

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı Sayed Mobin HASHİMİ

Numarası 118102061018

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Anabilim Dalı/Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Programı Tezli Yüksek Lisans X

Doktora

Tezin Adı Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

rencinin	Adı Soyadı	Sayed Mobin HASHİMİ
	Numarası	118102061018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı ☒ ☐
Öğ	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT

Tezin Adı Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu* başlıklı bu çalışma *04.../...6.../2013* tarihinde yapılan *Sosyal Bilimler ve Dini Durumu* sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Mehmet	BAYYIĞIT	
Prof. Dr. Ahmet	ÇAYCI	
Doç. Dr. Hayri	ERTEN	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

rencinin	Adı Soyadı	Sayed Mobin HASHİMİ
	Numarası	118102061018
Öğ	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı
		☒ ☐
	Programı	Tezli Yüksek Lisans/ Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Tezin Adı: Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu

ÖZET

Afganistan'ın tarihini incelediğimizde görebiliriz ki bu ülkede hiçbir zaman kadınlara istikrarlı bir hak ve özgürlük verilmemiş; aksine kadınlara tanınan hakların tamamen yönetimi elinde bulunduran kişi ve kişilerin eğitim ve kültür seviyesi ve kadına bakış açısıyla alakalı olup kimi zaman yok denecek kadar az hak ve özgürlük verilmiş ve kimi zaman ise oldukça fazla hak ve özgürlük tanınmıştır. Afgan kadınlarıyla alakalı sık sık gündeme gelen olay ve durumlardan biri onların burka denen örtüyü giymeleri, okula gidememeleri, küçük yaşlarda evlendirilmeleri ve pek çok çeşit şiddet türlerine maruz kalmalarıdır.

Araştırmamız sonucu elde ettiğimiz verilere göre burka aslında Afgan kadınlarının kullandıkları bir örtü şekli olmayıp, aksine 18. yy'da Afgan-İngiliz savaşları sırasında İngilizlerin ülkeye girişiyle kadınların avret saydıkları yüzlerinin gayr-ı Müslimlerin görmemeleri için icat ettikleri bir örtü çeşidi olup ancak günümüzde de kadınların çoğu bunu zaruri bir örtü olarak kullandıklarıdır. Kızların okula gidip gitmeme meselesi ailelerin eğitim durumu, yaşadıkları çevre ve bölgedeki güvenlikle alakalıdır. Kızların küçük yaşlarda evlendirmeleri, eş seçme konusunda genelde herhangi bir seçim ve hakka sahip olmadıkları, mehrin yetkisinin genelde ailede olduğu gibi konuların sebebi de yukarıda saymış olduğumuz durumlardır. Ülke, İslam yasasına göre yönetildiği için çok evlilik normal ve sık sık meydana gelmekte ve gördüğümüz kadarıyla kadınların çok evlilik konusundaki görüş ve bakış açıları konusunda onların aldıkları eğitim ve yaşadıkları çevre etkili olmaktadır. Örneğin, yüksek eğitilmiş ve şehirde yaşamakta olan kadınların çoğu çok evliliğe karşı iken, az eğitim alan veya okuma yazma bilmeyen kadınların büyük çoğunluğu bu durumu normal karşılamaktadır.

Afganistan'da kadınların maruz kaldıkları şiddet türü fiziki şiddet türünden daha çok ruhi ve bunların da genelde erkekler tarafından değil; bayanlar (kayınvalide, görümce ve kuma) tarafından yapılmasıdır. Devlet ise kadınlara karşı pozitif ayrımcılık tanımakta ve neredeyse her durumda onlara eğitim, toplum ve siyasete katılma hakkı vermektedir. Hatta kadın haklarını korumak ve onları yakından gözetlemek için Kadınlar Bakanlığı aldı altında bir bakanlık kurmuş durumdadır. Araştırmanın son kısmında ülkedeki kadın sorununu çözme konusunda bize yardımcı olabilecek noktaları da zikrettik.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Kadın, burka, şiddet.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

rencinin	Adı Soyadı	Sayed Mobin HASHİMİ
	Numarası	118102061018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı
		☒ ☐
Öğ	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT

Tezin İngilizce Adı The Socyo-Cultural and Religious Situation of Women İn Afghanistan

SUMMARY

When we study the history of Afghanistan we will see that in this country never given a stable right and freedom fort he womyon; but the rights that given to the women all of them had relation with the education and cultur degree and viewpoint of the person/ persons who had the authority of the goverment. For example, sometimes no any right given to the women and some times given alot of rights and freedom to the women. The themes that it more talken about Afghan Women are burqa, can not going to school, gettin marriage at early ages and most kind of violence.

The datas that we achieved them at the end of our research show that burqa is not a kind of cover that Afghan women used it; but it entered to Afghan culture wiht war that happened between British and Afghan people in the 18. Century. When British soldiers entered to the country Afghan women because of not to see non- Muslims their face that they were counting it private parts they found this kind of cover and used it. But today alot of women are using burqa like an indispensable cover. The issue of not going to school has relation with the education and culture degree of the families and security of the area. The problem of gettin marriage at early ages, no any authority for chosing the husband and mahir, all of them also belong to the resons that we wrote it above. The country is steering by İslamic law case of that multiple marriage is normal and happend alot. As we saw that viewpiont of women about multiple marriage belongs with their education degree and place of residence. For example, most of the women who have high education or living in the city although oposite of multiple marriage; but big part of womwn who has no education or live in the villages are not like that.

The violences that Afghan women are experienced them are not physical; but most of them are mental and usually doing by women (mother -in-low, sister-in-low and fellow) not by men. Goverment makes positive discrimination and giving alot of rights for women to participate in educatim, society and politic areas. Even for conserve and watch them goverment made a ministy by the name of ministry of the women. At the end of our research we also wrote the points that help us for solving the women problem in Afghanistan.

Key Words: Afganistan, Woman, burqa, violence.

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

rencinin

Adı Soyadı Sayed Mobin HASHİMİ

Numarası 118102061018

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Tezin Adı Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan
başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul
edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

rencinin

Adı Soyadı Sayed Mobin HASHİMİ

Numarası 118102061018

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Öğ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Tezin Adı: Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu

ÖZET

Afganistan'ın tarihini incelediğimizde görebiliriz ki bu ülkede hiçbir zaman kadınlara istikrarlı bir hak ve özgürlük verilmemiş; aksine kadınlara tanınan hakların tamamen yönetimi elinde bulunduran kişi ve kişilerin eğitim ve kültür seviyesi ve kadına bakış açısıyla alakalı olup kimi zaman yok denecek kadar az hak ve özgürlük verilmiş ve kimi zaman ise oldukça fazla hak ve özgürlük tanınmıştır. Afgan kadınlarıyla alakalı sık sık gündeme gelen olay ve durumlardan biri onların burka denen örtüyü giymeleri, okula gidememeleri, küçük yaşlarda evlendirilmeleri ve pek çok çeşit şiddet türlerine maruz kalmalarıdır.

Araştırmamız sonucu elde ettiğimiz verilere göre burka aslında Afgan kadınlarının kullandıkları bir örtü şekli olmayıp, aksine 18. yy'da Afgan-İngiliz savaşları sırasında İngilizlerin ülkeye girişiyle kadınların avret saydıkları yüzlerinin gayr-ı Müslimlerin görmemeleri için icat ettikleri bir örtü çeşidi olup ancak günümüzde de kadınların çoğu bunu zaruri bir örtü olarak kullandıklarıdır. Kızların okula gidip gitmeme meselesi ailelerin eğitim durumu, yaşadıkları çevre ve bölgedeki güvenlikle alakalıdır. Kızların küçük yaşlarda evlendirmeleri, eş seçme konusunda genelde herhangi bir seçim ve hakka sahip olmadıkları, mehrin yetkisinin genelde ailede olduğu gibi konuların sebebi de yukarıda saymış olduğumuz durumlardır. Ülke, İslam yasasına göre yönetildiği için çok evlilik normal ve sık sık meydana gelmekte ve gördüğümüz kadarıyla kadınların çok evlilik konusundaki görüş ve bakış açıları konusunda onların aldıkları eğitim ve yaşadıkları çevre etkili olmaktadır. Örneğin, yüksek eğitilmiş ve şehirde yaşamakta olan kadınların çoğu çok evliliğe karşı iken, az eğitim alan veya okuma yazma bilmeyen kadınların büyük çoğunluğu bu durumu normal karşılamaktadır.

Afganistan'da kadınların maruz kaldıkları şiddet türü fiziki şiddet türünden daha çok ruhi ve bunların da genelde erkekler tarafından değil; bayanlar (kayınvalide, görümce ve kuma) tarafından yapılmasıdır. Devlet ise kadınlara karşı pozitif ayrımcılık tanımakta ve neredeyse her durumda onlara eğitim, toplum ve siyasete katılma hakkı vermektedir. Hatta kadın haklarını korumak ve onları yakından gözetlemek için Kadınlar Bakanlığı aldı altında bir bakanlık kurmuş durumdadır. Araştırmanın son kısmında ülkedeki kadın sorununu çözme konusunda bize yardımcı olabilecek noktaları da zikrettik.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Kadın, çok Evlilik, burka, şiddet.

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

rencinin

Adı Soyadı Sayed Mobin HASHİMİ

Numarası 118102061018

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Anabilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Öğ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Tezin İngilizce Adı The Sosyo-Cultural and Religious Situation of Women In Afghanistan

SUMMARY

When we study the history of Afghanistan we will see that in this country never given a stable right and freedom for the women; but the rights that given to the women all of them had relation with the education and culture degree and viewpoint of the person/ persons who had the authority of the government. For example, sometimes no any right given to the women and some times given alot of rights and freedom to the women. The themes that it more talked about Afghan Women are burqa, can not going to school, getting marriage at early ages and most kind of violence.

The data that we achieved them at the end of our research show that burqa is not a kind of cover that Afghan women used it; but it entered to Afghan culture with war that happened between British and Afghan people in the 18. Century. When British soldiers entered to the country Afghan women because of not to see non- Muslims their face that they were covering their private parts they found this kind of cover and used it. But today alot of women are using burqa like an indispensable cover. The issue of not going to school has relation with the education and culture degree of the families and security of the area. The problem of getting marriage at early ages, no any authority for choosing the husband and mahir, all of them also belong to the reasons that we wrote it above. The country is steering by Islamic law case of that multiple marriage is normal and happens alot. As we saw that viewpoint of women about multiple marriage belongs with their education degree and place of residence. For example, most of the women who have high education or living in the city although opposite of multiple marriage; but big part of women who has no education or live in the villages are not like that.

The violence that Afghan women are experienced them are not physical; but most of them are mental and usually done by women (mother-in-law, sister-in-law and fellow) not by men. Government makes positive discrimination and giving alot of rights for women to participate in education, society and political areas. Even for conserve and watch them government made a ministry by the name of ministry of the women. At the end of our research we also wrote the points that help us for solving the women problem in Afghanistan.

Key Words: Afghanistan, Woman, polygamy, burqa, violence.

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN’DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	VII
A. KONU	VII
B. ÖNEM VE AMAÇ.....	VII
C. SINIRLILIKLAR.....	VIII
D. METOD.....	IX
E. TANIMLAMALAR.....	X
F. CEVAPLARI ARANAN SORULAR.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA TARİHSEL SÜREÇTE (1919-2001) KADIN

A. EMANULLA HAN DÖNEMİ (1919-1929).....	13
B. HABİBULLAH KELAKANİ DÖNEMİ (1929).....	17
C. NADİR ŞAH DÖNEMİ (EKİM 1929-1933).....	18
D. ZAHİR ŞAH DÖNEMİ (1933-1973).....	19
E. DAVUT HAN DÖNEMİ (1973-1978).....	27
F. RUSLARIN GİRİŞİ VE İÇ SAVAŞLAR DÖNEMİ (1978-1992).....	28
G. MÜCAHİTLER DÖNEMİ (1992-1996).....	34
H. TALİBAN DÖNEMİ (1996-2001).....	35

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ AFGANİSTAN'INDA KADIN VE DİN (CÜZCAN ÖRNEĞİ)

İ. EVDE KADININ KONUMU	41
A. KADIN İSMİNİN MAHREM SAYILMASI.....	41
B. KADININ YÜZÜNÜN MAHREM OLMASI.....	45
C. KADININ ÖRTÜNME ŞEKLİ	45
1. Burka.....	45
2. Hicap	47
3. Başörtü	47
4. Şal	47
D. KIZLARIN KÜÇÜK YAŞLARDA EVLENDİRİLMELERİ	50
1. SEBEPLERİ	55
2. SONUÇLARI.....	56
E. KIZLARIN KENDİ RIZALARI DIŞINDA EVLENDİRİLMELERİ.....	57
1. SEBEPLERİ	59
2. SONUÇLARI	61
F. BAŞLIK	63
1. Başlık Parasının Yüksek Olmasının Sebepleri.....	66
2. Başlık Parasının Yüksek Olmasının Doğuracağı Sonuçlar	67

G. Kızların Satılmaları	69
H. Kızların Kan Bedeli Olarak Verilmeleri	70
I. Çok Evlilik.....	71
J. Kadının Koca Üzerindeki Hakkı	76
K. Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı	77
L. Boşanmada Kadın	79
M. Mirasta Kadın	80
II. EV DIŞINDA KADININ KONUMU	82
A. KADIN VE DİNİ HAYAT	82
B. KADININ TEK BAŞINA YOLCULUK YAPMASI.....	84
C. KADIN VE EĞİTİM	86
D. KIZ ÇOCUKLARI OKULA GÖNDERMEME MESELESİ	90
E. SOSYAL HAYATTA KADIN	92
F. KADIN VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK.....	95
G. KAMU ALANINDA KADIN.....	96
H. SAĞLIK ALANINDA KADIN.....	97
I. KADIN VE POLİSLİK.....	98
J. KADIN VE ASKERLİK.....	99
K. KADIN VE SİYASET	99
L. KADIN VE SPOR.....	101
M. MEDYA, MÜZİK VE SİNEMADA KADIN	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA KADIN SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. KADIN SORUNU VE ÇEŞİTLERİ.....	105
1. AİLE İÇİ SORUNLAR	105
2. AİLE DIŞI SORUNLAR	105
3. SEÇME VE SEÇİLME HAKKI.....	106
B. KADINA ŞİDDET	109
C. KADINA ŞİDDETİN SEBEPLERİ	112
D. KADINA ŞİDDETİN TÜRLERİ	113
E. DEVLET VE KADIN.....	114
1. KADINLAR BAKANLIĞI.....	115
2. DEVLETİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR	115
F. KADININ GERİ KALMA SEBEPLERİ.....	117
1. EĞİTİMSİZLİK.....	117
2. AİLE BASKISI.....	117
3. KADINLARIN KÜLTÜR BİLGİLERİNİN DÜŞÜK OLMASI	118
4. SİYASİ NEDENLER.....	118
5. SAVAŞLAR.....	118
6. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN OLMAMASI.....	118

7. KADINA ŞİDDET	118
8. KİMİ KADINLARIN İŞ YERLERİNDE AHLAKSIZ TEKLİFLERE	118
9. BAYAN GAZETECİLERİN ÖLDÜRÜLMELERİ.....	118
G. Kadın Sorununa Yönelik Çözüm Yolları.....	119
1. Kişisel.....	119
2. Ailevi.....	119
3. Eğitimle İlgili Olan	119
4. Toplumsal.....	119
5. Devletle İlgili Olanlar	120
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	125
EKLER	131

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL
VE DİNİ DURUMU
(CÜZCAN ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Hazırlayan:

Sayed Mobin HASHİMİ

No: 118102061018

KONYA

2013

ÖNSÖZ

Afganistan Asya kıtasında yer alan ülkelerden biridir. Bu ülkede Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Hazareler vs. olmak üzere pek çok etnik yaşamaktadır. Durum böyle olunca da ister istemez kimi zamanlar iç ve dış çatışmalar patlak vermiştir. Örneğin, Afgan- İngiliz ve Afgan- Rus savaşları; iç savaşlar ve bunun sonucu olarak Taliban örgütünün ortaya çıkması vs. Bütün bunlar ülkeye farklı yönlerden zarar vermiştir. İşte onlardan biri kadınların ma'ruz kaldıkları şiddetler ve olaylardır. İç ve dış savaşlar neticesinde ülkede binlerce kadın dul ve yüz binlerce genç kız yetim ve öksüz kalmıştır.

Aslında Afgan kadınları hakkında pek çoğumuzun az çok bilgisi vardır. Çünkü neredeyse her gün onlarla ilgili olarak birkaç haber medyada yer almaktadır. Özellikle yaşamakta olduğumuz yirmi birinci yüzyılda Afganistan'da kadınların burka giymeleri, kimi bölgelerde evden dışarı çıkamamaları, eğitim ve çalışma hakkının verilmemesi gibi durumlar aslında onların ne tür sıkıntılara ma'ruz kaldıklarının açık örnekleridir.

Afganistan yönetiminin başına geçen her lider kendi politikasına göre kadınlara hak ve özgürlük vermiştir. Hal böyle olunca da bu ülkede kadınlar hakları ve yaşamları çok inişli ve çıkışlı dönemlerle karşılaşmışlardır. Yani kimi zamanlar pek çok hak ve özgürlüklere sahip olmuşlar; kimi zamanlar normal haklara sahip olmuş ve zamanı gelince de evden dışarı çıkma, çalışma ve eğitim hakları gibi meşru hakları bile ellerinden alınmıştır.

Bu bağlamda Afgan kadınlarının sosyo-kültürel ve dini durumları üzerinde araştırma yapmak problemlerini tespit etmek ve çözümlenmeye çalışmak önemlidir. Türkiye'de bu alanda kaleme alınan kitap veya araştırma tezleri yeterince bulunmamaktadır. Mevcut olan bir iki çalışma ise olaya İslam Hukuku ve Din Eğitimi açısından bakmakta olup hiçbiri sosyoloji veya din sosyolojisi gözüyle olaya yaklaşmamaktadır. Zira Afganistan'da kadınların ma'ruz kaldıkları sorunların çoğu onların içinde yaşamakta oldukları toplumun yapısıyla alakalıdır. Sosyal problemlerin tespiti ve çözümlenmesi için toplumu ve çevreyi iyi tanımamız ve incelememiz gerekmektedir. Bu sebeple biz Afganistan'da doğmuş ve büyümüş biri olarak "Afganistan'da Kadınların Sosyo-kültürel ve Dini Durumu"nu araştırmaya çalışacağız.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amaç ve önemi, sınırlılıkları, metodu, tanımlama ve varsayımlar yer almaktadır. Birinci bölümde Afganistan'da Tarihsel Süreçte (1919-2001) Kadın üzerinde kısa bir şekilde durulmakta; ikinci bölümde Günümüz Afganistan'ında kadın ve Din konusu işlenmekte, üçüncü bölümde ise Afganistan'da Kadın Sorunu ve Çözüm Öneriler kaleme alınmaktadır. Sonuçta araştırma boyunca

varsayımlar ve gözlemler sonucu elde ettiğimiz sonuçlar yer almakta ve eklerde ise konuyla ilgili olarak bazı fotoğraflar verilmektedir.

Böyle bir konuyu seçmemi öneren ve çalışmam boyunca hiçbir destek ve yardımını esirgemeyen danışman ve değerli hocam Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT'e ve araştırma sırasında görüş ve düşüncelerinden istifade ettiğim çok kıymetli hocalarım Prof. Dr. Bünyemin SOLMAZ, Prof. Dr. Mehmet AKGÜL ve Doç. Dr. Hayri ERTEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca kaynak bulmama yardımcı olan arkadaşlarıma ve anketi uyguladığım Cüzcan Üniversitesi yetkilileri ve öğrencilerine ve gerekli konularda kendileriyle mülakat yaptığım kişilere de şükranlarımı sunarım.

Sayed Mobin HASHİMİ

Konya-2013

GİRİŞ

A. KONU

Günümüzde Afgan toplumu pek çok sosyo-kültürel ve dini değişmelere sahne olmaktadır. Hızlı modernleşme ve teknolojik gelişmeler hayatın her aşamasını etkilemektedir. Modernleşmenin etkilediği alanlardan biri de kadınların yaşam ve yaşayış tarzlarıdır. Çok kapalı ve geleneksel bir toplumda yaşamakta olan Afganlar modernizmle karşılaşınca ister istemez birtakım sorunlar yaşadılar. Bunun neticesinde de toplumda değişmeler meydana gelmeye başlamıştır. Her toplum gibi Afganlar da bu değişmelere karşı direnmeye başladılar ama bu direnmeler de pek sonuç vermemiştir. Afganistan'da değişmelerin çoğu Taliban hükümetinin çöküşü ve Amerika'nın ülkeye girişiyle başlamıştır. İşte bu değişmelerin ekseriyeti de kadınlarla ilgili idi. Birkaç yıl öncesine kadar görevi sadece evde oturup annelik yapmak ve ev işleriyle uğraşmak olan kadınların çoğu şimdi rahat bir şekilde evden dışarı çıkabilir, çalışabilir ve eğitim alabilir duruma gelmiştir.

Bizim çalışmamız da günümüz Afganistan'ında kadınların konumu, onların ma'ruz kaldıkları sıkıntı ve problemleri içermektedir. Ayrıca kadınların dini durumu, dini hayatı ve dini değerlere önem verme ve katkıda bulunmaları gibi meseleler ve kadınların yaptıkları iş ve eylemlerin dini boyutunun olup olmadığına da değinmektedir. Yani yaşamakta olduğumuz bu yıllarda kadınlara eğitim, çalışma, eş seçme, evden dışarı çıkma, sosyal ve siyasal faaliyetlerde bulunma gibi haklar verilmekte mi değil mi? Verilmemekte ise bunun sebebi ne? Okuma-yazma bilen kadınların oranı ne kadar? Kadınlara karşı yapılmakta olan şiddet olayları, türleri ve sonuçları nelerdir? Devletin konuyla ilgili olarak attıkları adımlar nelerdir? Gibi soruların cevapları ve aynı zamanda kadın sorununun çözüm yolları gibi konular araştırmamızın içeriğini oluşturmaktadır. Yukarıdaki bütün soruların cevaplarını ayrıntılı olarak Cüzcan ili örneği olarak verilecektir.

Günümüzü bilme babında eski tarihlere de göz atıp o dönemlerde kadınların sahip oldukları haklar, ma'ruz kaldıkları sıkıntılar kısacası kadınların o dönemlerdeki konumundan da özet bir şekilde bahsedilmektedir.

B. ÖNEM VE AMAÇ

Bir ülke ve toplumun gelişmesi ve geleceği için en az erkekler kadar etkisi olan kadınların durumunu araştırmak ve bilmek oldukça önemlidir. Zira ülkenin kalkınması ve gelişmesinde ve sağlıklı bir toplumun meydana gelmesinde onların oynayacakları rol büyüktür. Bundan dolayı kadınların farklı dönem ve zamanlardaki durumlarını incelemek önemlidir. Biz de bu çalışmamızda Afgan Kadınlarının durumlarını incelemeye çalışacağız. Söylemek gerekir ki Afganistan veya Türkiye'de Afganistan ile ilgili olarak yapılan çalışmalara baktığımız zaman kadınların durumunu sosyolojik açıdan inceleyen ve kadın sorunuyla ilgili olarak gereken çözümlenmeleri sürebilen çalışmalar bulunmamaktadır.

Afganistan kadınlarıyla ilgili olarak kaleme alınan iki önemli kitap ve iki tez vardır. Kitaplardan biri Halilur Rahman HANNANİ tarafından “ Zenan-ı Afgan Az Mevki’iyet-1 şer’i Ta Vaki’iyet-1 İctima’i (Şer’i Konumdan Sosyal Gerçeğe Kadar Afgan Kadınları)” adı altında kaleme alınmıştır. Bu kitapta kadınının konumuna daha çok İslam Dini ve İslam Hukuku açısından bakılmaktadır. Kadınların soru ve ma’ruz kaldıkları şiddet türleri ve doğurduğu sonuçlarla ilgili olarak pek bilgi yoktur. Diğer kitap da Siddike RIZAYİ tarafından “Zenan-ı Afganistan; Müşareket ve Tevsi’a-Afgan Kadınları; Katılım ve Kalkınma” adı altında yazılmıştır. Bu yazar her ne kadar olaylara bir analiz gözüyle baktıysa da yine de kadın sorununu ortadan kaldırmada çözüm yollarına değinmemiştir. Türkiye’de yapılan iki yüksek lisans tezinden biri Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde diğeri ise Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmıştır. Birincisi Aliye YILMAZ tarafından hazırlanmış ve burada daha çok din eğitimi gözüyle olaylara yaklaşırken; ikincisi ise kadının konumuna İslam Hukuku açısından bakmaktadır. Yukarıda ismini verdiğimiz tezlerden hiçbiri kadın sorununa sosyolojik gözüyle bakmamakta ve aynı zamanda kadına şiddet, şiddetin türleri, devletin konuyla ilgili yaptığı çalışmalar ve kadın sorununa yönelik çözüm arayışında bulunulmamıştır.

Bu çalışmanın önemi katılımcı gözlemci sıfatıyla konuya din sosyolojisi açısından bakmasıdır. Çalışmanın bir diğer hususu ise elde ettiğimiz bilgiler neticesinde kadın sorununu ortadan kaldırmada birtakım önerilerde bulunmasıdır.

Amacımız ise Afgan kadınlarının durumlarını yakından takip etmek ve problemlerini analiz edip çözüm üretmektir. Çünkü cahil bırakılan Afgan kadınları çoğu kendi haklarının bile ne olduklarını bilmemekteler.

C. SINIRLILIKLAR

Yaklaşık 35 milyon nüfusa sahip olan ve bunun neredeyse %42’sini oluşturmakta olan Afganistan kadınlarının sosyo-kültürel ve dini durumlarını ele almak ve doğru analizler yapmak kolay bir iş değildir. Çünkü bu ülkenin binlerce yıl tarihi vardır ve binlerce yıldan beri insanlar bu toprakları yurt olarak kullanmaktalar. Bundan dolayı da bu ülke ve insanları hakkında araştırma yapmak için çok iyi bir tarih ve sosyoloji bilgisine sahip olmanın yanı sıra uzun bir müddetin de bu yolda sarf edilmesi gerekmektedir. Fakat bizim çalışmamız bir yüksek lisans Tezi olduğu için “Afganistan’da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu” adlı tezi kapsayamaz. Zira bu başlık oldukça geniş olup hakkında yüzlerce sayfa yazı yazmayı gerektiren bir konudur.

Bu sebeple çalışmamız daha çok 2001 yılı sonrası Afganistan’da kadının konumu ve karşılaştığı problemleri ele alamaktadır. Buna rağmen bir giriş olması münasebetiyle 1919-2001 yılları arasında Afganistan’da kadının konumuna da değindik. Zira mevcut durumu iyi anlamak için geçmişi bilmek lazımdır. Geçmişin bilgileri bizi aydınlatacak durumdadır.

Kısacası bizim çalışmamız yoğunluklu olarak 2001-2012 yılları arasında Afganistan’da kadının konumu, karşılaştığı sorunlar, ma’ruz kaldığı şiddetler ve mevcut sorunların çözüm yollarını kapsamaktadır. Ayrıca araştırmamız için yaptığımız anket uygulamaları ve mülakatlar Afganistan’ın kuzeyinde bulunan Cüzcan ilinde yapılmıştır. Çünkü bütün ülkede anket yapma imkânımız yoktu. Bundan dolayı da kendi yaptığımız anketlerin sonucu, mülakatlar ve gözlemler bütün ülkeyi kapsamamakta sadece Cüzcan ili için geçerlidir. Fakat konunun daha iyi anlaşılması ve diğer şehirlerle karşılaştırmalar yapmak için başka kurumların anket sonuçlarından da istifade edilmiştir. Zira onlar farklı zaman diliminde ve farklı bölgelerde gerçekleşmiştir.

D. METOD

“Afganistan’da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu” adlı çalışmamız teorik bir çalışma olmasının yanı sıra bir alan çalışması niteliğini de taşımaktadır. Biz konuları teorik bir zemine oturtuktan sonra inceleme ve analizlerimizi yapmaya çalıştık. Araştırmamızın objektif ve sağlam olabilmesi için kaynak temini sırasında genelde Afgan yazarların kitap ve araştırmalarına bakmayı ve onların düşünce ve görüşlerinden istifade etmeyi uygun gördük. Kullandığımız kaynakların Türkçe çevirisini de ilk geçtikleri yerde vermeye çalıştık. Amacımız konuyu Afganların kendi açılarından görebilmektir. Bunun yanı sıra İnsan ve Kadın Hakları Komisyonlarının anket ve araştırmalarından da istifade ettik. Bununla beraber kimi olaylarla ilgili olarak güncel örnek vermek için bazı internet sayfalarından da haberlere yer verdik.

Ayrıca kendimiz de başlık, eğitim, kadınların dini hayatı, çalışmaları ve çok evlilik gibi konularla ilgili anket uygulamaları ve mülakatlar yaptık. Araştırma esnasında yeri geldikçe onlardan da istifade etmeye çalışacağız. Yapabildiğimiz yerlerde gözlemlerimizden yola çıkarak mevcut problemlerin çözülmesi için gerekli çözüm yollarını da önermekteyiz. Bütün bunların yanı sıra kimi yerlerde konunun anlaşılabilirliği için konunun İslami boyutu da ele alınmış ve Afganistan’daki olaylar aynen aktarılmaya çalışılmıştır.

Anketi uyguladığımız kişilerin hepsi bayan ve Cüzcan üniversitesi öğrencileri olup yaşları 19-24 arasındadır. Kendileriyle mülakat yaptığımız insanlar ise Cüzcan ilinden olup yaş aralıkları ise 23-40 arasındadır. Anketimiz 05.09.2012 tarihinde Cüzcan Üniversitesinde uygulanmıştır.

Sadece kızları seçmemizden amaç olayı onların gözüyle bakmak ve kızların kendi hak ve özgürlükleri konusunda görüş ve düşüncelerini öğrenmektir. Üniversite öğrencilerini tercih etmemizin sebebi ev hanımlarının ve evdeki genç kızların anket ve mülakata hazır olmamaları ve “Sorduğunuz sorular aile sırlarıdır. Onlarla ilgili size bilgi veremeyiz” ve “Böyle bir anket ve mülakata katılma konusunda aile tarafından iznimiz yoktur. Kocalarımız veya babalarımız duyarlarsa bizi azarlarlar”

gibi sebepler ileri sürüp anketi doldurmaya ve mülakat yapmaya hazır olmadıklarındandır.

Çalışmamız bir din sosyolojisi çalışması olduğundan anket sonuçlarını değerlendirme sırasında kızları bağımsız değişken olarak değerlendirdik. dine bağlılıkları ve yaşadıkları çevreyi esas ölçü aldık. Cüzcan Üniversitesinin İlahiyat Fakültesi olmadığından öğrenciler arasında fakülte ayırımı yapmadan anketi değerlendirmeye çalıştık.

E. TANIMLAMALAR

AFGANİSTAN: Eski Aryana ve Horasan topraklarının bir parçası olan Afganistan 1747 yılında Afganistan ismini almıştır. Bu ismi koyan da eski krallardan olan Ahmet Şah Baba'dır. Ülkenin mevcut sınırları Abdurrahman Han döneminde çizilmiştir. Emanullah Han 1919 yılında ülkenin bağımsızlığını ilan ederek tahta geçti. Asya'nın kalbinde ve merkezinde yer almakta olan bu ülkede Peştunları, Tacikler, Özbekler, Hazareler, Türkmenler, Peşşeyiler vs. Olmak üzere pek çok milliyet yaşamakta olup ve ülkenin yaklaşık olarak 35 milyon nüfusu vardır. Bu ülke 657.500 kilo metre karelik bir yüz ölçümüne ve 34 ile sahiptir. Ülkenin komşuları şunlardır: kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan; batıda İran; güneydoğuda Pakistan ve kuzeydoğuda Çin'in Sin Kiyang Eyaleti yer almaktadır.

1973 yılına kadar krallık sistemiyle yürütülen Afganistan, 1973 yılında Davut Han'ın yaptığı bir devrim sonucu cumhuriyet sistemine geçmiştir. Yönetim şekli her ne kadar cumhuriyetçiliğe geçmiş olsa da 2004 yılında yapılan ilk özgür seçime kadar cumhurbaşkanları halk değil, halkın önde gelenleri seçmekte idiler. Bu toprakta yaşamakta olan insanlar tarihin çok renkli sayfalarını geride bırakmışlar. Örneğin, Afgan-İngiliz ve Afgan-Rus savaşları ve buna ek olarak da iç savaşlar ve Taliban'ın ortaya çıkması vs.

Bu olaylardan her birinin ülkenin harabeye ve parçalara bölünmesinde etkisi vardır. Özellikle Rusların girişi, iç savaşlar ve Taliban'ın ortaya çıkışı ve beş yıllık hükümetleri Afgan halkını oldukça yormuştur.

CÜZCAN: Afganistan'ın kuzeyinde yer almakta olan Cüzcan ilinin yüzölçümü 11798 kilometre kare olup yaklaşık 500000 nüfusa sahip bir ildir. Bu ilde Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler ve Araplar olmak üzere beş farklı milliyet yaşamakta olup nüfus oranları ise aşağıdaki gibidir: Özbekler %39.5, Türkmenler %28.7, Peştunlar %17.2 ve Tacikler %14.1'dir. Araplar Arapça değil de Farsçaya yakın bir dille konuştuklarından Tacikler olarak verilmektedir. Mevcut nüfustan 218383'ünü erkekler kalan yaklaşık 265000'nini bayanlar oluşturmaktadır. Yerleşim açısından ise nüfusun yaklaşık olarak %30'u şehirde, kalan %70'i köy ve kasabada yaşamaktadır.¹

¹ Jawzjan.gov.af/page/2877. 27.11.2012.

Cüzcan halkının hepsi Müslüman ve az bir yüzdellik olan Hezaraler- ki onlar Şii'idirler- hariç diğerleri Hanefi'dir. İnsanların gelir kaynakları genelde tarım ve halı dokumacılığıdır.

Cüzcan ili Kuzeyden Türkmenistan, kuzeydoğudan Özbekistan, doğudan Belh ili, güneyden Ser-ı Pul ve güneydoğudan Faryab iliyle komşudur. Aşağıdaki on ilçe Cüzcan ili kapsamı içindedir:

Akçe, Feyz Abad, Murdiyan, Hangah, Mingecik, Kerkin, Hemab, Kuş Tepe, Derz Ab ve Hace Do Kuh.

DANIŞGAH-I CEVZİCAN (CÜZCAN ÜNİVERSİTESİ): Bu üniversite h ş 1373 yılında bir yükseköğrenim merkezi olarak Şibirgan şehrinde kurulup h ş 1388 (2009) yılına kadar aynı amaçla faaliyete devam etti. H ş 1388 yılında üniversiteye yükselen bu kurumun 83 öğretim görevlisi- %40'ını bayanlar oluşturmaktadır- ve 2413 öğrencisi- %17'sini kız öğrenciler oluşturmaktadır-, 5 fakültesi ve toplam 14 bölümü vardır. Üniversitenin hoca ve öğrencilere hizmet vermek amacıyla 11000 kitabın bulunduğu bir kütüphanesi vardır.²

F. ARAŞTIRMA BOYUNCA CEVABINI ARADIĞIMIZ SORULAR ŞUNLARDIR

Çalışmamızın genel evresi bütün Afganistan kadınları olmakla beraber çalışma evremiz Cüzcan ili kadınları olup örneklem de Cüzcan Üniversitesi bayan öğrencileridir. Mülakat yaptığımız kişiler de o ilin kimi hoca, öğretmen ve halkından seçilmiştir. Araştırmamız boyunca Aşağıdaki durumların cevaplarını aramaya çalışacağız:

- Afganistan'da kadınların dini hayata katılımları azdır.
- Kadınların camiye gitmedikleri öngörülmektedir.
- Afganlara göre kadın isminin anılması avrettir.
- Hep burkalarıyla anılmakta olan Afgan kadınları gerçek anlamda burkayı istemedikleri ve çoğunun burkaya karşı oldukları öngörülmektedir.
- Kadınların dindarlık düzeyi onların olaylara bakışını etkilemektedir.
- Afganistan'da kadınların sosyal ve siyasal hayata katılımları çok azdır.
- Afganların çoğu kızlarını okula göndermemektedir.
- Kız çocukların okula gitmeme veya göndermeme sebebi ise tamamen aileye bağlıdır.
- Şehirde ikamet eden kızlar ile köyde ikamet eden kızların olaylara bakışı çok farklıdır.
- Kızların kendi rızaları dışında ve küçük yaşlarda aileleri tarafından evlendirilmeleri öngörülmektedir.
- Başlığın yüksek olduğu ve tasarruf yetkisinin de erkekte olduğu varsayılmıştır.

² Ju.afghanistan.af/fa/page/6808. 27.11.2012.

- Çok evlilik Afganistan'da çokça meydana gelmekte olan bir durumdur.
- Kadınların çoğunun çok evliliğe karşı oldukları varsayılmıştır.
- Kadınların geri kalmış olmalarına sebep olan en önemli etken eğitim olarak öngörülmektedir.
- Afganistan'da kadına şiddet olayının çok olduğu varsayılmıştır.
- Devlet bayanlara öncelik hakkı tanımaktadır.
- Devletin kadına şiddeti ortadan kaldırmak için önemli adımlar attığı varsayılmıştır.
- Bütün şiddet ve problemlere rağmen Afgan kadınlarının kamu alanında sosyal ve siyasal hayatta boy gösterdikleri varsayılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA TARİHSEL SÜREÇTE (1919-2001) KADIN

A. Emanullah Han* Dönemi (1919-1929)

Afganistan'da kadınların resmi eğitimi Emanullah Han döneminde başladı. Afganistan tarihinde 1919 yılında "Mesturat" isminde ilk kez bir kız okulu açıldı. Bu okulu kralın ailesi denetliyor ve kraliçe de kocasının ma'nevi desteği sayesinde bir müfettiş olarak okulun işlerini kontrol ediyordu. Kraliçenin annesi olan Esmâ okulun müdürü ve kız kardeşi olan Hayriye müdür yardımcısı idi.¹ Bu okuldaki öğretmenlerin hepsi Afgan olmayıp yabancı öğretmenler de vardı. Örneğin, bir Türk subayın hanımı olan Adile Hayder, Almanya'dan Bayan İven ve pek çok Hindistanlı öğretmenler ismi geçen okulda öğretmenlik yapan bayanlar arasındadır². Fakat din âlimlerinin yoğun tepkisinden ve Host ilinde kadınların eğitimine karşı bir ayaklanma olduğundan³ dolayı adı geçen okul üç aylığına kapatılmıştır⁴. İnsanların ayaklanma sebeplerini Afganistan'ın kapalı bir toplum olması ve dönemin din âlimlerinin kadınların eğitimine karşı olmasıdır. Kralın da bu toplumun durumunu dikkate almadan adımlar attığı buna eklenecek olursa böyle olumsuz bir sonucun ortaya çıkmış olması doğaldır. Üç aydan sonra okul tekrar açıldı. 1926 yılında ilkokuldan ortaokula yükselip öğrenci sayısı 1928 yılında 300'den 800'e ulaştı⁵.

Kadınların eğitimi konusunda Mesturat okulunun dışında daha sonraları "Lis-1 Melaley" ve "Mekteb-ı Sı Dükkân" ismi altında iki okul daha açıldı.⁶ Adı geçen okullar 6-10 yaşları arasında olan kız çocuklara hizmet vermekte olup; hanımlar için ise meslek okulları açılıp kadınları açıcılık, terzilik ve el sanatları

* Emir Emanullah Han 1892 yılında Kabil'de dünyaya geldi, babası Emir Habibullah Han öldürülünce 1919'da tahta geçip Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etti. Çokça özgürcü bir kral olduğundan krallığı uzun sürmedi. Çünkü kral, geleneksel bir toplum olan Afganistan'da, kadınların ekonomik özgürlüğü, evden dışarı çıkmaları, başını açmaları ve erkeklerle aynı mekânda çalışmaları gibi konuları savunmakta idi ve böyle bir düşüncesi de din âlimlerinin tepkisini kendisi üzerine çekmeye ve bunun sonucu olarak 1929 yılında ailesiyle beraber İtalya'ya mülteci olarak gitmesine sebep oldu. (Seyyid Abdullah KAZİM, Yek Ber Resi Tehlili, Tarihi; Zenan-ı Afgan Zir-ı Fişar-ı An'ane ve Teceddüt,- Tarihi Bir İnceleme ve Analiz; Afgan Kadınları Gelenek ve Modernizm Baskısının Altında., California, ?, 2005, s. 118.) kral uzun yıllar İtalya'da mülteci kaldıktan sonra 1960 yılında vefat etti. Her ne kadar tek evliliği savunmuş olsa da kendisi üç kez evlenmiştir. Kimilerine göre üçüncü evliliği siyasi bir nedenden ötürü idi.

¹ Seyyid Abdullah KAZİM, Yek Ber Resi Tehlili, Tarihi; Zenan-ı Afgan Zir-ı Fişar-ı An'ane ve Teceddüt, California, ?, 2005, s. 141.

² Seyyid Abdullah KAZİMİ, a. g. e, s. 143.

³ Yukarıdaki dip.

⁴ Halilur Rahman Hannani, Zen-ı Afgan Az Mevk'iyet-ı Şer'i Ta Vakı'iyet-ı İctima'i (Şer'i Konumdan Sosyal Gerçeğe Kadar Afgan Kadını), Matba'ay- ı Taba'ati ve San'ati Ahmet, Kabil, h ş 1386, s. 320.

⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a. g. e, s. 143.

⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a. g. e, s. 143-144.

konusunda eğitiyordu⁷. Emanullah Han döneminde mevcut olan tüm okulların sayısına baktığımızda faaliyet yapmakta olan okulların toplam 322 okul ve orada okumakta olan elli bir bin öğrenci olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda ise mevcut okullardan birkaç tanesinin ismi verilmektedir:

- Lis-1 Emanî
- Reşîdî Gazi
- Reşîdiyey-1 İstiklal
- Mekbeb-1 Ressasmi
- Mekteb-1 Nakkaşî
- Mekteb-1 Ziraat vs.⁸

Kadınların sosyal hayata girmeleri 1920 yılında Emanullah Han'ın Kübra ismindeki kız kardeşi tarafından "Encümen-ı Himayeti Nisvan"'ın kurulmasıyla başladı⁹. 1922 yılında ilk kez "Himayet'un Nisa" adı altında bir kadınlar birliği kuruldu. Bu encümenin "İrşad'un Nisa" isminde 8 sayfalık bir dergisi vardı. Derginin sorumlusu da Esmar Sümeyye Terzi idi¹⁰; adı geçen dergi daha sonraları 12 sayfa olarak yayın yapmaya başladı¹¹. Derginin içeriği daha çok kadınlarla ilgili olup ve kimi zamanlarda kadınların ülkedeki sosyal durumunu eleştirel mahiyette yazılar da yayınlıyordu. Örneğin, kadınların satılması, kendi rızası dışında biriyle evlendirilmesi vs¹². 1922 yılında ilk kadın ve çocuk hastanesi açıldı ve aynı zamanda bu yılda Afganistan'ın tarihinde ilk kez 1922 yılında pek çok kız öğrenci eğitim için Türkiye ve benzeri ülkelere gönderildi¹³. 1928 yılında da 100 öğrenci Türkiye'ye gönderildi ki onlardan on altı tanesi kız öğrenci idi¹⁴. Eğitim almak için Türkiye'ye gönderilen kız öğrenciler tıp, hemşirelik ve öğretmenlik alanlarında eğitim gördüler. Kısa bir süre sonra durumdan haberdar olan halk derhal rejimi eleştirmeye başlayıp ve kral hakkında "kral Müslüman kızları kafirlere veriyor ve erkekleri kafir olarak ülkeye getiriyor"¹⁵ gibi cümleler sarf etmeye başladılar.

Kadınların sağlıklı yaşamaları ve sağlık alanında çalışabilmeleri için 1924 yılında "Şefahani Mesturat" adı altında ilk kadınlar hastanesi açıldı.¹⁶ Adı geçen

⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, s. 144.

⁸ Alican Saidi, Tarihçeyi Ma'arif-ı Afganistan (Afganistan Eğitiminin Tarihçesi), ?,?, s. 3-4.

⁹ Sıddike RIZAYİ, Zenan-ı Afganistan; Müşareket Tevsi'a (Afganistan Kadınları; Katılım ve Kalkınma), İntişarat-ı ferhang, Kabil, h ş 1389, s. 124.

¹⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 124.

¹¹ Şah Mahmut HASİN, Muhteseri Az Tarihi Zindegi İctima'i Zenan-ı Afganistan (Afganistan Kadınlarının Sosyal Hayatının Özeti), ?, Kabil, h ş 1367, s. 34.

¹² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 145-146.

¹³ Şah Mahmut HASİN, a.g.e, s. 34.

¹⁴ Zenan-ı Afgan; Ta'lim ve Faaliyethayi İctima'i Der Asr-ı Emanî'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e,s. 154.

¹⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 155.

¹⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 146.

hastane faaliyete geçmeden önce bütün doğumlar “Daye” denilen kadınlar tarafından evlerde gerçekleşmekte idi.¹⁷ Emanullah Han döneminde kadınların siyasi toplantı ve faaliyetlere katılmaları 1924 yılındaki Peğman Loya Cirga’sında 8-10 kadının milletvekili olarak katılmalarıyla başladı.¹⁸ Bütün bunlar olurken yine de belli bir süre kızların devlet okullarında eğitim görmeleri yasaklandı.¹⁹ Yukarıdaki ifadelerden anlaşılan şu ki 1924 Loya Cirga’sından sonra kadınların pek çok hakları ellerinden alındı. Fakat Emanullah Han meşhur Avrupa turundan döndüğünde kadınlar için geri atılan adımları kaldırmak için pek çok reform yaptı. Örneğin, Kral 1928 yılında Peğman’da milletvekilleriyle buluştuğunda, hanımından milletvekillerin önünde yüzünü resmen açmasını istedi; hanımı olan Melike Süreyya böyle yapınca da milletvekiller gördükleri manzara karşısında çokça şaşırıp ve gittikleri bölgelere bunu halka anlattılar.²⁰ Yukarıdaki cümlelerden çıkan sonuç şu ki 12 Ekim 1928 Afganistan’da kadınların burkadan kurtulduğu tarihtir. Kralın böyle bir eylemi halkın ve özellikle din âlimlerinin ayaklanmalarına sebep oldu. Din âlimlerinin kralın uygulamasına karşı çıkma sebebi ise, kral Emanullah Han’ın erkeklere sakal ve bıyık bırakmaya izin vermemesi, başörtünün ve çok evliliğin kaldırılması kısacası kralın İslam’ı kuralları bırakıp kendi kanun ve kurallarını uygulamaya başlaması olarak yansıdı.²¹ Krala karşı çıkanların birtakım istekleri de vardı ki onlardan birkaçı şunlardır:

- Eğitim almak için Türkiye’ye gönderilen kız öğrenciler geri getirilmelidirler.
- Kadınların hicabına karışılmamalı ve aynı zamanda saçları kestirilmemelidir.
- Mollalar herhangi bir sınava tabi tutulmadan hoca olabilmeliler.
- Kız okulları kapatılmalıdır.²²

Yukarıdaki maddeleri okuyan kral şunları söyledi:”İnsanların çoğu beni yanlış anlamışlar ve bundan dolayı yürürlüğe girmesini istediğim pek çok kanunu geri alıyorum. Örneğin, kimi insanlara göre ben kız öğrencileri güya gayr-ı Müslim bir devlete göndermişim; hâlbuki onlar Müslüman bir ülke olan Türkiye’ye gitmişler ve orada sağlık alanında eğitim alıp geri dönüp kendi insanlarına hizmet edecekler vs.”²³

Tesettürle ilgili olarak yukarıda geçen cümlelerden anlaşılan şu ki Afganistan tarihinde yüzünü yabancı erkeklerin önünde açan ilk Bayan Kral Emanullah Han’ın

¹⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 146.

¹⁸ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 124.

¹⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 324.

²⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 138.

²¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 160.

²² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 161.

²³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 162-163.

hanımı olan Melike Süreyya'dır. Yeri gelmişken şunu da söylemeliyiz ki kraliçe ve kız kardeşleri Afgan kadınlarını burkanın esaretinden kurtarmak ve yeni bir örtünme şekli icat edebilmek için çaba sarf edip ve kendi çaplarında örtünme şekilleri bulmuşlar. Örneğin, okula giden kız öğrenciler için "Çaderi Mektebi" adı altında bir örtünme çeşidi geliştirmiş ve hayata geçirmişler idi ki bu örtü uzun bir elbise ve büyük bir eşarptan oluşmakta idi; genç kızlar için ayak bileklerine kadar uzanan bir etek, omuza atılan bir şal ve saç örtücek bir başörtüden oluşan bir örtü şekli icat etmişlerdi.²⁴ Bütün bu faaliyetlerin altında yatan düşünce kral ve kraliçenin burkaya karşı olmaları ve burkayı İslami bir örtünme şekli olarak görmeyip aksine örfi bir örtü olarak görmeleri idi. Çünkü "Eman Afgan" dergisinin yayınladığı bir yazıda kraliçe şunları söylemektedir: "...Benim sizlere önerim şu ki burkalarınızı bir köşeye atıp Kur'an'ın önerdiği yolu seçin."²⁵ Kral da Avrupa yolculuğundan döndüğünde köşke pek çok kadını- ki onların çoğu burka giyen bayanlar idi- çağırıp edindiği tecrübelerini anlatırken şunları söyle idi: "Ben birkaç İslam ülkelerini gezdikten sonra şu sonuca vardım ki kadınlar hiçbir İslam ülkesinde- ne İran'da ve ne Türkiye'de- Afganistan gibi kötü durumda değiller. Hicap sizleri ilerleme, gelişme ve eğitimden alıkoyup ve batıda yaşamakta olan kız kardeşlerinizin aksine mesleksiz olmanıza ve geri kalmışlığınıza sebep olmuştur. Bu durum sizleri kocalarınıza muhtaç olmaya zorlamıştır. Umarım ki bir gün sizleri bu esareten kurtulmuş olarak göreyim..."²⁶ kral sadece bununla yetinmeyip Kandahar'a gittiğinde halka şunları söyledi: "...Ben Avrupa'da kadınların erkeklerle beraber çalıştığını siyasi, sosyal ve ticari alanlarda erkeklerle yan yana olduklarını bizzat gördüm. ...fakat Afganistan'da kadınların bildikleri tek şey işsiz olarak evde oturmak ve yemektir. Siz kadınlar da çalışın ve para kazanın..."²⁷ Kral Emanullah bütün bunları söylerken İslam'a uygun örtünmeyi de ihmal etmiyordu. Örneğin, kral hicaptan bahsederken bir defasında şunları söylemişti: "Ben hicap meselesini serbest bırakıyorum ama Şer'i örtünmeyi değil; kollar bileklerden daha fazla ve yüzün çene kısmından daha fazla açılmış olduğunu gördüğümde cezalandırır ve engellerim."²⁸

Din âlimleri hiçbir zaman susmamış ve kral kadınlara özgürlük verdikçe onlar da tepkilerini göstermeye başlamışlar. Örneğin, 1928 yılında küçük kızların evlendirilmeleri yasaklandığında, 11 yaşından küçük olan kız ve erkeğin karışık bir şekilde eğitim almaya başladığında²⁹ ve başörtü kaldırıldığında mollalar yine tepki

²⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 149.

²⁵ Eman Afgan'dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 150.

²⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 150-151.

²⁷ Nigahi Be Ahd-ı Saltanat-ı Emami'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 151.

²⁸ Seferhayı Gazi Emanullah Şah Der Duvazde Kişver-ı Asya ve Avrupa'dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 152.

²⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 118-119.

göstermişler³⁰. Emanullah Han döneminde dergilerde yazar ve sorumlu olarak çalışan kadınlar genelde uyduruk bir isim kullanır veya isimlerinin baş harflerini yazarlardı. Örneğin, (ا-ر) harfleri Esmâ Rusmeyye ve (ل-ر) harfleri Ruh Efza anlamına gelmekte idi.³¹ Böyle bir eylemin en önemli sebebi bize göre o dönemde Afgan toplumunun kadınlar konusunda çok ciddi olmaları ve kadınların çalışmalarını istememeleri ve hatta kadının isminin bile bilinmesini istememeleridir. Ya da yazı yazan kadınların bu işi ailelerinden habersiz olarak yazmaları ve bu durumu ailesinin bilinmesini istememeleridir. Durum böyle olunca da kadınlar can korkusundan dolayı isimleri açıkça yazamazlardı. Söylemek gerekir ki günümüzde de kadın ismini mahrem sayan veya başka bir ifadeyle kadın isminin bilinmesi istemeyen pek çok kişi vardır.

Emanullah Han döneminde yürürlükte olan Anayasada kadın ve erkek ayrımı yapılmamıştır. Örneğin, dönemin Anayasasının 10'uncu maddesine göre, "Bütün Afgan vatandaşları dini, mezhebi ve siyasi faaliyetler konusunda serbest olup kendi meşru özgürlüklerine sahiptirler" aynı Anayasanın on altıncı maddesine göre "bütün Afganistan vatandaşları –ister erkek ister kadın olsun- kanun ve şeri'at karşısında eşit hak ve sorumluluklara sahiptirler." Bu şu anlamdadır ki kadınlar İslami tesettüre uyarak devlet şubelerinde çalışabilirler.

Kral Emanullah Han'a karşı çıkanların sayısı gün geçtikçe artınca kral 12 Ocak 1929 yılında ülkeyi terk etmek zorunda kalıp krallıktan istifa etti.

B. Habibullah Kelakani* Dönemi (1929)

Kral Emanullah Han'dan sonra tahta geçen Habibullah Kelakani, Kral Emanullah Han dönemindeki Anayasayı geçersiz kılıp onun yerine kendine has yasasını uygulamaya başladı. Kelakani'nin yaptığı işlerden birkaçı şunlardır:

- Sarık takmayı yaygın hale getirmiştir.
- Kadınların tesettürlü olmaları üzerinde durmuştur.
- Buluş çağına ulaşan kızların velilerinin izni dışında evden çıkmalarını yasaklamıştır.

³⁰ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 150; Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzariş-ı Tahkikati Müşarik-ı Siyasi Zenan Der Afganistan (Kadın ve Çocuk Hakları Araştırma Kurumu Afganistan'da Kadınların Ortak Siyasi Araştırma Raporu), Kabil, 2006, s. 34.

³¹ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzariş-ı Tahkikati Müşarik-ı Siyasi Zenan Der Afganistan, s. 34.

* Eminullah oğlu Habibullah Kabil'in Kelekan köyünde dünyaya geldi, çiftçi bir aileye mensup olup ömrünün sonuna kadar da eğitimden mahrum kalan biri idi. Hayatı hep savaş ve maceralarla geçti. Kendisi pek çok savaşlara katılmıştır. Habibullah Kelakani'nin en belirgin özelliği fakirlerin ve zayıfların dostu ve yardımcısı olması idi. Kral Habibullah 1929 yılında tahta geçti; fakat kısa bir süre sonra tekrar tahtan indirildi.

- Sakal kesmeyi yasaklamıştır.
- Yurt dışına gönderilen kızları geri çağırmiş ve onların eğitim için yurt dışına gitmelerini yasaklamıştır..
- İlk kız okulu olan Mesturat okulunu kapatmıştır.³²

Kız okullarının hepsini kapattırdı. Durum böyle olunca da insanlar kralın bu eylemine karşı tepki gösterip problemin çözülmesini istedi. Yukarıdaki cümlelerden anlaşılan şu ki Habibullah Kelekani daha çok geleneksel bir düşünceye sahip olup ve bundan dolayı da kadınların eğitimi, ekonomik özgürlüğü ve burkasız bir şekilde gezmeleri gibi durumlar onun felsefesine ters düşerdi. Kanaatimizce bunun altında yatan iki önemli neden var ki onlardan biri Kelekani'nin köyde dünyaya gelip ve orada büyümesi; ikincisi ise kralın okuma-yazma bilmemesidir. İşte yukarıdaki iki sebep onun çok katı bir düşünceye sahip olmasına sebep olmuştur.

C. Nadir Şah* Dönemi (Ekim 1929-1933)

Habibullah Kelakani'den hemen sonra Nadir Şah geçti. Nadir şah 1929 yılında tahta geçince kadınlarla yaptığı ilk iş kız okullarını kapatmak, Emanuullah Han döneminde faaliyete başlayan "Himayet'un Nisa" adındaki kadınlar birliğini ve "İrşad'un Nisa" adındaki haftalığın yayını yasaklamak oldu; aynı zamanda eğitim için Türkiye'ye gönderilen kız öğrencileri çağırttı ve onları başörtü takmaya zorladı.³³ Nadir Şah dönemine baktığımızda eğitimin neredeyse felç durumda olduğunu söyleyebiliriz. Zira o dönemde kız okulları toptan kapatılmış³⁴ ve sadece Kabil'de erkek okulları bulunmakta idi.³⁵ Kralın politikasına baktığımızda onun söz ve eyleminin birbiriyle uyuşmadığını söyleyebiliriz. Bunun en belirgin örneği dönemin Anayasasında açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin, dönemin Anayasasının 14.cü maddesine göre "Afgan vatandaşı olan herkes yeteneklerine ve zarurete göre işe alınacaktır." Aynı Anayasanın 20. maddesine göre "Eğitim bütün Afgan çocukları için gerekli ve mecburidir." Her iki maddeye baktığımızda kız-erkek ayırımı yapılmamıştır; fakat şu bir gerçek ki toplumun yarısını oluşturan kadın ve kızlar Nadir Şah döneminde ne okula gidebilmişler ne de ev dışında çalışabilmişler.

³² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 189-190.

* Nadir Şah, 1883 yılında Hindistan'ın Diredun bölgesinde dünyaya geldi. Eğitim ve askerliğini orada tamamladı. 1901 yılında ailesiyle beraber Afganistan'a dönüp askeri kuvvetlere katıldı ve kısa sürede de yükseldi. Bakanlık ve başbakanlık gibi pek çok görevlerde bulunduktan sonra 14 Ekim 1929 yılında tahta geçti ve 1933 yılında Kabil'de Kasr-ı Dilguşa'da öğrencilere futbol ödülleri dağıtırken Abdul halik isimindeki lisey-ı Nicat öğrencilerinden biri tarafından silahla vurularak öldürüldü.

³³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 324.

³⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s.224.

³⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 125.

Nadir Şah döneminde kadınların tesettürü yine burkadan ibaretti. Zira çıkan bir yasaya göre kadınlar burka takmadan evden çıkamazlardı.³⁶ Kısacası Nadir Şah dönemi Kelekani dönemi gibi kadınlar için bir gerileme dönemi idi. Kralın eğitime ve kadınlara karşı böyle sert bir tutum tutmasının sebebi Emanullah Han'ın durumuna düşmek istememiş olması gerekir; bunu başka türlü açıklayamayız. Çünkü Nadir Şah eğitimini Hindistan'da tamamlamış ve devlette de çeşitli görevlerde bulunmuştu.

D. Zahir Şah* Dönemi (1933-1973)

1933 yılında babası Nadir Şah öldürülünce çok genç olmasına rağmen Zahir Şah tahtın başına geçti. Başka bir ifadeyle Zahir Şah henüz 19 yaşlarında iken ülkenin yönetimini ele aldı. Fakat yaşı küçük olduğundan amcaları kendisine yardımcı olmaktaydı. Kral gücü ele aldıktan hemen sonra babasının yolunu takip edeceğini ve dönemin Anayasasının hiçbir değişikliğe uğramadan geçerli olduğunu dile getirdi.³⁷

Bu dönemde kadınların eğitim durumuna baktığımızda 1938-1946 yılları arasında kızlara özel okulların açıldığını söyleyebiliriz.³⁸ Zahir Şah krallığının ilk dönemlerinde Afganistan'da toplam 346 okul³⁹; yüz binden fazla öğrenci vardı ki onlardan altı binini kızlar oluşturmakta idiler.⁴⁰ Yüzdeler olarak söyleyecek olursak o dönemde okullarda okumakta olan öğrencilerin % 6'sını kızlar oluşturmakta idiler. Okul yönetmenliğine göre okul boyunca kızla erkek öğrenciler ayrı sınıflarda ders görüyorlardı; fakat daha sonra öğrenciler ilkokulda karışık sınıflarda ders görmeye başladılar.⁴¹ Okullardaki öğretmenlerin cinsiyeti derse göre değişmekte idi. Örneğin, o dönemde Kur'an-ı Kerim, Din Eğitimi ve Peştuca derslerine yaşlı erkekler; diğer derslere ise bayan öğretmenler girmekte idiler.⁴² Yeri gelmişken söylememiz gereken bir diğer husus şu ki öğretmenler arasında yabancı öğretmenler de bulunmaktaydı. Örneğin, Lis-1 İstiklal'in müdürü Fransız bir bayan idi.⁴³ Afganistan'ın ilk bayan lisesi olan Melaley ilk mezunlarını 1947 yılında topluma sundu.⁴⁴ Bu lise aynı

³⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 227.

* Nadir Şah oğlu Zahir Şah, 1914 yılında Kabil'de dünyaya geldi. İlkokulu Kabil'de bitirdi ve henüz on yaşlarında iken babasıyla Fransa'ya gitti. Fransa'da altı yıl kaldıktan sonra tekrar Kabil'e geldi ve harp okuluna yazıldı. Okuldan mezun olduktan sonra harp bakanlığında ve daha sonraları ise Milli Eğitim Bakanlığında bakan olarak çalıştı. Babası öldürüldüğünde henüz 19 yaşında iken tahta geçti. Zahir Şah 1933-1973 yılları arasında krallık yaptıktan sonra İtalya'ya gitti ve 2002'de orada vefat etti.

³⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s.238-239.

³⁸ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 320.

³⁹ Zahir TENİN, Afganistan Der Kern-ı Bistum, 1900-1996 Az Mecmu'a Bernamehay-ı BBC (20. YY 'da Afganistan, BBC Programları 1900-1996), Teyfi Nigar, Tahran, h ş 1384, s.77.

⁴⁰ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 320.

⁴¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 320.

⁴² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 246-247.

⁴³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 248.

⁴⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 249.

zamanda ilk bayan öğretmen yetiştirme mahiyetine de sahipti.⁴⁵ Melaley Lisesinin yanı sıra 1950'lerde Lis-1 Zerğune de faaliyete başladı. Adı geçen lisenin 1953 yıllarındaki öğrenci sayısına baktığımızda toplam 2500 kız öğrenci olduğunu söyleyebiliriz ve bunları eğiten toplam 56 öğretmen vardı.⁴⁶ 1950 yıllarında Kabil'de kızlara ait olan iki lise (Lis-1 Melaley ve Lis-1 Zerğune) arasındaki en önemli fark, Lis-1 Melaley'de yabancı dil olarak Fransızca, Lis-1 Zerğune'de Almanca ve daha sonraları İngilizcenin okutulması idi.⁴⁷ Kanaatimizce bunun en önemli sebebi de Lis-1 Melaley'in Fransızlar tarafından kurulmuş olmasıdır. Gördüğümüz kadarıyla Afganistan'da Fransızlar tarafından kurulan okullarda yabancı dil olarak Fransızca okutulmaktadır. Bunun en açık örneği İstiklal liseleridir.

Zahir Şah döneminde kadınların eğitim durumu gün geçtikçe daha iyiye doğru gitmeye başlayınca 1946 yılında Kabil Üniversitesi açıldı.⁴⁸ Yeni açılan üniversitenin toplam dört fakültesi vardı; tıp fakültesi hariç diğer fakültelerin çalışma salonu ve yurdu yoktu. Üniversitede okumakta olan toplam öğrenci sayısı dört yüzü geçmemekte idi.⁴⁹ üniversitede ilahiyat fakülteleri dâhil bütün bölümlerde kızla erkek aynı sınıfta ve yan yana oturup ders görmekte idiler. Halk bu duruma itiraz edince devlet bunun sebebini maddi imkânsızlıklara ve sınıf yetersizliğine bağladı.⁵⁰ Afganistan'da kızlar ilk kez lisans diplomasını 1952 yılında Eğitim Fakültesinden aldılar; lisans diplomasına sahip olan kız öğrencilerin sayısı da yirmi idi. Gün geçtikçe de bu sayılar arttı ve 12 yıl içerisinde 200'den fazla kız öğrenci mezun oldu.⁵¹ Anlaşıldığı gibi Afganistan'da kadınlar 1948 yıllarından sonra yüksek eğitim almaya başladılar. İlk yıllarda yüksek eğitim alan kızlarla erkeklerin sınıfları ayrı idi. Fakat 1959 yılında başörtünün kaldırılmasıyla karışık eğitim sistemi araya girdi ve 1960 yılından itibaren Kabil Üniversitesinde kız öğrencilerle erkek öğrenciler aynı sınıfta resmen ders görmeye başladılar.⁵²

Kadınların sosyal hayata girmeleri 1946 yılında "Müessesey-ı Hayriyey-ı Nisvan" adı altında bir kadınlar birliğinin kurulmasıyla başladı; kurum bir de "Mirmen" isminde bir dergi yayınlanmaya başladı.⁵³ Adı geçen dergiyle beraber kadınlar farklı konularla ilgili yazı yazmaya başladılar. Örneğin, "Mirmen" dergisinde kızların küçük yaşlarda evlendirilmenin zararları ve kadınların eğitim almalarının gerekli olduğu konusunda yazı yazan ilk kadın hanım Rahmani idi.⁵⁴ Bu

⁴⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 250.

⁴⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 250.

⁴⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 250.

⁴⁸ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 320.

⁴⁹ Zahir TENİN, a.g.e, s. 98.

⁵⁰ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 320.

⁵¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 252.

⁵² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 252-253.

⁵³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 325.;Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 125.

⁵⁴ Şah Mahmut HASİN, a.g.e, s. 36.

kurum ilk yıllarda dönemin Maliye Bakanlığının gözetimi altında faaliyete başladı ve daha sonraları ise Milli Eğitim Bakanlığının denetimine geçti.⁵⁵ Kısa bir süre zarfında bu kurum kadınların toplanabilecekleri büyük bir merkez haline geldi. Kurum daha çok eğitim, dikiş, dokuma ve ev işleri üzerinde faaliyetler yapmakta idi; daha sonraları ise aşçılık ve kuaförlük gibi meslekler de buna eklendi.⁵⁶ Adı geçen kurumun faaliyetleri gün geçtikçe artmaya başladı; hatta öyle ki Afganistan tarihinde ilk kez bu kurum sayesinde 1970 yılında “Anneler Günü” kutlandı. Buna ilaveten her yıl bir bayanın “Yılın Annesi” seçileceği konusunda da bir karar alındı.⁵⁷ 1967 yılında “Sazman-ı Demokratik-ı Zenan-ı Afganistan” adı altında yeni siyasi bir örgüt kuruldu; Anahita RATİB da örgütün başkanı olarak seçildi.⁵⁸

Zahir Şah döneminde kadınların hicabı konusunda da bazı değişiklikler yapıldı. Örneğin, 1958 yılında “Nehzet-ı Nisvan” adlı bir programla kadınların başörtüleri kaldırıldı.⁵⁹ O dönemde ilk kez başörtüsüz olarak bağımsızlık günü törenine katılan dönemin Başbakanının (Davuh Han) yengesi idi; olayı başbakanın yeğeni şöyle anlatmaktadır:” h ş 1341 yılında bağımsızlık günü töreni kutlanacaktı, babam da anneme kendisiyle beraber törene katılmasını istedi. Annem (törenin kutlanacağı) Kabil Stadyumuna gidince herkes şaşırıldı; hatta eski Dış İşleri Bakanlarından olan ve benim yanımda oturan Sultan Ahmet Han ŞİRZOY bu kadın Afgan mı diye sordu? Ben de evet, deyince kim olabilir dedi? Ben de herhalde annemdir dedim. Bunu duyunca şaşırıldı ve gözlerinden yaş gelmeye başladı. İşte bu tarihten itibaren bakanlar hanımlarıyla beraber törenlere gelmeye ve halk da kadın-erkek hep beraber park ve sinemaya gitmeye başladılar.”⁶⁰ Konuyla ilgili olarak Nur Sultan hatırasını şöyle anlatmaktadır: “O gün Bağımsızlık Günü Törenine dönemin generalleri de hanımlarıyla beraber katılacaktı. Ben de bir general hanımı idim ve o gün kocam bana kendisiyle beraber burka takmadan törene katılabileceğimi ilk söylediğinde pek inanmadım. Kocama ciddi olup olmadığını sordum o da ciddi olduğunu söyledi. ... Ben de adı geçen programda burka takmadan katıldım.”⁶¹ Şefika SİRAC’a göre başörtünün kaldırılması konusunda insanlar herhangi olumsuz bir tepki göstermediler. Çünkü örgütte çalışmakta olan biz kadınlar başörtüsüz olarak şehre çıkınca kimse problem çıkartmadı.⁶² Kanaatimizce halkın tepki göstermemesinin en önemli sebebi yönetimi elinde tutanların çok temkinli davranmaları ve halkın nabzına göre hareket etmelidir. Eğer bunlar da Emanullah Han gibi hızlı adımlar atsalar da Afgan halkı onlara karşı da tepki gösterirlerdi. Öte

⁵⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 253.

⁵⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 253.

⁵⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 254.

⁵⁸ HalilurRahman HANNANİ, a.g.e, s. 325.

⁵⁹ Zahir TENİN, a.g.e, s. 99.

⁶⁰ Yukarıdaki dip.

⁶¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 269.

⁶² Zahir TENİN, a.g.e, s. 100.

yandan daha önce de bu yönde adımlar atılmıştı ve halk da bu duruma az da olsa alışmışlardı.

1950 yıllarında sadece başörtü kaldırılmadı, aynı zamanda kadınlara evden dışarı çıkma ve sosyal faaliyetlere katılma imkânı da verildi.⁶³ Kadınların sosyal hayata girmelerine baktığımızda onların çarşıya çıktıklarını, devlette memur olarak çalıştıklarını ve daha pek çok alanda faaliyet yaptıklarını görebiliriz. Bütün bunlara rağmen Afgan toplumu kadınların bu durumuna hazır olmadıklarından halkın ayaklanmaması ve toplumda bir kargaşanın meydana gelmemesi için hükümet birtakım önlemler aldı. Biz ise burada onlardan iki örneği size aktaracağız:

Devlette çalışan bayan memurların geliş ve gidiş saati erkeklere göre yarım saat ertelendi ve halk otobüslerinde kapısı da ayrı olan ön taraf bayanlara ayrıldı.⁶⁴ Anlaşılan o ki 1950 yıllarında Afgan toplumunun çoğu kadınların ev dışında çalışmalarına ve erkeklerle aynı ortamı paylaşmalarına karşı olumsuz tutum içerisinde idiler. Durumun farkına varan hükümet de gereken adımları attı. Hükümetin toplumun nabzına göre hareket etmesi aslında kendisinin ayakta kalabilmesi için önemlidir. Yok, eğer hükümet toplumun durumunu dikkate almadan kendi kafasına göre hareket etseydi, o zaman Emanullah Han'ın durumuna düşüp yok olup giderdi. Kadınların sosyal hayata girmeleri sadece evden dışarı çıkma ve devlette çalışmaktan ibaret olmayıp, medyada de çalışmaya başladılar. Afganistan tarihinde ilk kez bu dönemde radyodan bir kadın sesi duyuldu. Bu ses de Afganistan vatandaşıyla evli olan bir Türk kadınının sesi idi.⁶⁵ Kendisi Farsçayı bilmediği için söyleyeceği sözlerin içeriği Latin harfleriyle yazılarak kendisine verildi. Daha sonra Mes'ude CELAL ismindeki minik kız radyoda reklamları okurdu⁶⁶ ki bu ilk kez bir Afgan kızının sesinin radyodan çıkması anlamında idi. Radyoda konuşan ilk Afgan kadını Rukiye Ebu BEKİR veya Rukiye HABİB idi ve radyoda sunucu olarak 1947 yılında görev yapan ilk bayan da Latife Kabir SİRAC idi.⁶⁷ Adı geçen kadın ilk başlarda burkayla radyoya giderdi; fakat daha sonraları burkayı bir kenara atıp açık bir şekilde işine gitmeye başladı.⁶⁸ Latife sadece sunuculuk yapmazdı; aynı zamanda skeç yazar ve gerektiğinde skeçlerde rol alırdı.⁶⁹ Latife hanımın çalıştığı radyonun ismi de “Radyo Kabil” idi ki daha sonraları “Radyo Afganistan” olarak isim değiştirdi.

⁶³ Zahir TENİN, a.g.e, s. 101.

⁶⁴ Seyyid Kasım RİŞTİYA, Hatırat-ı Siyasi'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 254.

⁶⁵ Zahir TENİN, a.g.e, s. 119.

⁶⁶ Yukarıdaki dip.

⁶⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 257.

⁶⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 258.

⁶⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 258.

Skeç alanında daha sonraları Melihe REŞİDİ de çalışmaya başladı; onun rol aldığı ilk skeç “Meleng-ı Piyaz Hor” idi.⁷⁰ Hatırlatmak gerekir ki skeçler görüntü olarak değil; sesli olarak radyodan yayınlanmakta idi. Sunuculuk, şarkı söyleme ve oyunculuk alanında o dönemde damgasını vuran bir diğer bayan da Samiye MİRZAD idi. Her kızın olduğu gibi Samiye'nin ailesi de onun sahneye çıkıp sunuculuk ve oyunculuk yapmasına karşı idi. Ama o, bu işi kafasına taktığından her şeyi göze alıp yoluna devam etti.

Samiye'nin anlattığına göre “Ben radyoya gitmek istediğimde hep okulun duvarından atlar ve kaçıp giderdim. Çünkü okul ve kapının önündeki bekçi bana izin vermezdi. Bir defasında şarkıyı banta almak için radyoya gitmek istediğimde bekçiye biraz mantı verdim ve arkadaşım da onu lafa tuttu; işte tam bu sırada ben duvardan atlayıp radyoya gittim. İşimi bitirip eve döndüğümde babam nerede olduğumu sordu. Ben de yalan uydurarak Tekye Hane (Hezarelerin yılda bir defa bir araya gelip Hz. Hüseyin için ağıt söyleyip kendilerini zincirlerle vuracakları yer)’de olduğumu söyledim. Ne yazık ki babam gerçeği biliyormuş ve bunun üzerinde beni kendisi yorulana kadar dövdü. Ama ben bütün bunlara rağmen azim ve istikrarla yoluma devam ettim. Bundan bir süre sonra da kralın yıl dönümü için Kabil’de İran, Hindistan, Çin ve Rusya’dan gelen şarkıcılar ve dansözlerle bir program düzenlenecekti. O sıralarda ben de on birinci sınıf öğrencisi idim. Dönemin kültür başkanının emri üzerine programın sunuculuğunu benim yapmam gerekirdi. Ben de akşam evden çıkmak için bir bahane uydurmak zorunda idim ve bundan dolayı da dönemin modacısı ve terzi olan Firişte Can’a akşam beni arayıp annemin dayısının oğlunun kalp krizi geçirdiğini söylemesini istedim. O da dediğim gibi yapınca annem dayımgillere koşup gittiğinde ben de programa katılıp sunuculuk yaptım; Çinli bir dans eden kızın hastalanması nedeniyle onun elbisesini giyip dans etmeye başladım.”⁷¹

Radyoda ilk kez şarkısı yayımlanan bayan ise Hanım Pervin idi.⁷² Hanım Pervin’in 1951 yılında söylediği şarkının ismi “Gül Furoş” idi. Hanım Pervin’in yanı sıra o dönemde üç bayan daha şarkı söylemeye başladılar ki onlar Azade, Cilve ve Firişte gibi takma isimler kullanmakta idiler.⁷³ Durum sadece bundan da ibaret olmayıp kadınlar sinemaya da gitmeye başladılar. “Müessesey-ı Nisvan”ın yoğun isteği üzerinde devlet Kabil’deki sinemalardan birini haftada iki gününü kadınlara ayırdı; bu iki günde çoğunluk olarak Hint Sinemasından filmler olmak üzere günde üç film gösterime girerdi. Kadınlar ilk kez böyle bir özgürlüğe kavuştuklarından kimi kadınlar bütün günlerini sinemada geçirirlerdi.⁷⁴ Söylemek gerekir ki filmi izleyen

⁷⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 258.

⁷¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 259-260.

⁷² Zahir TENİN, a.g.e, s. 120.

⁷³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 258.

⁷⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 255-256.

kadınların hiçbiri Hintçeyi bilmezdi; kanaatimizce filmin konusunu mimiklerden anlamış olmaları gerekir. Çünkü günümüzde de Afganistan'da gençlerin çoğu Hintçeyi filmlerden öğrenmişler.

Afganistan Sineması ve tiyatrosuna baktığımızda o dönemde henüz bayan oyuncu olmadığı için tiyatro ve skeçlerde kadın rolünü erkekler canlandırmakta idiler. Bu işi yapacak olan erkekler kadın kıyafetini giyer ve seslerini de kadınlar gibi yaparlardı.⁷⁵

Okula gidemeyen, devlette memur olarak çalışamayan ve sinemaya gidemeyen bayanlar ise boş vakitlerini kadınlara özel olarak yapılan “Bağ-ı ‘Umumi Zenane’”de geçirirlerdi.⁷⁶

Gün geçtikçe kadınların özgürlüğü konusunda önemli adımlar atılmaya başladı. Örneğin, 1959 yılında okullardaki kızların burkalarını atmaları için de bir karar alındı ve o karara göre her gün on kız öğrenci burka takmadan çarşıya çıkacaktı; bu uygulama sonucunda üç gün içinde iki yüzden fazla genç kız yüzleri açık bir şekilde çarşı ve pazarlarda görünmeye başladı.⁷⁷ Fakat yukarıdaki tarihten önce buluş çağına ulaşan kızlar burka takmadan okula gelemezlerdi. Örneğin, Leyli RİŞTİYA'nın anlattığına göre 1946 yılında kendisi henüz altıncı sınıf öğrencisi iken okulun müdür yardımcısı olan Molla Baki Han sabahleyin okulun kapısında durur, burkası olmayan ergen kızları tekrar evlerine gönderip burka takmalarını isterdi.⁷⁸

Kadınların sosyal hayata girmelerinden sonra sıra siyasete girmelerine geldi. İşte 1960'lı yıllarda kadınlar yavaş yavaş siyasete de girmeye başladılar. Örneğin, o dönemde ilçeler meclisi seçimlerinde Kandahar'dan Ma'sume Ismeti WERDED, Kabil'den Dr. Enahita RATİBZADE ve Rukiye EBU BEKİR ve Herat'ten EHRARİ; kral tarafından seçilecek olan Sena Meclisi'nde Azize GERDİZİ ve Hümeyra SELCUKİ yer almakta idi.⁷⁹

Siyaset alanında Afganistan'ın ilk bayan diplomatı Doktor Mahbube SİRAC'tır. ismi geçen kadın “ilk kez Dış İşleri Bakanlığının üst düzeylerinde, İran ve Türkiye gibi ülkelerde görev yapmıştır.”⁸⁰ Durum sadece bundan ibaret olmayıp kimi kadınlar Adalet Bakanlığında da çalışmışlar. Örneğin, Afganistan'ın ilk kadın savcılarını Hakime MÜSTEMENDİ NURİSTANİ ve Enise İMAM'dır.⁸¹ Buna ilaveten

⁷⁵ Zahir TENİN, a.g.e, s. 122.

⁷⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 256.

⁷⁷ Nesrin Ebu Bekir, Kesarih-ı Melaley Ya Hatirat-ı Evvelin Lis-ı Duhteran-ı Afgansitan'dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 270-271.

⁷⁸ Nergis Ebu Bekir, Kesarih-ı Melaley Ya Hatirat-ı Evvelin Lis-ı Duhteran-ı Afganistan'dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 270.

⁷⁹ Zahir TENİN, a.g.e, s. 148-149.

⁸⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 293.

⁸¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 294.

polis akademisini bitirip 1968 yılında polislik görevine başlayan ilk kadın Cemile NAİM'dir.⁸²

Afganistan tarihinde ilk kez 1964 yılında Rukiye HABİB, Hatice AHRARİ, Ma'sume WERDEK ve Enahita isimindeki dört Afgan kadını parlamentoya milletvekili olarak girdiler.⁸³ 1965 yılında ise ilk kez Kübra NURZAYİ isimindeki bir Bayan⁸⁴ Sağlık Bakanı olarak atandı.⁸⁵ Afganistan'da bakanlık yapan ikinci kadın da 1969 yılında göreve başlayan Şefike ZİYAI'dir.⁸⁶ 1965 yılında Afganistan tarihinde ilk kez kadınlar protestolara katıldılar; bu protestonun sonucunda Doktor Mehmet Yusuf'un başbakanlığı sona erdi.⁸⁷ Bayanların ikinci kez protestolara katılmaları 1968 yılında devletin genç kızların eğitim için yurt dışına gitmelerini yasaklayacak bir yasayı çıkarmaya teşebbüs ettiğinde meydana geldi.⁸⁸ Bu protestonun bir öncekinden farkı ise bu protestoya sadece yüzlerce genç kızın sokaklara dökülüp kendi haklarını savunmaları ve yanlarında erkeklerden kimsenin olmamasıdır.

Bütün bunlar olurken kadınların dışarı çıkmaları, çalışmaları ve kısa elbiseler giymelerine karşı olan insanlar da rahat durmuyor ve ellerinden gelen zararı artlarına bırakmıyorlardı. Öyle ki 1970 yılında "Müslüman Gençler" topluluğuna ait birkaç genç yüzünü açan kız ve kadınların üzerine asit maddesi döktüler; batılı kılık kıyafet giyen bayanların ayaklarına da ateş ettiler. Bunun sonucunda yine beş binden fazla kız ve kadın sokağa dökülüp devletten eylemi gerçekleştirenleri cezalandırmasını istediler.⁸⁹

Zahir Şah döneminde kadınlara özel kulübe, sinema ve parklar açıldı.⁹⁰ Kadınların nüfus oranına göre işe girmelerine göz atacak olursak diyebiliriz ki 1973 yıllarında Afganistan'ın nüfusu on altı milyona ulaşmakta idi; bu on altı milyondan yaklaşık sekiz milyonunu kadınlar oluşturmuştu. Sekiz milyon kadından ise dört milyondan fazlası çalışmaya hazır kadınlardı; fakat onlardan bir milyon iki yüz bin kadın işe alındı.⁹¹

Zahir Şah krallığının son zamanlarındaki mevcut okul sayısına göre kız okullarının oranı şöyle idi:

Köylerde mevcut olan 1926 okuldan 221'i, mevcut 1343 ilkokuldan 157'si, mevcut 512 ortaokuldan 51'i mevcut 200 liseden 30'u ve mevcut 36 meslek

⁸² Fahime RAHİME, Zenan Der Afganistan'dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 294.

⁸³ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 125.

⁸⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 291.

⁸⁵ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 131.

⁸⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 292.

⁸⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 90.

⁸⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 291.

⁸⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 291.

⁹⁰ Şah Mahmut HASİN, a.g.e, s. 35.

⁹¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 283.

okulundan bir tanesi kız okul idi. Yani toplam 4017 okuldan 478 tanesi kız okulu olup ve bu de yüzdelik ifadesine göre mevcut okulların %12'sini oluşturmakta idi.⁹² Bu dönemdeki kız öğrenci sayısı da okullarda ders görmekte olan toplam 801 bin öğrenciden 109 bin olup ki yüzdelik ifadesine göre mevcut öğrencilerin %14'ünü oluşturmakta idi.⁹³ Bu durumu Zahir Şah krallığının ilk yıllarıyla (1933) mukayese ettiğimizde kadınların eğitimi alanında önemli adımların atıldığını söyleyebiliriz. Zira 1933 yıllarında ülke genelinde ancak iki kız okulu bulunmakta idi.

Kadınların faaliyetleri sadece eğitimle alanıyla sınırlı olmayıp kadınlar medya, tiyatro ve şarkıcılık alanlarında da oldukça önde idiler. Bu dönemin en önemli iki bayan sunucusu Rukiye HABİB ve Şefike HABİBİ'dirler.⁹⁴ Radyoda şarkı söyleyen bayanların sayısı daha önceki dönemlere göre epey fazla idi. örneğin, Zahir Şah krallığının son zamanlarında şarkı söylemekte olan bayanlardan birkaçı şunlardır:

Mehveş, Re'na, Kamer Gül, Fırışte, Nahit, Selma, Ziba, Cilve vs.⁹⁵ Tiyatro ve skeçlerde rol alan ilk bayanlar Mahbube CEBBARİ, Habibe ASKER, Cemile, Züleyha Mehfi'dir. Mahbube ile Ğızal İBRAHİMİ 1973 yılında "Enderz-ı Mader" isimindeki filmde rol alan ilk Afgan kadınlarıdır. Sima ŞEYDA ve Pervin SAN'ATGER de "Rabi'a ve Bektaş" filminde rol alan Afgan kadınlarıdır⁹⁶

Zahir Şah dönemini kısaca özetlemek gerekirse diyebiliriz ki bu dönemde kadınların eğitimi, sosyal hayata ve siyasete girmeleri, tiyatro ve skeçlerde rol almaları konusunda oldukça önemli adımlar atılmıştır. Kralın kadınlara karşı olumlu tavır alması konusunda önemli olan etken kendisinin Paris'te eğitim alması ve daha önemlisi ise amcasının oğlu olan Davut Han gibi kadın haklarını savunan çok etkili bir başbakanın onun döneminde görev yapmasıdır. Zira Zahir Şah döneminde kadınlarla ilgili olarak atılan önemli adımların çoğunun arkasında Davut Han bulunmaktadır.

⁹² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 284.

⁹³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 285.

⁹⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 295.

⁹⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 295.

⁹⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 295-296.

E. Davut Han* Dönemi (1973-1978)

Davut Han 1973 yılında yaptığı bir darbe sonucu hükümeti ele geçirince yaptığı ilk iş krallık sistemini cumhuriyete çevirmek oldu. Kadınlara ilgili olarak yaptığı ilk iş okula gitmekte olan kızlar ve devlette çalışmakta olan kadınlardan hicap ve burkalarını kaldırmalarıyla ilgili bir yasa çıkarmak⁹⁷ ve onu uygulamaya geçirmek oldu. Fakat devletin böyle bir uygulamasını içine sindiremeyen Kandahar Halkı devlete karşı ayaklandı ve bu isyanın sonucunda binlerce insan devlet tarafından öldürüldü.⁹⁸ Bütün bunlara rağmen Davut Han kadınların ekonomik özgürlüğe sahip olabilmeleri ve erkekler gibi dışarı çıkabilme ve çalışabilmeleri konusunda oldukça kararlı olup ve bu yönde önemli adımlar attı. Davut Han'ın kadınlara işe girme fırsatını vermesinden olması gerekir ki 1975 yılında Kabil'de kadınlara özel olan üç hastanede 150 bayan doktor, 572 hemşire, 402 ebe, 83 muavin hemşire, 48 aşı memuru ve 30 Laboratuvar çalışmakta idi.⁹⁹

Davut Han döneminde kadınlar sadece devlet memuru olarak değil; aynı zamanda radyoda bir sunucu ve teknisyen olarak da çalışmakta idi. Örneğin, 1974 yılında ilk kez Mehriye RAFİK MÜSTEMENDİ ismindeki bir bayan radyo eğitimi almak için yurt dışına gönderildi; ismi geçen kadın pratik dönemini radyo BBC'de tamamladı.¹⁰⁰ Kadınların medyada çalışması sadece radyoda çalışmaktan ibaret olmayıp Mari, Fahime EYYÜBİ, Feride, Nadiye, Nefise ABBAS ve Melihe ZAFER gibi pek çok kadınlar farklı gazete ve dergilerde yazı işleri müdürü ve gazeteci olarak çalışmakta idiler.¹⁰¹

Kadınların siyasete girmeleri 1976 yılında yeni bir Anayasa çıkartmak için 42 kişiden oluşan bir komisyon kurulduğunda Fatma KEYFİ ve Aliye HAFİZ isminde iki bayanın komisyona katılmalarıyla¹⁰² başladı. Bir yıl sonra yani 1977 yılında "Sazman-ı İnkilabi Zenan-ı Afgansitan" adı altında Mina ismindeki bir kadın tarafından ilk kadın siyasi örgütü Kabil'de kuruldu. Fakat Rusların Afganistan'a saldırılarından sonra örgüt Pakistan'ın Kuite şehrine taşındı. Bu örgüt bir taraftan Kabil'deki komünist yönetimle diğer yandan Pakistan'daki Mücahitlerle mücadele

* Aziz Han oğlu Davut Han, 1909 yılında Kabil'de dünyaya geldi. 1922 yılında Emanullah Han döneminde eğitim için Fransa'ya gönderilen öğrencilerden biri idi. Fransa'da liseyi bitirip 1930 yılında ülkeye geri döndü. Bir yıl askeri eğitim aldıktan sonra general olup komutanlık görevine başladı. Komutanlık, bakanlık, büyükelçilik ve başbakanlık gibi alanlarda görev yaptıktan sonra 1973 yılında yaptığı bir darbe sonucu ülkeyi ele geçirip krallık sistemini Cumhuriyete çevirdi ve kendisi de Afganistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olup 1978 yılına kadar bu görevde kaldı. 1978 yılında Ruslar tarafından köşkte bütün aile ve yakınlarıyla öldürüldü.

⁹⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 273.

⁹⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 273.

⁹⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 287.

¹⁰⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 296.

¹⁰¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 296.

¹⁰² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 314.

içinde idi.¹⁰³ Bu örgütün amacı Afganistan’da laik bir devlet kurmak, İslami partiler ve Taliban ile mücadele etmek, özgürlük, barış, kadın haklarını savunmak; Filistin, Kürdistan, Keşmir, İran ve diğer Asya ve Afrika ülkelerinin özgürlüğünü savunmaktı.¹⁰⁴ İşte yukarıdaki amaçlarını gerçekleştirmek için de farklı gruplarla mücadele içinde idi. Örgüt sadece sözle değil, aynı zamanda sahip olduğu “Peyam-ı Zen” ismindeki dergisi aracılığıyla da kendi düşünce ve siyasetini tanıtmak ve açıklamakta idi.¹⁰⁵

Kadınların hak ve özgürlüğünü savunan “Mirmen” adlı derginin yanı sıra 1976 yılında “Kehul” isminde bir diğer dergi de yayına başladı.¹⁰⁶ Aynı yılda Anayasa çıkartmak için Afganistan’ın farklı bölgelerinden toplanan 347 vekilden 10 tanesini kadınlar oluşturmaktaydı.¹⁰⁷ Kadınların siyasete girmelerini değerlendirecek olursak diyebiliriz ki Davut Han döneminde öteki dönemlere göre kadınlar daha çok faaliyet etmiş ve özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Örneğin, h ş 1301 yılında Anayasa çıkartmak için toplanan 1144 kişi arasında tek bir kadın yoktu; aynı şekilde h ş 1343 yılında aynı amaçla toplanan 452 kişi arasında da tek bir kadın yoktu.¹⁰⁸

Yukarıdaki cümlelerden anlaşılan şu ki Davut Han dönemine kadar kadınlar Anayasa çıkartma konusunda hiçbir katkıda bulunamamışlar. Kadınların Anayasa komisyonuna rol almaları işte bu dönem ve tarihten başlamıştır.

F. Rusların Girişi ve İç Savaşlar Dönemi (1978-1992)

Bu dönem aslında Rusların Afganistan’a girişi, komünist düşüncenin yayılışı ve Afgan liderleri arasında meydana gelen iç savaşlar dönemidir. Bizim konumuz kadınların konumu ve sosyal hayattaki rolü olduğu için biz de Rusların Afganistan’a girişi, iç savaşlar, nedenleri ve sonuçları gibi konulara girmeden direkt kadınların 1978-1996 yılları arasında sahip oldukları hak ve özgürlüklerinden bahsedeceğiz. 1978 yılında iktidarı ele alan Bebek KARMEL’in yanında duran ve onunla aynı düşüncede olup Marksizm ve Leninizm’i savunan ilk kadın Enahita’dır.¹⁰⁹ Enahita ve kendisi gibi düşünen Süreyya PERLİKA’nın amacı önceki dönemlerde kadınlara yapılan haksızlıkları hatırlatarak ve sloganlar atarak kadınları kendi partisine üye çekmek idi.¹¹⁰ Durum üye toplamaktan ibaret olduğundan anlaşılan şu ki onlar konuşmalarında genellikle kadınları kendilerine çekebilecek nitelikte sözler sarf

¹⁰³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 325.

¹⁰⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 326.

¹⁰⁵ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 326.

¹⁰⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 38.

¹⁰⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 38-39.

¹⁰⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 56.

¹⁰⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 345-346.

¹¹⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 346-347.

ediyorlardı. Bundan dolayı da kadınlara hep Rabi'a, Melaley ve Zerğune gibi kahraman Afgan kadınlarını örnek olarak göstermekte idiler.¹¹¹

Çok geçmeden Davut Han döneminde kadınların siyasi hayata girmeleri için kurulan "Sazman-ı Demokratik-ı Zenan", "Sazman-ı Halk-ı Zenan-ı Afgan" ismini¹¹² aldı. Bebrek KARMEL'den sonra bir darbe sonucu yönetimin başına geçen Noor Muhammed TEREKİ döneminde kızların erken ve kendi rızaları dışında evlendirilmelerini yasaklayan bir yasa yürürlüğe girdi¹¹³ ve bunun sonucu olarak kadınlar rahat bir şekilde ev dışında çalışabilme imkânına sahip oldular. Özellikle Kabil'de h ş 1360 yıllarında öğretmenlerin %70'ini, devlet memurlarının %50'sini ve doktorların %40'ını kadınlar oluşturmaktaydılar.¹¹⁴ Çünkü TEREKİ daha özgürcü olup ve kadınlara daha çok hak ve özgürlük tanımaktaydı.

TEREKİ konuşmalarında erkekle kadını hep bir kuşun iki kanatına benzetir ve¹¹⁵ onların birbirlerinin tamamlayıcı olarak görür ve gösterirdi. TEREKİ'nin yukarıdaki benzetmesinden anlaşılan şu ki kadınlarla erkekler eşit olup ve her iki grup da eşit hak ve özgürlüklere sahiptirler. Çünkü bir kuşun iki kanatı başka türlü yorumlanamaz. TEREKİ döneminde hükümet, kadınları sosyal hayata sokabilmek için farklı yolları denedi ki o yollardan biri "Toplu Çalışma" idi. Hükümetin bu uygulamasına göre devletin bütün memurları ve okulların bütün (hem kız hem erkek) öğrencileri resmi ve gayr-ı resmi saatlerde sokakları ve caddeleri temizlemekte idiler.¹¹⁶ Kanaatimizce hükümetin böyle bir uygulamasından amaç erkeklerle bayanların aynı ortamda çalışmalarını sağlamak ve bunun sonucu olarak onlara birbirlerine yakın olma fırsatını tanımaktır. Çünkü resmi saatlerde öğrencileri okuldan alıp caddeleri temizlemeye yollamayı başka nasıl yorumlayabiliriz ki?! Durum böyle olunca da insanların çoğu hükümeti komünistlik ve gençlerin ahlakına bozmakla suçlamaya başladılar. Kimilerine göre KARMEL ve TEREKİ dönemi, tamamen ahlaksızlık ve fesat dönemi idi. Çünkü o dönemlerde genç kızlarla genç erkekler daha çok gayr-ı meşru ilişkilere girmeye, akşamdan sabaha kadar eğlenmeye ve içki içmeye başladılar.¹¹⁷ Yukarıda ismi geçen KARMEL ve TEREKİ'nin çok özgürlükçü ve kadın hakları savunucusu olmasının ardında yatan en önemli etken her ikisinin de Rusların etkisinin altında kalmasıdır.

Rejimin kadın hakları konusunda çıkardığı yasanın birkaç maddesi aşağıdakilerden ibarettir:

¹¹¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 347.

¹¹² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 349.

¹¹³ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 150.

¹¹⁴ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 150.

¹¹⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 349.

¹¹⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 351.

¹¹⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 350-351.

- Kimse herhangi bir kızı para veya diğer eşya karşılığında nişanlandıramaz ve evlendiremez.

- Kız veya velisi on dirhemden fazla mehir alamaz.

- Kimse, başka birini zorla evlendiremez.

- On altı yaşın altında olan kızlar ve on sekiz yaşın altında olan erkeklerin evlenmesi yasaktır.

Yukarıdaki maddelere uymayanlar altı ile üç yıl arası hapis cezasına çarptırılacaktı.¹¹⁸ Hükümetin attığı başka bir adım da kadınların eğitimiyle alakalı idi. Öyle ki hükümet çıkardığı bir yasayla köylerde kadınlara okuma-yazmayı öğreten kurslar açtı.¹¹⁹ Hükümet kadınlara hak ve özgürlük tanıdıkça Afgan halkının tepkisi daha da artmaya ve hükümeti komünistlik ve dinsizlikle suçlayama başladı. Özellikle hükümetin köylerde okul açtığını gören halk rejimin asıl amacının gelenekleri yok etmek olduğunun düşünen Herat Halkı 1979 yılında devlete karşı ayaklandı.¹²⁰ Tarihi baktığımızda ayaklanmanın devletin projelerini gerçekleştirmekten alıkoymadığını söylemek mümkündür.

Kadınların eğitimi konusunda önemli adımlar atan devlet, daha sonraları ise kadınları sosyal hayata sokabilmek için faaliyetler yapmaya başladı. Devletin bu amaçla attığı ilk adım 1980 yılında “Demokrat kadınların uluslararası birliği ve onların dünya güçlerinin hareketindeki rolü”¹²¹ adı altında düzenlediği bir konferans idi; böyle bir konferansı düzenlemekten amaç ise kadınların ufuklarını amaç ve gelişmelerini sağlamak olsa gerekir. Durum sadece bundan ibaret olmayıp kadınların erkeklerle eşitlik meselesi gün geçtikçe daha çok yayılmaya ve duyulmaya başladı; hatta öyle ki 1980 yılında ilk kez kadınlar, firmalarda erkeklerle aynı maaş karşılığında çalışmaya başladılar.¹²² O dönemde eğitimle uğraşan ve devlette çalışmakta olan kadınların ülke genelindeki sayı ve oranına baktığımızda 80’li yıllarda öğrencilerin % 50’sini, öğretmenlerin %70-80’ini, doktorların % 50’sini ve tıbbi personellerin % 50’sinden fazlası kadınların oluşturduklarını söylemek mümkündür.¹²³

Okula gitmekte olan genç kızlar arasında Rusların Afganistan’a girmelerine karşı olup ve rejimi suçlayanlar da vardı. Bu nedenle Rusların saldırısını içine sindiremeyen kadınlar fırsat buldukça tepkilerini göstermekte idiler. Örneğin, 1980 yılında bir defasında kız öğrenciler katıldıkları resmigeçit sırasında Rus askerlerini gördüklerinde öğrenciler arasından Nahit isimindeki bir kız Ruslara karşı slogan atmaya başladığında diğer arkadaşları da slogan atmaya başladılar ve böylece Afgan

¹¹⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 353.

¹¹⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 354.

¹²⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 354-355.

¹²¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 358.

¹²² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 359.

¹²³ Sultan’ali KİŞTMEND, Yad Daşt Hayi Siyasi ve Ruy Dad Hayi Tarihi Ba Berhe Hayi Az Tarih-ı Siyasi Afganistan’dan, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. .359-360.

öğrencilerle Rus askerleri arasında çatışma meydana geldi ve bunun sonucunda 13 kız öğrenci olmak üzere 70 genç öldürüldü.¹²⁴

1986 yılında Dr. Necib cumhurbaşkanı olunca kurduğu “Kendek-ı Zenan” ismindeki örgüt aracılığıyla kadınların Emniyet kurumlarını ve savaş alanlarına katılmalarını sağladı. Devletin bu tutum ve davranışına karşı olarak halkın çoğunluğuna göre kadınların savaşa katılmaları gençlerin hoş vakit geçirmelerinden başka bir işe yaramazdı.¹²⁵

Afganistan’ın merkez ve bazı büyük şehirlerinde her ne kadar kadınlar okula gitme, sosyal ve siyasi hayata katılma gibi haklara sahip iseler de ülkenin kimi bölgesinde hiçbir hak ve özgürlüğe sahip olmayan pek çok kadın mevcut idi. Örneğin, 1990 yılları öncesi Afganistan’ın güneyinde kadınlar kocalarının bıraktığı miras mahiyetinde idi. Zira kocası vefat eden kadın o aile dışından kimseyle evlenemezdi; hatta eğer ailede küçük bir erkek varsa onun ergenlik çağına gelmesini bekler ve onunla evlenir¹²⁶ veya hiç evlenemezdi. Fakat böyle bir uygulama Afganistan’ın geneli için söz konusu olmayıp bölgeden bölgeye değişmekte idi. Ülkenin güneyinde böyle bir uygulamanın mevcut olmasının en önemli sebebi o topraklarda yaşamakta olan etnik grup ve onların gelenek ve görenekleriyle alakalıdır. Afganistan’ın güneyinde yaşamakta olan insanları inceleyecek olursak onların çoğunun Peştunlar olduğunu görebiliriz. Durum böyle olunca da yukarıdaki uygulamanın daha çok Peştunlar arasında yaygın olduğu ve diğer etnik gruplar arasında pek yaygın olmadığını söyleyebiliriz. Zira sadece güneydeki Peştunlar değil, aynı zamanda merkez ve kuzeydeki Peştunlar arasında da buna benzer uygulamanın olduğunu görebiliriz. Peştunların böyle bir düşünceye sahip olmalarının en önemli sebebi de onların daha çok gelenekçi olmalarıdır. Günümüzde de bu tür uygulamaların mevcut olduğu Peştunlar vardır. Hatta öyle ki pek çok Peştun ailesi kızların okula gitmelerine ve çarşıya çıkmalarına da karşıdırlar.

Bütün bunlara rağmen Afganistan’ın güneyinde ve Nuristan bölgesinde kadınlar orman ve dağlardan odun, ülkenin kuzeyinde gündüzleri ot ve hayvan yemini ve kimi bölgelerde genç kadınlar tarlalara gider ve oradan ot toplarlardı. Mücahitler ortaya çıkınca da bu tür uygulamaları en aza indirdiler.¹²⁷ Mücahitler döneminde de siyaset alanında çalışan kadınlar vardı. Örneğin, Fatma YASER Afgan Kadınlarının İslami Örgütü’nün başkanı idi.¹²⁸ Mücahitler arasında kadınların eğitimi, sosyal hayata ve siyasete katılmaları ve kısacası kadının konumu ve kişiliği konusunda farklı görüşler vardı ki biz burada onlardan birkaçını size aktaracağız:

Şeyh Mehmet MUHSİNİ’ye göre kadınlar İslami kurallara uymak suretiyle eğitim alabilir, sosyal hayata ve siyasete katılabilir ve hatta futbol, voleybol, tenis ve

¹²⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 361.

¹²⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 363.

¹²⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 386.

¹²⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 386.

¹²⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 387.

yüzme gibi sporlar da yapabilirler.¹²⁹ İsmi geçen şeyh her ne kadar İslami kuralların ne kadar ve ne ölçüde olduğunu söylememiş olsa da bize göre şeyhin amacı İslam Dinini belirttiği ve kadınlardan riayet edilmesini isteyen tesettür meselesidir. Anlaşılan şu ki kadınlar yüz ve elleri hariç diğer organlarını örterek eğitim alabilir, ev dışında çalışabilir ve siyaset yapabilirler. Kanaatimizce de uygun ve ma'kul olan da budur. Mücahitlerin bir diğer âlimi olan Ayetullah Nur Ahmet TEKEDDUSİ'ye göre, kadınlar İslami hicabı riayet etmek suretiyle sosyal hayata katılabilirler. Çünkü Peygamber (s.a.v) Hudeybiye anlaşmasında sahabeden biat alırken aralarında kadınlar da mevcut idi. Fakat Müslümanlara liderlik yapma ve kadılık yapma gibi bir hakları yoktur. Zira kadınların çoğunun fitrat ve yaratılışı bu tür görevlere uygun değildir; aralarından az bir kısmı böyle bir yeteneğe sahip olsa bile hüküm çoğunluğa göre verilir.¹³⁰ Ama seçme hakkına sahiptirler.¹³¹ Bize göre lider olmanın cinslerin fitratlarıyla pek alakası olmayıp; aksine kişilerin yetenekleriyle alakası vardır. Ayrıca kadınlar arasında pek çok erkekten daha yetenekli ve kabiliyetli olan kadınların sayısı da az değildir.

Dr. Abdulhey PENCŞİRİ'ye göre kadınlar seçme ve seçilme ve aynı zamanda siyasete girme hakkına sahiptirler. Zira Hz. Ayşe de Hz. Ali'nin hilafetine karışmıştı.¹³² PENCŞİRİ her ne kadar İslami kurallara uyma şartını açık bir şekilde zikretmemiş olsa da böyle bir şartın mevcut olması mümkündür. Zira Afganistan'da şu ana kadar hiçbir din hocası İslami hicabı dışarı bırakacak bir hüküm vermemiştir. Mevlevi Sehdat FAİZ ismindeki bir diğer din âlimine göre kadınlar kadı olmadıklarından seçme ve seçilme hakkına da sahip değiller.¹³³ Nehzet FERRAHİ'ye göre kadınlara erkek arasındaki fark ma'neviyatta değil, yaratılıştadır. Her ikisinin görevi farklıdır. Ferrahi kadınların göreviyle ilgili olarak şunları da söylemektedir: "Kadının üç görevi vardır: kocasından hamile kalmak, karnında bebeğini taşımak ve doğumdan sonra çocuğuyla ilgilenmek."¹³⁴ Ferrahi konuşmasında aşağıdaki cümleleri de eklemektedir: kadınların seçme ve seçilme gibi haklarının olduğunu söyleyenler ve bu konuda fetva verenlerin fetvası şer'i olmayıp siyasi bir fetvadır.¹³⁵ Görülen o ki Ferrahi olaya çok dar bir çerçeveden bakıp siyaseti de işin içine katmaktadır. MÜCEDDEDİ ismindeki bir diğer âlim, kadınların skeçlerde rol almalarının haram olduğunu söylemektedir.¹³⁶

¹²⁹ Mecmu'-1 Seminarha Der Barey-1 Ferday-1 Afganistan-1 İslami'den, Seyyid Abdullah KAZİM,a.g.e, s. 390.

¹³⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 390-391.

¹³¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 391.

¹³² Mecmu'a Seminerha Der Barey-1 Ferday-1 Afganistan-1 İslami'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 391.

¹³³ Mecmu'a Seminerha Der Barey-1 Ferday-1 Afgansitan-1 İslami'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 392.

¹³⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 392.

¹³⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 392.

¹³⁶ Mecmu'a Seminerha Der Barey-1 Ferday-1 Afganistan-1 İslami'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 394.

Yukarıdaki isim ve kadınlarla ilgili görüş ve düşüncelerini sıraladığımız âlimlerden bir kısmının çok katı ve bir kısmının esnek bir düşünceye sahip olmasının nedeni onların yetiştikleri ortam ve eğitim aldıkları eğitim şekli ve bölgedir. Yani modern eğitim alan din âlimleri kadınlara birtakım hakları tanımakta olup buna karşı medresede eğitim alanlar ise daha katı davranıp kadınların evden dışarı çıkmalarını bile haram saymaktalar. Ama gerçek şu İslami tesettürü riayet etmek suretiyle kadınların meşru ihtiyaçlarını karşılamak, eğitim almak ve gerektiğinde çalışmak için evden dışarı çıkmalarında din açısından herhangi bir sakınca yoktur. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) ve sahabe döneminde de kadınlar eğitim alır, tarlarda çalışır ve hatta bazı savaşlarda aşçı ve sağlık personeli olarak çalışmakta idiler. Afganistan’da âlimlerin kadınlar hakkındaki fetvaları genelde gelenek ve göreneklere dayalı bir fetvadır.

1986’larda Hizb-ı Demokratik-ı Halk, yönetimin başına geçince kadınlar daha çok özgürlüğe kavuştular ve hatta kimi zamanlarda gayr-ı İslami bir şekil ve kıyafetle devlette çalışır¹³⁷ çarşı ve pazarlarda gezer hale geldiler. Ayrıca bu dönemde eğitim yönünden geri kalan Afgan kadınları için zorunlu okuma-yazma programları düzenlendi; fakat halk bunu bir komünistleştirme faaliyeti olarak görüp karşı çıkıp kızların okula gitmelerini yasakladılar.¹³⁸ Zira Hizb-ı Demokrat-ı Halk döneminde okullarda öğrenciler dans etme ve şarkı söyleme gibi programlara katılma konusunda teşvik edilmekte idiler. Durum böyle olunca da doğal olarak televizyon ekranlarında şarkı söyleyen ve dans eden pek çok kadın görünmekte idi.¹³⁹ Yukarıdaki cümlelerden de anlaşıldığı gibi bu dönemde kadınlar her yönden eski dönemlere göre daha özgür ve rahat idiler. Çünkü artık onlar ticari, siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler gibi pek çok faaliyette bulunabilmekte idiler. Kadınların siyasete girmelerini sağlamak amacıyla kurulan “Sazman-ı Demokratik-ı Zenan-ı Afganistan”, 1986 yılında “Şuray-ı Seraseri Zenan-ı Afganistan” olarak isim değiştirip daha geniş faaliyetler yapmaya başladı.

Bütün bunlardan sonra Afganistan halkını “Cihat ve Mücahitler Dönemi” beklemekte idi. Aslında bu dönem Afganistan halkı için yeni bir sayfanın açıldığı bir dönem idi. Çünkü yeni ortaya çıkan bu grubun amacı mevcut olan durum ve rejimin tersine, İslami bir devlet kurup İslam’ın kurallarını uygulamak idi. Şimdi ise kadınların Cihat dönemindeki konumlarına göz atacağız.

¹³⁷ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 125.

¹³⁸ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 126.

¹³⁹ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 126.

G. Mücahitler Dönemi (1992-1996)

Afganistan'daki Cihat dönemine baktığımızda kadınların erkeklerle omuz omuza verip savaşlara katılıp erkeklere yardım ettiklerini görmek mümkündür.¹⁴⁰ Kimi kadınlar bununla da yetinmeyip yurt dışında bile kadınları bir araya getirmek ve onları eğitmek için pek çok faaliyette bulunmuşlar. Örneğin, Fatma YASER 1980 yılında Pakistan'ın en büyük şehirlerinden biri olan Pişaver'e mülteci olarak gittiğinde orada cihat dönemi kadınlarının ilk İslami Encümenini kurmuştur.¹⁴¹ Bu alanda faaliyette bulunan bir diğer kadın Amine EFZELİ olup, 1978 yılında İran'ın Meşhed şehrine gittiğinde orada bulunan mülteci kamplarında "Müslüman Kadınlar Örgütü"nü kurmuş ve 1992 yılında "Encümen-ı İslami Zenan-ı Afganistan"ın sorumluluğunu üstlenmişti.¹⁴² Siddike BELHİ de İran'da mülteci olarak bulunduğu sıralarda bir yandan eğitimine devam etmiş bir taraftan da mülteci kamplarında farklı konularla ilgili olarak seminerler vermiştir.¹⁴³ Cihat döneminde faaliyette bulunan bir diğer kadın da "Afganistan İnsan Hakları Komisyonu" Başkanı olan Sima SEMER'dir. Sima Ruslar ve Taliban döneminde Pakistan'ın Kuite şehrindeki Afgan mültecilerin kamplarında faaliyette bulunmakta idi.¹⁴⁴

Cihat ve İç savaşlar sırasında kadınların evden dışarı çıkmaları, devlette çalışmaları ve tesettürleri konusunda farklı dönemlerde farklı uygulamalar gerçekleşmekte idi. Bu uygulama iktidarı ele alan liderin kişiliği ve dünya görüşüyle alakalı idi. Örneğin, SEYYAF'a göre kadınlar kendilerini örtmeli, radyo ve televizyonlarda çalışmamalıdır.¹⁴⁵ İç savaşlar ve cihat döneminde kadınların hak ve özgürlükleri konusunda âlimlere soru sorulmakta ve konuyla ilgili olarak çözümlenmeler yapılmakta idi. Tartışılan konulardan biri de kadınların tesettür meselesi idi. Konuyla ilgili olarak Eylül 1993 yılında komutanlar ve liderlerin isteği ve soruları üzerinde bir fetva çıkarıldı ve o fetvaya göre hicap farz olduğundan kadınlar yüzleri dahil bütün vücutlarını örtmeli, dar ve ince elbiseler giymemelidirler. Tesettürü inkar eden kafir; riayet etmeyen ise büyük günah işlemiş olmaktadır.¹⁴⁶ Çıkarılan bu fetvaya göre kadınların sadece helal ve haramı öğrenebilecek kadar ilim öğrenmeleri veya başka bir ifadeyle kadınların dini bilgi öğrenmeleri farz olup bunun dışında herhangi bir ilmi öğrenmek zorunda değildirler. Onlar dini bilgileri de kendi muharramatından almalı; muharramatından kendisini eğitecek erkek olmadığı zaman dini bilgileri yabancı bir erkekten de öğrenebilirler. Fakat şu var ki kadınların eğitim bahanesiyle evden çıkıp gruplar şeklinde okulun yolunu tutmaları caiz değildir.

¹⁴⁰ Halilur Rahman, a.g.e, s. 307.

¹⁴¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 308.

¹⁴² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 308-309.

¹⁴³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 309.

¹⁴⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 309.

¹⁴⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 420.

¹⁴⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 321-324.

Her ne kadar hocalar Müslüman ve Şer'i hicabı riayet etseler de böyle bir işe izin verilmez. Çünkü kadınların modern okullarda eğitim görmeleri batıyı ve laik sistemleri taklit etmekten ibaret olup ve bundan dolayı kesinlikle haramdır.¹⁴⁷ Fetva kadınların evden dışarı çıkma ve erkeklerle çalışmalarını da yasaklamakta idi. Adı geçen fetvada kadınların çalışmalarının yasaklanmasının sebebi ise kadının geçimi sağlama diye herhangi bir sorumluluğunun olmadığı ve bütün bunların erkeğe ait olması delili gösterilmekte idi.¹⁴⁸ Âlimler kadınlar konusunda her ne kadar yukarıdaki fetvaları vermiş olsa da yine Kabil şehrinde burka giymeyen, yüzünü açan, devlette, radyo ve televizyonlarda çalışmakta olan kadınların sayısı az değildi.

İç savaşlar sadece ülkeye değil, aynı zamanda kadınlara da pek çok zarar vermişti. Çünkü iç savaşlar sırasında kimi zamanlarda ve bölgelerde onlar bir silah olarak kullanıldılar ve hatta öldürüldüler, göğüsleri kesildi ve ırzlarına tecavüz edildi. Bunun en belirgin örneği SEYYAF askerlerinin Hazara kadınlarına ve buna karşı Hizb-ı Vahdet Partisinin askerlerinin de Peştun bayanlara tecavüz edilmeleridir.¹⁴⁹ Yukarıdaki cümleden anlaşıldığı gibi Afganistan'da kadınlar kimi zamanlarda etnik savaşlara da kurban gitmekte idiler. Çünkü verdiğimiz örneğe bakılacak olursa SEYYAF'ın Peştun ve Hizb-ı Vahdet komutan ve askerlerinin Hazare oldukları bellidir. Durum böyle olunca da Hazara erkekleri Peştunların namusuna ve Peştunlar Hazarelerin namusuna tecavüz etmişler.

Konuyu özetlemek gerekirse 1987-1996 yılları arasında Afganistan'da kadınlar bir yönden oldukça hak ve özgürlüğe sahip idiler; öbür yandan ise pek çok zulüm ve işkenceye uğramışlar. Onların zulme ve haksızlıklara uğramalarının ardında yatan sebep Afgan halkının gelenekçi olmaları, eğitim düzeylerinin çok düşük olması ve kadınları sadece evde yaşamak ve çocuk büyütmele görevlendirilen bir varlık olarak görmeleridir. Tabii ki eğer durum böyle olmasaydı ve kadınlara meşru çerçeveler içinde hak ve özgürlük (İslam'ın kadına verdiği hak ve özgürlük) verilseydi sonuç daha farklı çıkabilirdi.

H. Taliban* Dönemi (1996-2001)

Taliban dönemi karanlık bir dönem olduğundan bu dönemde Afgan kadınları evden çıkamaz hale gelip ve her türlü faaliyetlerden mahrum kalmışlardı.¹⁵⁰ Taliban döneminde kadınlar kocalarından izinsiz olarak evden çıktıklarında farklı cezalara maruz kalırlardı. Bu cezalardan biri de öldürülme idi. Nitekim kocasından izin

¹⁴⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 424-426.

¹⁴⁸ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 426.

¹⁴⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 417-418.

* Taliban 1994 yılında Afganistan'ın güneyinde iç savaşları bitirme amacıyla ortaya çıkan, 1996 yılında devleti ele geçiren ve 2001'e kadar Afganistan'da hükümet eden bir gruptur.

¹⁵⁰ Mecit MUHAMMEDPUR, Afganistan, Fursetha ve Tehditha (Afganistan; Fırsatları ve Tehditler), Çaphan-ı Ferayin, Tahran, h ş 1385, s. 57.

almadan dışarı çıkan bir kadının öldürülme hükmü Taliban tarafından verilmişti.¹⁵¹ Her ne kadar böyle bir hüküm verilmiş olsa da bu hükmün yaygın olduğunu söylememiz mümkün değildir. Çünkü bu tür hükümler bölgeden bölgeye ve zamana göre değişmekte idi. Zira Taliban döneminde yaşayan biri olarak ben kocasından izinsiz olarak evden çıkan bir bayanın öldürüldüğüne ne şahit oldum ne duydum.

Taliban kadınların evden dışarı çıkmaları konusunda kocalarından izin almalarını şart koşmuşlardı. Hatta onların çoğu kadınları hakkında şöyle bir anlayışa sahip idiler: “Hanım ya evde olacak veya mezarda.”¹⁵²

Konunun detayına girmeden önce Taliban’ın kadınlarla ilgili olarak çıkarttıkları yasalardan birkaç örneği sizinle paylaşmak istiyorum:

- Kadınlar eğitim ve çalışma hakkına sahip değiller.
- Simalarının erkekler tarafından görünmemesi ve yaşlarının öğrenilmemesi için

Kadınlar burka giymek zorundadırlar.¹⁵³

- Kadınlar renkli ve çekici elbiseler giyemezler.
- Kadınlar mahremleri olmaksızın çarşı ve pazarda gezemez ve alışveriş yapamazlar. Taliban’ın lideri olan Molla Ömer yaptığı bir röportajda bunun sebebini batıda olduğu gibi kadınların taciz ve tecavüze uğramamaları olarak göstermektedir.
- Kadınlar beyaz izar (belden aşağı kısmı örten elbise parçası) giyemezler. Kanaatimizce bunun sebebi Taliban bayrağının renginin beyaz olmasıdır. Yani Taliban’ın anlayışına göre beyaz izar giymek onların bayraklarını ayaklar altına almak anlamında idi.
- Kadınlar topuklu ayakkabı giyemezler.
- Evlerin pencerelerinin camları boyanmalıdır. Sebebi ise evdeki kadınların dışarıdan gözükmemesidir.
- Şoförler arka koltuğu gösterecek olan aynayı sökmelidirler. Çünkü ayna mevcut olduğu sürece şoför arka koltukta oturacak bayanı görebilir.
- Doktorlar bayan hastaları muayene edemez ve ameliyat edemezler. Fakat daha sonraları buna izin verdiler.
- Erkek terziler bayanların beden ölçülerini alamazlar.¹⁵⁴

¹⁵¹ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 61.

¹⁵² Halilur Rahmani HANNANİ, a.g.e, s. 311.

¹⁵³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 443.

- Kadınlar burka giymek zorundalar. Giymeyenler Emr-i Bil Ma'ruf (dini işleri yürüten kurum adı) tarafından uyarılır ve daha sonra da cezalandırılmakta idiler. Cezalandırılma konusunda tuhaf olan kadınların işlediği bir suçtan dolayı da genelde erkeklerin cezalandırılması idi. Taliban ise bunun sebebini ailenin reisi olan erkeğin aile fertlerini kontrol etmediğine bağlamakta idiler.

Taliban'a göre kadınların bilgisi ne kadar fazla olursa tehlike de o kadar artar.¹⁵⁵ Bundan dolayı da şehirli ve eğitilmiş kadınları yanlarına sokmazlardı.¹⁵⁶

Taliban döneminde Kadınlar eğitimden mahrum kalıp bütün kız okulları kapatıldı ve kızların üniversiteye girmeleri tamamen yasaklandı. Sadece Kabil'de kapatılan okul sayısı 63, eğitimden mahrum kalan kız öğrenci sayısı 103 bin, erkek öğrenci sayısı 148 bin ve 7800'ü bayan öğretmen olmak üzere işsiz kalan toplam öğretmen sayısı 11200 idi.¹⁵⁷ Tabii ki Taliban'ın bu tutumları dünyada büyük bir yankı uyandırıp olumsuz tepki almalarına sebep oldu. Bu durumu Taliban yönetiminin Dış İşleri Bakanı olan Molla Gevs şöyle açıklamıştı: "Bizim askerlerimizle yaptığımız bir anlaşmamız ve öngördüğümüz birtakım şartlarımız vardır. İşte onlardan biri de kadınların eğitim ve çalışmalarının yasaklanmasıdır. Eğer biz bu anlaşmayı bozarsak askerlerimiz savaşı bırakıp köyelerine dönecekler. Bundan dolayı karşımızda düşman olduğu ve onlarla savaşmak için köylü askerlere ihtiyaç duyulduğu sürece bu politikayı devam ettirmek zorundayız. Bu politika ancak savaş bittiğinde mümkün olabilir."¹⁵⁸ Taliban Kabil'i ele geçirdiklerinde yaptıkları ilk iş kızların okumasını ve kadınların çalışmalarını yasaklamak oldu. Onların Kadınları işten çıkartmaları kadınlara yapılan bir zulmün yanı sıra ülkedeki işsizlik oranının da yükselmesine sebep oldu.

Kızların okula ve üniversiteye gitmelerini yasakladıklarında çokça eleştirildiler. Ama onlar durumun sebebini şöyle açıklamışlardı: "Ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya olduğumuzdan kadınlara eğitim almaları için güvenli ve şer'i şartları sağlayamıyoruz."¹⁵⁹ Ekonomik sorunu ortadan kaldırmak için Avrupa Birliği Kabil'deki kız okulların beş yıllık masraflarını ödemeyi ve bunu da Taliban'ın istedikleri şekilde vermeyi üstlendiyse¹⁶⁰ de sonuç alamadı. Diğer yandan Norveç Dış İşleri Bakanı yardımcısı Taliban Dış İşleri Bakanı Muhammed Abbas İSTANEKZAY ile yaptığı görüşmede şu cümleleri dile getirmişti: "Kabil'deki on okuldan beş tanesini kızlara verme şartıyla Avrupa Ülkeleri Kabil'deki on okulun

¹⁵⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 444-445.

¹⁵⁵ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 311.

¹⁵⁶ Vehit MÜCDE, Afganistan ve Penc Sal Saltay-ı Taliban (Afganistan ve Taliban'ın Beş Yıllık Saltanatı), ?, ?, s. 12.

¹⁵⁷ Ahmet REŞİT, Çev. Abdul Vudud ZAFERİ, İslam, Nift ve Bazı Burzurg Der Asyayi Miyane (Petrol ve Orta Asya'daki Büyük Oyun), İntişarat-ı Meyvend, Kabil, h ş 1384, s. 157.

¹⁵⁸ Vehit MÜjde, a.g.e, s. 21.

¹⁵⁹ Halilur Rahman HANANNİ, a.g.e, s. 313.

¹⁶⁰ Yukarıdaki dip.

onarımını yapmaya hazırdır.”¹⁶¹ Bunun yanı sıra “İslami Konferans Örgütü” üyeleri Kandahar’daki Taliban üst yetkilileriyle kızların eğitim meselesini konuştular ve dediler ki eğer Taliban bu meseleyi şer’i bir engel olarak görmekte iseler kızların eğitim hakkının yasaklanmasının şer’i olup olmadığını kendileriyle tartışmaya hazırdırlar.¹⁶²

Yukarıda kızların eğitiminin yasaklanmasıyla ilgili olarak saydığımız delillerin hepsi bir bahaneden ibarettir. Çünkü Taliban kendilerine yardım etmek isteyen hiçbir ülkenin yardımını kabul etmeyip hep basa basa kendi düşüncelerini uygulamaya çalışmışlardır.

Taliban döneminde kadınların sosyal hayatı konusunda bir göz atacak olursak kadınların o dönemde sosyal hayata hiç katılmadıklarını görebiliriz. Örneğin, o dönemde kadınlar yolculuk sırasında şoförün yanındaki koltukta oturamaz ve yabancı bir erkekle yolculuk yapamazlardı. Çünkü Taliban tarafından çıkarılan yasaya göre böyle bir durum suç sayılmakta olup¹⁶³ ve Kanuna uymayanlara ceza verilmekte idi. Örneğin, 1997 yılında Hayır kurumlarında çalışmakta olan ve kendi mahremleri olmaksızın yolculuk yapan beş kadın linç edilmişti.¹⁶⁴ Aynı zamanda evinden çıkan, topuklu ayakkabı giyen ve saçını kesen kadınlar halkın önünde kamçı ile cezalandırılacaktı.¹⁶⁵

Taliban döneminde kadınların çalışması yasak olduğundan fakir kadınlar için iki yol vardı: biri dilencilik diğeri mülteci olma. Nitekim Taliban döneminde dilencilik yaparak geçimini sağlayan kadınların sayısı az değildi.

Taliban’ın kadın ve eğitimi konusundaki bu sert tutumları pek çok ülke tarafından eleştirildi. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri dönemin Dış İşleri Bakanlığı sözcüsü olan Gelan Devis, Taliban hakkında şunları söylemişti: ”*Taliban batıya değil, modernizeye karşıdır.*”¹⁶⁶ Kızların eğitimi konusunda Taliban’ın önde gelenlerinden biri olan Mevlevi Kemaleddin şunları söylemektedir: “Eninde sonunda kızların eğitim almalarına müsaide edeceğiz; aksi takdirde insanlar bizi kınarlar. Fakat şimdilik güvenlik, imkânsızlık, kızla erkek okullarının ayrı olmaması, ders malzemelerinin eksikliği, kadınlara yan gözle bakan kötü kalpli erkeklerin bulunması gibi büyük problemlerimiz vardır. Öbür yandan ise biz İslami kuralları uygulamak için iki milyon şehit verdik...”¹⁶⁷ cümledeki “İslami Kuralları uygulamak” ve “...iki milyon şehit verdik...” İfadelerinden de anlaşıldığı gibi Taliban kızların eğitimine

¹⁶¹ Aynı dip..

¹⁶² 167. dip.

¹⁶³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s.445.

¹⁶⁴ Ahmet REŞİT, a.g.e, s. 168.

¹⁶⁵ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 314.

¹⁶⁶ Hace Beşir Ahmet Ensari, Afganistan Der Ateş-1 Nift; Hakayık-1 ki Nagofta Mand (Afganistan Petrol Ateşinde; Söylenilmeyen Gerçekler), Çap-1 Haftum, İntişarat-1 Meyvend, Kabil, h ş 1385, s. 56.

¹⁶⁷ Ahmet REŞİT, a.g.e, s. 155.

karşı olup ve bunun sebebini de dine dayatmakta idiler. Hâlbuki İslam Dini hiçbir yerde kızların eğitimini yasaklayacak bir ifade kullanmamıştır. Taliban'ın kızların okula gitmelerini İslam'a aykırı bir davranış olarak görmeleri tamamen aldıkları eğitim ve mensup oldukları katı düşünce tarzıyla alakalıdır.

Birleşmiş Milletler Taliban'ı eğitim konusunda eleştirince dönemin başsavcısı şunları söyledi: "Birleşmiş Milletler ne biçim bir eğitim sistemini kadınlara önermektedir! Onların önerdikleri sistem kâfirlerin kadınları saptırmak ve fesada sevk etmek için uyguladıkları bir politikadır. (unutmayalım ki) bir millet arasında zina ve fuhuş yayıldığında o millet yok olur ve kâfirler de onları ele geçirir. İnsanlar Kur'an-ı Kerim'e göre konuşmalılar; Kur'an-ı Kerim'i kendi arzu ve istekleri doğrultusunda konuşurmamalılar."¹⁶⁸

Taliban kadınlara karşı her ne kadar katı ve sert bir tutum aldıysa da Amerika'da yaşayan ve bir Amerikalı ile evli olan Leyli isimdeki bir Afgan kadınına karşı hiç de katı davranmazlardı. Tamamen Avrupalı bir hayat tarzını beğenen, saçlarını kesen, Taliban'ın giyinmesini asla istemediği kot pantolonu giyen ve hatta Taliban ile görüşürken bile kısa kollu gömlek giyen ve hiçbir zaman başörtü takmayan 38 yaşındaki Leyli, Taliban'ın Birleşmiş Milletler yetkilileri ve Amerikalılarla görüşmelerini sağlamakta idi.¹⁶⁹ Leyli'nin yaptığı işlerden biri Şubat 2001'de Taliban'ın temsilcisi olan 24 yaşındaki Molla Rahmetullah ile BUŞ hükümetinin beş günlük görüşmesini sağlamaktır.¹⁷⁰ Leyli Taliban'a yeni kapıların açılması için elinden gelen bütün çabaları göstermekte idi ve hatta 1999 yılında (NBC) kanalı aracılığıyla Taliban döneminde kadınların durumunu anlatan bir film bile çekti, fakat film - Taliban döneminde kadınların durumunun iyi olduğunu ve halkın onlardan memnun olduğunu anlatacak kadar- çok abartılı olduğundan (NBC) kanalı dahil hiçbir televizyon onu yayınlamaya yanaşmadı.¹⁷¹ Leyli Kabil'e geldiğinde güvenliği Taliban askerleri tarafından alınırdı. Leyli'ye göre Taliban, Müslüman Kardeşler'e karşı tepki olarak ortaya çıkan bir grup olduklarından onlarla rekabet edebilmek için Müslüman Kardeşler'e göre daha muhafazakâr olmalıydı.¹⁷² Hâlbuki Taliban hiç de öyle değildi. Leyli bir defasında Taliban hakkında şunları söylemişti: "Medyanın neden burka olayını bu kadar abarttığını bilemiyorum? Taliban büyük ve önemli meseleler konusunda çabalamakta; bence insanlar küçük ve önemsiz işlerle uğraşmamalıdır."¹⁷³ Leyli başka bir konuşmasında Birleşmiş Milletleri hedef alarak şunları söyledi: "Yardıma sadece kız çocuklarına okul açmak ve kadınlara çalışma izni vermek gibi bir şartta bağlamamalıyız. Ben bir kadın ve anne

¹⁶⁸ Ahmet Reşit, a.g.e, s. 103-104.

¹⁶⁹ Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 66-67.

¹⁷⁰ Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 74.

¹⁷¹ Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 69.

¹⁷² Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 70.

¹⁷³ Şahin EFZELİ, Tecavüz-ı Amerika Be Afganistan (Amerika'nın Afganistan'a Saldırısı), Çap-ı Sıvum, Kabil, h ş 1386, s. 141.

olarak bunu ahlaksızlık olarak görmekteyim.”¹⁷⁴ Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi Avrupa Birliği Taliban’a kız okulları açmaları durumunda kendilerine yardım edeceklerini söylemişti.

Leyli’nin Amerikalılar nezdinde Taliban’ın gayr-ı resmi büyükelçisi olarak bilindiğini söyleyenler de vardır.¹⁷⁵ Aynı zamanda Leyli’nin Amerikalıların gizli ajansı olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁷⁶

Taliban’ı savunan bir diğer kadın da Sanfransisco’da yaşamakta olan Kemer FERHAD idi. Ona göre Taliban yönetimin başına geçtikten sonra Afganistan’da kadınlara karşı yapılan şiddet olayı bitmiş oldu.¹⁷⁷ Kemer ile Taliban’ın araları oldukça iyi olduğundan olması gerekir ki Taliban Kültür Bakanı olan Molla Rahmetullah Amerika’ya geldiğinde Kemer’in evine misafir olmuştu.¹⁷⁸ Bize göre ne Leyli ne de Kemer bu konuşmalarında samimi değiller. Zira madem Taliban yönetimi iyi, Afganistan’da kadına şiddet yoksa ve her şey yolunda ise neden kendileri Afganistan’da değil de Amerika’da yaşamaktaydılar?

Yeri gelmişken Avrupa Birliğinin tanınmış simalarından olan Bayan İma Beninü’nün 1997 yılında Afganistan’a yaptığı yolculuk sonucunda edineceği tecrübesinden kendi ağzından birkaç cümleyi size aktarmak istiyorum:

“...kadınlar burka altında ve evde mahpuslar. Tek başlarına evden çıkamaz, yolculuk yapamaz ve hastaneye gidemezler. Aslına bakacak olursak insan hakları Taliban tarafından çiğnenmiş durumdadır....”¹⁷⁹

Özetle söylemek gerekirse Afganistan’da kadınlar en kötü dönemlerini Taliban döneminde arkada bırakmışlar. Çünkü bu dönemde kadınlara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmakta ve sadece evdeki işlerden sorumlu olan bir varlık olarak görülmekte idiler. Daha da kötüsü doğal haklarından biri olan eğitim hakkının da ellerinden alınmasıdır. Durum böyle olunca Afganistan’da okuma-yazma bilmeyen bir neslin dünyaya gelmesi doğal idi ki zaten öyle oldu. Taliban kadınlara zulüm yaptıkça insanların kin ve nefretlerini kendi üzerlerine çekmeye başladılar. Bu katı düşünce tarzlarından dolayı halkın nezdinde Vahhabi olarak bilinmekte idiler. Onlar katı ve selefî yönleriyle İslam’ın ilk yıllarında Arabistan topraklarında ortaya çıkan Haricilere benzemekte idiler.

¹⁷⁴ Şahin EFZELİ, a.g.e, s. 142.

¹⁷⁵ Hakaik-ı Memnu’dan, Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 74; Şahin EFZELİ, a.g.e, s. 139.

¹⁷⁶ War On Freedom’dan, Hacı Beşir Ahmet ENSARİ, a.g.e, s. 75.

¹⁷⁷ Şahin EFZELİ, a.g.e, s. 143.

¹⁷⁸ Şahin EFZELİ, a.g.e, s. 143.

¹⁷⁹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s.459-461.

İKİNCİ BÖLÜM GÜNÜMÜZ AFGANİSTAN’INDA KADIN VE DİN (CÜZCAN ÖRNEĞİ)

I. EVDE KADININ KONUMU

A. Kadın İsmi Mahrem Sayılması

Kadın isminin mahrem sayılması gibi bir olay aslında muhafazakâr olan her toplum için geçerlidir. Zira kadın kendisi olduğu gibi ismi de mahrem ve herkesin yanına söylenmemesi gereken bir durum olarak görülmektedir. Ancak bu durum toplumdaki topluma ve coğrafyaya değişmektedir. İşte o ülke ve toplumlardan biri de Afganistan’dır. Zira gözlemlememiz sonucu gördüğümüz ve gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan’da bayanların ismini ağza almak ve birine söylemek mahrem sayılmaktadır. Zira Afganların çoğu ne hanımının ismini kimseye söylerler ne de kız kardeşlerinin ismini. Konunun aydınlatılması için çalışmamız sırasında birkaç Afgan’a mevzunun aslı ve kökenini sorduk. Aldığım cevapların hepsi “kadının ismini söylemek ayıp olduğundan anne veya hanımının ismini size söyleyemem”den¹⁸⁰ ibaret oldu. Bu cevabı aldıktan sonra böyle bir düşünce tarzının sebebini daya iyi anlayabilmek için gözlem yapmayı tercih ettik. İnsanlarla kaynaşma ve konuşma sırasında konunun herhangi bir dini dayanağının olmadığını ve Afganlar kadınların isimlerini ağza almayı ve yabancı erkeklere söylemeyi gururlarının zedelenmesi olarak görür ve bundan dolayı da kimseye söylemezlerdi. Hatta kimi bölgelerde ailedeki kişi sayısı sayılırken bile bayanlar sayılmamaktadır. Örneğin, 1980’lardaki yönetim nüfusu saymak ve okuma yazma oranını tespit etmek için evlere memur gönderdiğinde halk böyle bir uygulamayı komünistleştirme ve kendi ırz ve namusuna saldırı olarak görüp devlete karşı tepki göstermiş ve bunun sonucunda da nüfus sayma işlemi başarısızlıkla tamamlanmıştır.¹⁸¹ Afganistan ve Afganlar arasında tabu niteliğinde olan kadınların ismi konusunda Afgan kültür ve geleneğini tam bilmeyen yabancılar için zor bir durumdur. Zira toplumun nezdinde Afgan erkeğine kız kardeş, anne ve eşinin ismini ağza alarak veya onlar nasıl diyerek halı hatır sormak bile ayıp karşılanmaktadır. Bu durumu Jan Goodwin ismindeki Amerikalı bir kadın gazeteci şöyle “Onurun Bedeli” adlı kitabında şöyle anlatmaktadır: “... *En şaşırdığım olaylardan biri de arkadaşıyla konuşmakta olan tanıdık bir Afganlı erkeğe hasta olan kız kardeşini sormamın yol açtığı öfke idi. Beni tanımamazlıktan geldi. Daha sonra ilk karşılaştığımızda, bana ne cesaretle yabancı*

¹⁸⁰ 15.08.2012 tarihinde Akçe ilçesinde birkaç gençle yapılan mülakattan.

¹⁸¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 207-208.

*bir erkeğin yanında kız kardeşinden söz ettiğimi, hatta adını nasıl ağzıma aldığı sordu. Davranışımın onu rezil ettiğini söyledi...*¹⁸²

Kadın isminin mahrem olup olmadığıyla alakalı olarak 200 bayan öğrenciyle yaptığımız anketin sonucunu sizinle paylaşmak istiyorum. Fakat bu konuya geçmeden önce kendileriyle anket yaptığımız öğrencilerin dindarlık düzeyi ve yaşadığı muntıkayla ilgili olarak bilgi vermeyi uygun gördük:

Tablo 1. Dindarlık Düzeyiniz Ne ölçüdedir?

Aşırı Dindarım	Dindarım	Az Dindarım	Toplam
112	63	25	200
%56	%31.5	%12.5	100%

Yukarıdaki anket sonuçlarından da anlaşılacağı gibi örneklemimizin %56'si dindar, %31.5'i dindar, %12.5 az dindar ve %0'i ise dine ilgisi olmayan öğrencilerdi. Durum böyle olunca da ister istemez her bir grubun dünya görüşü farklı olabilir. İnsanların dünya görüşleri onların niteliklerine göre değişebilmektedir. İşte biz bu araştırmamız boyunca dindarlık düzeyi ve yerleşim merkezine göre dünya görüşlerinin farklılaşmasını ele almaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

Şimdi ise deneklerimizin yerleşim merkezlerini tespit etmeye çalışacağız:

Tablo 2. Nerede Yaşamaktasınız?

Şehir	Köy	Toplam
156	44	200
%78	%22	100%

Yukarıda verilen veriden de anlaşıldığı gibi üniversite okumakta olan öğrencilerin çoğu şehirde yaşamakta olan gençlerdir. Demek ki şehirde yaşamakta olan gençlerin üniversite girme olasılığı ve imkânı köyde yaşamakta olan birine göre

¹⁸² Jan Goodwin, Onurun Bedeli'den, Esedullah OĞUZ, http://www.esedullahoguz.com/makale_afganlikadinlar.asp, Afganlı Kadınların Geleneksel Hayatı, 10.06.2013.

daha fazladır. Bunun pek çok nedeni olabilir. Örneğin, şehirdeki imkânlar, ailelerin kızlar ve onların eğitimine bakışı, toplumun yapısı vs.

Şimdi ise öğrencilerin dindarlık düzeyi ve yerleşim birimlerine göre kadın isminin mahrem olup olmadığı konusundaki cevapları ele almaya çalışacağız:

Tablo 3. Sizce kadının ismi mahrem mi?

	Evet	Hayır	Toplam
Aşırı Dindar	93	19	112
Dindar	51	12	63
Az Dindar	5	20	25
			200
Şehir	43	113	156
Köy	41	3	44
			200

Anketin sonucuna baktığımızda aşırı dindarlardan %83.035'ine göre kadın isminin mahrem olduğunu ve kalan %16.964'üne göre kadın isminin mahrem olmadığını; dindarların %80.952'sine göre kadın isminin mahrem olduğu ve %19.047'sine göre kadın isminin mahrem olmadığını; az dindarların %25'ine göre kadın isminin mahrem olduğu ve %75'ine göre olmadığını görebiliriz. Demek ki dindarlık düzeyi insanların dini olaylara bakış açısını etkilemekte ve değiştirmektedir. Örneğin, yukarıdaki örnekte kadın ismini mahrem sayan dindarların oranı %83.035 iken dine ilgisiz olanların bu konudaki cevabı %25'tir. Yani dindarlık düzeyi yükselince kadın isminin mahrem sayılma oranı da yükselmekte ve dindarlık düzeyi düşüncü de bu oran düşmektedir. Anlaşılan şu ki ankete cevap verenler kadın isminin mahrem olup olmadığına din açısından bakmakta ve dindarlık düzeyleri onların görüşlerini etkilemektedir.

Aynı sorunun cevabını yerleşim merkezi açısından ele aldığımızda aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır:

Anketin sonucuna göre şehirde yaşamakta olanların %27.564'üne göre kadın ismi mahrem ve %72.435'ine göre kadın ismi mahrem değildir; köyde yaşamakta olanlara baktığımızda onların %93.181'ine göre kadın ismi mahrem olup ve %6.818'ine göre kadın ismi mahrem değildir. Anlaşılan şu ki Afganistan'da kadın

isminin mahrem olup olmadığı konusunda şehirde yaşamakta olanlarla köyde yaşamakta olanların bakışı farklıdır. Yukarıdaki sonuçtan da anlaşıldığı gibi şehirleştikçe kadının ismi mahrem olmaktan çıkmaktadır. Demek ki bu olay tamamen toplumsal bir olay olup ve toplumun yapısına göre değişiklik arz etmektedir.

Diğer yandan şehirleşme ve modernleşmenin de insanların dünya görüşü ve din anlayışı üzerinde etkisini de görebiliriz. Zira şehirleştikçe ve modernizme doğru gidildikçe dinin insanların dünya görüşü üzerindeki etkisi azalmaya doğru gitmekte ve bunun sonucu olarak laik bir din anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Konuyla alakalı olarak söylememiz gereken bir diğer husus Afganistan'da sırf bu nedenden dolayı hanım ve kızlarına kimlik almayan ailelerin mevcut olmasıdır. Örneğin, 2007'de yapılan bir araştırmaya göre Afganistan'da çocukların %80.02'sinin kimlikleri yoktur.¹⁸³ Bu şu anlamdadır ki Afganlar genelde okula kaydolur veya liseye başlarken nüfus cüzdanı almaktalar. Hal böyle olunca da hayatında pek çok alanında insanlar nüfus cüzdanı olmaksızın işlem yapabilmekteler. O işlemlerden biri de nikâhtır. Afganistan'da nikâhlar hep imam nikâhı olduğundan nikâh kıyma sırasında da kimliğe ihtiyaç duyulmamaktadır.

Bize göre ise kadın isminin mahrem ve ayıp sayılmasının dini herhangi bir dayanağı olmayıp tamamen örften ve mahalle baskısından kaynaklanan bir durumdur. Çünkü kadın ismini toplum nezdinde ağza alana halk iyi gözle bakmaz. Örneğin, biri arkadaşları yanında annesinin veya hanımının ismini söylerse bütün arkadaşlar onunla dalga geçerler ve hatta kimi zamanlarda bu sebepten dolayı arkadaşlar arasında kavga da meydana gelmektedir. Nitekim kendim de bu tür kavgalara pek çok yerde şahit oldum. Böyle bir düşünce tarzının doğurduğu olumsuz sonuçlardan biri de kimi gençlerin annelerinin kızlık soyad ve hatta adını bilememeleridir. Örneğin, 2006 yılında ikamet tezkeresi almak için Konya Emniyet Şube Müdürlüğü'ne gittiğimde arkadaşlarımızdan birinin annesinin kızlık ismini bilmemesi ve eğer biliyorsa polis memuruna söylemek istememesine şahit olduk.

İslam'a aykırı olan bu tür örf ve adetleri ortadan kaldırma Anayasaya göre devlete düşmektedir. Zira Anayasanın 55. maddesine göre "... Devlet İslam'ın Hükümlerine aykırı olan gelenek ve görenekleri ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri alacaktır." İfadesi yer almasına rağmen uygulamada böyle bir önlem alınmamıştır.

Yukarıda söylediklerimizin hepsi erkekler için geçerli olup bayanlar arasında böyle bir sorun yoktur.

¹⁸³ Komisyon-1 Mustakil-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan- Behş-1 Tahkik ve Bername Rizi, Rapor-1 Tahkiki Ber Resi Vaz'iyet-1 Umumi Etfal Der Afganistan (Afganistan'daki Çocukların Genel Değerlendirme Raporu), Kabil, h ş 1386, s. 11.

B. Kadının Yüzünün Mahrem Olması

Afganistan'da âlimlerin hemen hemen hepsi kadının yüzünün mahrem yerlerinden olduğunu söylemekte. Bu tür bir düşünce tarzına sahip olmanın en önemli sebebi Afganistan'daki âlimlerin modern eğitim ve dünyadan uzak olması ve meydana gelen bazı güncel problemlerin çözümünü bulamamalarıdır. Bunun altında yatan etken de çok gelenekçi bir toplumda yetişmeleri bir de Pakistan'da selefler tarafından kurulan medreselerde eğitim almalarıdır.

Afganistan'daki kimi âlimler sadece kadının yüzünü değil, aynı zamanda kadının sesinin bile mahrem olduğu kanaatinde. Örneğin, Mehmet Haşim MÜCEDDEDİ'ye göre kadının hoş sesi erkeğin şehvetini uyandırdığından mahrem sayılmaktadır.¹⁸⁴ Afganistan'da kadının yüzünün görünmesi ayıp ve mahrem olarak kabul edildiğinden aileler bu konuda titizlik göstermekte. Hatta öyle ki öğretmenlik ve memurluk yapmakta olan kadınların çoğu okul ve ofislerine kadar burka takar oraya vardktan sonra burkayı çıkartıp sadece bir başörtüyle işe başlarlar. Büyük şehirlere baktığımızda kimi insanlar nezdinde kadının yüzünün görünmesi mahrem sayılmamaktadır. Çünkü Kabil, Mezar-ı Şerif ve Herat gibi kimi büyük şehirlerde yüzünü örtmeden dışarı çıkan, üniversite ve işe gitmekte olan pek çok genç kız ve bayan mevcuttur.

Hem köy hem şehir insanların bu konudaki tek ortak noktaları kadının hiçbir zaman ve hiçbir şekilde eve gelen yabancı erkeklere yüzünü göstermemesidir. Yukarıdaki cümleden anlaşıldığı gibi Afganistan'da kadınlar hiçbir şekilde yabancı erkek misafirleri karşılamazlar.

Konuyu toparlamak gerekirse diyebiliriz ki kadının yüzünün mahrem olup olmaması gelenek ve şehirleşmeyle alakalı bir durum olup, insanlar şehirleştikçe kadının yüzünün mahrem olmadığı kanaatine varırlar.

C. Kadının Örtünme Şekli

Afganistan'da kadınların mahrem yerlerini kapatmak için kullandıkları dört tür örtü şekli mevcuttur:

1. Burka

Her tarafı kapalı, giyenin önünü görmesi için ön kısmında küçük delikleri olan ve Afgan kadınlarının genellikle kullandığı bir çeşit örtünme bezidir ki Afgan halkı buna "Çaderi" derler. Afganistan'da kadınlar ve özellikle küçük şehirlerdeki genç kız ve kadınlar bunu kullanmaktalar. Bu örtünün özelliklerinden biri kadının hiçbir organının burkanın içinden görünmemesidir. Ama kimi kadınlar sokakta yürürken ve

¹⁸⁴ Mecmu'a Seminerha Der Barey-ı Ferday-ı Afganistan-ı İslami'den, Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 393.

özellikle sıcak havada insanların olmadığı yerlerde burkanın ön kısmını açıp gezerler ve yabancı bir erkeği gördüklerinde hemen yüzlerini kapatırlar. Yeri gelmişken burkanın tarihçesinden de bahsetmeyi uygun gördük. Burkanın tarihini bilmek veya başka bir ifadeyle bu örtü çeşidinin ne zamandan beri Afgan kadınları tarafından kullanıldığını bilmek için Afganistan'ın tarihine bakmak lazımdır. Afganistan'ın tarihine baktığımızda Afgan-İngiliz savaşlarından önce böyle bir örtünün Afgan kadınları tarafından kullanıldığını gösteren herhangi bir örnek bulunmamaktadır. Zira daha önceleri Afgan kadınlarının elbisesi entari, izar, yelek ve başörtü ismindeki dört parçadan oluşmakta idi; entari vücudun üst kısmında, izar vücudun alt kısmında giyinir ve onun üstüne de yelek giyinirdi.¹⁸⁵

Fakat 1838'de İngilizler Afganistan'ın başkenti olan Kabil'e girince Afgan kadınları bütün yüz ve vücutlarını örtecek bir örtüyü örtü olarak kullanmaya başladılar ve git gide bu örtü burka şekli ve ismini aldı. Çok geçmeden de din âlimleri buna dini bir gerekçe vererek örtüyü dinileştirdiler.¹⁸⁶ Hâlbuki İngilizler Afganistan'a girmeden önce Afgan kadınlarının elbiseleri entari, izar, yelek ve başörtüden oluşan bir elbise çeşidinden ibaret idi.¹⁸⁷ Böyle bir örtü İngilizlerin de işine yaradı. Çünkü insanın hiçbir yer ve organını göstermeyen bu örtüyle kimi zaman erkekler de kadın kılıfına girip İngilizler için casusluk yapabiliyorlardı.¹⁸⁸ Yukarıdaki cümlede mahrem olmayanlar değil de gayr-ı Müslimler ifadesini kullanmamızın sebebi Afgan kadınlarının daha önceden böyle bir girişimde bulunmayıp da İngilizlerin Kabil'e girişiyle girişimde bulunmasıdır. Zira eğer burka giymekten amaç yabancı erkeklere yüzünü göstermemek için ise neden daha önce değil de İngilizler geldikten sonra bunu kullanmaya başladılar? Hâlbuki daha önce de etraflarında kendilerine mahrem olmayan pek çok erkek bulunmakta idi. Tezimizi doğrulayacak önemli husus da Müslümanların gayr-ı Müslimlere karşı farklı bir tavır sergilemeleridir. Bunun açık örneğini Rusların Buhara'ya saldırdıkları sırada da görmek mümkündür. Zira o dönemde "...yüzümü Ruslar görmesin..." diye bütün varlığını bırak apar topar Afganistan'a sığınan pek çok kadını tanımaktayız. İlave olarak şunu da söylemek gerekir ki Afganistan'ı yakından gören yabancılar burka denen örtüyü hiç doğru bulmayıp onu bir kullanma aracı olarak görmekteler. Örneğin, Afganistan'da uzun süre iş yapan Şefek GÜL ismindeki bir Türk vatandaşı şöyle demektedir: "...Türkiye'de İslami yönetim modeli hayali kuran birleri varsa, lütfen gidip Afganistan'da burkanın altında neler dönüyor görsün..."¹⁸⁹ Gözlemlediğimiz kadarıyla içindeki insanın cinsiyetini pek göstermediği için burka günümüzde kimi erkek teröristler tarafından kullanılmakta ve onlara kadın kılıfına

¹⁸⁵ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 77.

¹⁸⁶ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 74.

¹⁸⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 77.

¹⁸⁸ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 75.

¹⁸⁹ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=9511913> 09.06.2013.

girerek terör eylemleri yapmaktalar. Bu kısa bilgiden sonra burkanın kaç parçadan oluştuğu hakkında biraz bilgi vermeyiz uygun gördük.

Burka başlangıçta aşağıdaki üç bölümden oluşmakta idi:

- a. Şapka: Kadının başını örtecek olan bir kumaş parçası.
- b. İzar: Şapkaya yapışık olup ve ayak bileklerine kadar uzanan kısım.
- c. Rubend: Anlamından da anlaşılacağı gibi yüzü örtmek için kullanılan ve burkanın ön tarafında yer alan ve kalın bir kumaştan yapılan bir parça.¹⁹⁰

Tabii ki burka normal elbisenin üstüne giyilen bir örtüdür.

2. Hicap

(Türkiye'deki siyah çarşaf): Türkiye'de siyah çarşaf denilen örtü çeşidine Afgan halkı hicap derler. Siyah çarşafı kullananların genellikle sadece gözleri görünür. Bu tür bir örtü 2001 sonrası yani günümüz Afganistan devletinin kuruluşundan sonra yavaş yavaş yayılmaya başladı. hicap genellikle İran, Arabistan ve Pakistan'da yaygın olup Afganistan'a ise daha çok adı geçen ülkelere mülteci olarak giden ve belli bir süre sonra geri dönem Afganlar aracılığıyla gelmiştir. Siyah çarşafı genelde genç kızlar kullanmaktalar. Bu da burka gibi normal elbise üzerine giyinilmektedir.

3. Başörtü

Afganistan'da kadınların mahrem yerlerini örtmeleri için kullandıkları bir başka örtü şekli de başörtüdür. Afganistan'da genç kız ve kadınlar başlarını öyle bir şekilde örtüyor ve kapatıyorlar ki aradan saç, kulak, bazen boyun ve göğüslerinin üst kısmı de gözükmektedir. Baş ve saçını tam bir şekilde örten bayanların sayısı azdır. Böyle bir örtünme tarzı genelde büyük şehirlerde ve üniversiteli genç kızlar arasında yaygındır. Belirtmek gerekir ki halkın çoğunluğu böyle bir örtünme şekline pek sıcak bakmazlar. Zira halk olarak mahrem saydıkları yüz ve elden bu tür örtünme şeklinde görünmektedir.

4. Şal

Göçebe kadınlar ve köylerde yaşamakta olan yaşlı kadınların çoğu dışarı veya pazara çıktıklarında kendilerini büyük ve genişçe bir şalla örtmekte. Bu tür örtüden de kadının yüzü ve eli gözükmektedir.

Afganistan'da genel olarak örtü olarak kullanılmakta olan burkayla ilgili olarak 200 bayan öğrenciyle yaptığımız anketin sonucu şöyledir:

Tablo 4. Burka Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

¹⁹⁰ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 77-78.

	Burka İslami bir örtüdür	Burka örfi bir örtüdür	Burkaya karşıyım	Diğer	Toplam
Aşırı Dindar	47	38	27	0	112
Dindar	7	15	41	0	63
Az Dindar	0	8	17	0	25
					200
Şehir	25	31	94	6	156
Köy	25	13	6	0	44
					200

Görüldüğü gibi dindarların %41.964'ü burkaya İslami bir örtü olarak bakmakta, %33.928'i örfi bir örtü olduğuna inanmakta ve %24.107'si burkaya karşı olduklarını bildirmekte; dindarların %11.111'i burkaya İslam bir örtü olarak bakmakta, %23.809'u örfi bir örtü olarak bakmakta ve %65.079'u burkaya karşı olduklarını söylemekte; az dindarlardan burkaya İslami bir gözle bakan hiç olmayıp sadece %32'si örfi bir gözle bakmakta olup kalan %68'i burkaya karşı olduklarını dile getirmektedirler.

Yukarıdaki sonuçtan da anlaşıldığı gibi burkaya İslami bir örtü olarak bakanların oranı düşük olup, ona örfi bir örtü gözüyle bakanların ikinci sırada yer almakta buna karşı burkaya karşı olanların oranı birinci sırada yer almaktadır. Sonuçlara genel olarak baktığımızda dindarlar hariç dindar ve az dindarla arasında burkaya karşı olanların oranı yüksektir. Demek ki dine bağlılık aynı zamanda insanların örtünmeleri ve örtü şekli seçmelerini de etkilemektedir. Ama şu bir gerçek ki dindarlar, dindarlar ve az dindarlar arasında burkaya örfi bir örtü olarak bakmakta olanların oranı epey vardır. Şimdi ise deneklerin yerleşim yerine göre burka hakkındaki görüş ve düşüncelerini ele almaya çalışacağız:

Anlaşıldığı gibi şehirde yaşamakta olanların %16.025'i burkaya İslami bir örtü gözüyle, %19.871'i örfi bir örtü gözüyle bakmakta ve %60.256'sı burkaya karşı olduklarını dile getirmektedir; buna karşı köyde yaşamakta olanların %56.818'i burkaya İslami bir örtü, %29.545'i örfi bir örtü gözüyle bakmakta ve %13.636'sı burkaya karşı olduklarını söylemektedirler. Durumu yerleşim merkezi açısından ele aldığımızda kırsal kesim ve kapalı toplumların insanların örtünmeleri konusunda bu durumun etkisinin bulunduğunu ve hatta örtünme ve özellikle bir örtünme şekli olan burkanın kolayca dini bir boyut kazanmasına yol açtığını söyleyebiliriz. Fakat

şehirlerde yaşamakta olanlara baktığımızda onların çoğunun burkaya karşı olduklarını görebiliriz. Demek ki şehirleştikçe örtünme anlayışı ve burkaya bakış değişmektedir. Burada bir noktaya değinmeden geçemeyiz o da şu ki şehir ve köyde yaşamakta olanlar her ne kadar burkaya karşı olduklarını söylese de şehirlilerin çoğu ve köylülerin hepsi burka giymekteler. Anlaşılan şu ki burada geleneksel toplum veya başka bir ifadeyle mahalle baskısı dediğimiz diğer bir etkenin de etkisi çoktur. Zira genç kızların çoğu burkaya karşı oldukları halde hala onu giymekteler.

Örtünmeyle alakalı olarak söylememiz gereken bir diğer husus kadının evin içinde başını örtmesidir.

Kadının Evin İçinde Başını Örtmesi

İslam Dinine göre örtünmenin kendisine göre şart ve şekilleri vardır. Hatta öyle ki kadınların örtünmeleri kişi ve cinsiyete göre değişmektedir. Örneğin, kadının kocası, babası, kardeşleri, yakın akrabaları ve yabancı erkekler nezdinde örtünmesi farklı şekilleredir. Ancak bu durum Afganistan'da biraz daha farklıdır. Zira gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da uygulanmakta olan bir diğer husus kadınların çoğunun evin içinde –baba, koca ve kendi erkek kardeşlerinin yanında- başlarını örtmeleridir. Özellikle küçük şehirlerde ve köylerde bu geleneğin yaygın olduğunu görebiliriz. Gözlemlediğimiz ve mülakat yaptığımız kadarıyla Afgan kız ve kadınlarının çoğu bunu dini bir gereklilik olarak görmekte ve yerine getirmekteler. Onların anlattıklarına göre, İslam Dini açısından kadınlar bütün erkekler nezdinde başını örtmelidirler. Fakat büyük şehirlerde yaşamakta olan kimi aileler evin içinde ve kendi mahremlerinin yanında başlarını örtmez ve bunun zorunlu olmadığı kanaatindedir. Konuyla ilgili olarak Akçe şehrinin kız okulları öğretmenlerinden 23 yaşındaki Zarife'ye göre “Bizim çocukluktan beri öğrene geldiğimiz birtakım meseleler vardır. İşte onlardan biri de erkekler nezdinde-mahrem ve yabancı ayırımı yapmadan- başlarımızın örtünmüş olmasıdır. Böyle olunca da ben baba ve erkek kardeşimin yanında da başımı örtmekteyim. Aksi takdirde babam bana kızar.”¹⁹¹ Lise öğrencisi 19 yaşındaki Latife'ye göre “Tabii ki biz evde başımızı örteriz, örtmediğimiz zaman babamız bize azarlar ve hatta döver. Olması gereken de budur. Çünkü Allah bayanlara erkekler nezdinde başlarını örtmelerini emretmiştir.”¹⁹²

Bizim kanaatimize göre Afganistan'da kadınların evin içinde ve mahrem erkeklerin nezdinde başlarını örtmelerinin iki sebebi vardır: Birincisi, Afgan halkının tesettür konusundaki algıları. Yani onlara göre bütün erkekler nezdinde kadın başını örtmelidir; ikincisi ise Afganistan'da birden fazla kardeş ve kuzenlerin aynı evde yaşamalarıdır. Yani birbirlerine mahrem olmayan gençler aynı evde yaşayınca ister istemez birbirlerini görürler. Durum böyle olunca da genç kız ve kadınların evin içinde de başlarını örtmeleri doğaldır. Burada evlerin mimari yapısı da etkilidir.

¹⁹¹ 20.09.2012 tarihinde yapılan mülakattan.

¹⁹² 20.09.2012 tarihinde yapılan mülakattan.

Kısacası Afgan halkının kadının mahrem yerlerinden anladıkları aşağıdakilerdir:

1- Afganların çoğuna göre kadın ismi de mahremdir. Bu nedenle yabancı bir erkeğin yanında kadının ismi anılmamalıdır.

2- Büyük şehirlerde yaşayanlar, yükseköğrenime sahip olanlar ve memur olarak çalışanlara göre kadın ismi mahrem değildir.

3- Afganların hemen hemen hepsine göre kadının yüzü mahremten sayıldığından kadın yabancı erkekler nezdinde görünmemelidir.

4- Küçük bir kesime göre kadının yüzünün görünmesi mahrem değildir. Bu anlayış da daha çok büyük şehirlerde yaşayanlar ve devlet memurları arasında yaygındır.

5- Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganlara göre kadının yabancı erkeklerle el sıkışması asla caiz değildir.

6- Afganistan'da kadınlar evin içinde bile başlarını örtmekteler.

7- Halkın ekseriyeti mahrem yerlerini örtmek için genel olarak burkayı tercih eder ve diğer örtüleri pek hoş karşılamazlar.

Konuyu değerlendirmek gerekirse diyebiliriz ki İslam'da kadının ırz ve kişiliğinin korunması için tesettür vacip (farz) kılınmıştır.¹⁹³ Başörtü ve kadının mahrem yeriyle ilgili olarak Afganistan'da uygulamakta olan düşünce ve fikir pek de İslami olmayıp; aksine örf, gelenek ve mahalle baskısından kaynaklanmakta olup ve insanlar dinin tesettür hakkındaki emrinden pek haberdar olmadıkları halde yaptıkları uygulamaları İslam adına yapmaktadırlar.

D. Kızların Küçük Yaşlarda Evlendirilmeleri

Afganistan'da kızlar ve erkekler küçük yaşlarda evlenir ve evlendirilmekteler. Hatta kimi zamanlarda 10-12 yaşlarındaki kızların evlendirildiklerine şahit olmaktadır. Bundan daha kötü kızların 9 yaşta evlendirilip 10-11 yaşlarında çocuk dünyaya getirdiklerini söyleyenler de mevcuttur.¹⁹⁴ H § 1388 (2010) yılında yapılan bir araştırmaya göre kadınların %38'i 11-15 yaşları arasında evlendirilmişler.¹⁹⁵ Hatta bir araştırmaya göre Afganistan'da 7 yaşında evlendirilip 12 yaşında hamile kalan kızların sayısı da az değildir.¹⁹⁶ Biz her gün buna ve benzeri durumlara şahit olmaktadır. Bundan dolayı işin aslını öğrenmek için Afganistan'ın Medeni kanununa bakmayı uygun gördük.

¹⁹³ Nurullah KEVSER, Ançı Ki Yek Zen-ı Müslüman Bayed Bıdane- Peyam Be Haheran-ı Müslüma (Bir Müslüman Kadının Bilmesi Gereken Şey- Müslüman Kız Kardeşlere Mesaj-), Çap-ı Duvum, Matba'ay-ı Taba'ati Me'asir, Kabil, h § 1389, s. 28.

¹⁹⁴ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 40.

¹⁹⁵ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan-ı Afganistan, İ'lamiyey-ı Matbu'ati (Afganistan Kadın Hakları Araştırma Kurumu, Basın Açıklaması), Kabil, h § 1388, s. 1.

¹⁹⁶ Early Marriage In Afghanistan, WCLRF, Research Report: 2008, s. 4.

Afganistan’ın Medeni Kanunu’nun 70. maddesine göre “Erkeklerin evlilik yaşı 18 kızlarınki ise 16’dır” aynı kanunun 71. maddesinin ikinci fıkkına göre “yaşı 15’ten küçük olan çocukların hiçbir şekilde nikâh akdi caiz değildir.”¹⁹⁷

Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı gibi Afganistan’da evlilikle ilgili olarak uygulanmakta olan gelenekler Afganistan Medeni Kanunundaki maddelere uymamakta ve yapılan uygulamalar kanuna ters durumdadır. Kızların küçük yaşlarda evlendirilmeleri sadece kanuna ters olan bir durum olmayıp kimi zamanlar kızların ölümüne de sebep olmaktadır. Her altı Afgan kadınından birinin doğum sırasında hayatını kaybetmesi¹⁹⁸ tezimizi doğrulayacak niteliktedir. Çünkü doğum sırasında hayata veda etmenin en önemli sebeplerinden biri kadının anneliğe henüz hazır olmaması veya yaşça küçük olmasıdır. Yapılan bir araştırmaya göre Afganistan’da kızların %57’si evlilik (16) yaşından önce evlendirilmekteler.¹⁹⁹ Hatta kimi yazar ve araştırmacılara göre Afganistan’da kızlar 10-12 yaşları arasında evlendirilmekteler.²⁰⁰

Afganistan’da kızların küçük yaşlarda evlendirilmeleri iki çeşitte olmaktadır:

1- Beşik Kertme: Abi ile kardeş veya iki samimi arkadaş hanımları hamile iken annelerinin karınlarındaki çocukları karı-koca ilan ederler. Beşik Kertme aşağıdaki şekilde gerçekleşmektedir:

Çocuklar dünyaya gelmeden önce babalar veya anneler birbirlerine şöyle derler: “Eğer benim evladım oğul seninki kız ise sen kızını benim oğlumu vereceksin; eğer senin evladın oğul benimki kız ise ben kızımı senin oğluna vereceğim.” Daha sonra ise dünyaya gelen çocuklardan biri kız diğeri oğlan ise anlaşılacak şu ki o iki bebek ileride karı-koca olacaklardır. Yok, eğer iki çocuk aynı cinsten ise o zaman verilen söz kendiliğinden geçersiz hale gelmektedir.

2- Ergenlik çağına ulaşan fakat psikolojik olarak evliliğe hazır olmayan kızların evlendirilmeleri: Gözlemlediğimiz kadarıyla böyle bir evlilik Afganistan’da çokça yapılmaktadır. Zira biz 12 veya 15 yaşlarındaki kızın aynı yaş veya daha büyük olan erkeklerle evlendiğini çokça görmekteyiz. Böyle bir uygulamada kızlar ailelerinin zamansız olarak yaptıkları işin kurbanı olmaktadır. Zira kızların çoğu sadece aileleri istedikleri için küçük yaşta kendisinden yaşça büyük olan erkeklerle evlenmekteler. Nitekim 2007 yılında 265 kişiyle mülakat yapılan bir araştırmanın

¹⁹⁷ Muhammed Eşref SARIM, Kanun-ı Medeni Afganistan (Afganistan Medeni Kanunu), Müessesey-ı İntişarat-ı Aryana, Kum, h ş 1384.

¹⁹⁸ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 85.

¹⁹⁹ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast (Kadınların Gelişmesi Aslında Herkesin Gelişmesidir), Vereki İtla’ati UNIFEM, Kabil, 2008, s. 3.

²⁰⁰ http://www.esedullahoguz.com/makale_afganlikadinlar.asp, Esedullah OĞUZ, Afganlı Kadınların Geleneksel Hayatı, 10.06.2013.

sonucuna göre kızları %9.1'i 16 yaşından önce evlendirilmişler.²⁰¹ Kızların küçük yaşlarda kendilerinden yaşça daha büyük olan erkeklerle evlenmesinin en önemli sebeplerinden biri karşıdakinin ya zengin olması veya yurt dışında yaşamakta olmasıdır. Nitekim geçenlerde 7 yaşındaki bir kız 30 veya 40 yaşındaki bir erkekle evlendirilmişti.²⁰² Küçük yaşta evlenen Şebnem isimindeki kıza göre ben küçüklüğümden beri hep Avrupa'ya gitmek veya orada yaşamakta olan biriyle evlenmek isterdim. Benim çokça talibim olmasına rağmen ben yurt dışından gelen ve yaşça benden çok büyük olan biriyle evlenmeyi hiç tereddüt etmeden kabul ettim. Kocamın yaşadığı ülkeye gittiğimde kendisinin yüksek eğitime sahip olmadığını ve daha kötüsü uyuşturucu bağımlısı olduğunu gördüm.²⁰³ Küçük yaşta evlenen kızlardan biri de Cemile'dir. Cemile 9 yaşında evlendirilmiş ve 12 yaşında anne olmuştur.²⁰⁴

WCLRF'nın, 200 kadınıla yaptığı bir anketin sonucuna göre evlenen kadınların % 28.2'si 5, %26.6'sı 11-15, %9'u 16-20, %5.5'i 21-30, % 7'si 31-40 ve % 1'i de 50 yaş üzerinde kocalarından daha küçük oldukları ortaya çıkmaktadır.²⁰⁵

Araştırmamız esnasında kızların daha çok hangi yaşlarda evlendikleriyle ilgi sorduğumuz sorunun sonuçları aşağıda verilmektedir:

Tablo 5. Sizde kızlar daha çok hangi yaş aralığında evlenmektedirler?

	12 yaşından daha küçük yaşta	15-19 yaşları arasında	18-25 yaşları arasında	28 yaş ve üzeri	Toplam
Aşırı Dindar	2	79	21	10	112
Dindar	1	43	13	6	63
Az Dindar	0	14	6	5	25
					200
Şehir	5	43	78	30	156
Köy	3	31	10	0	44
					200

²⁰¹ Komisyon-1 Mustakil-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan- Behş-1 Tahkik ve Bername Rizi, Rapor-1 Tahkiki Ber Resi Vaz'iyet-1 Umumi Etfal Der Afganistan, Kabil, h ş 1386 , s. 22.

²⁰² S. Bahgam, W. Mukhtari, Study on Child Marriage in Afghanistan, Medika Mondiale, 2004; http://www.medicamondiale.org/fileadmin/content/07_Infotehke/Afghanistan_Child_marriage_Medico_Mondiale_study_2004_e.pdf 06.07.2012.

²⁰³ Hasan FİKRET, "İzdivac Ya Ticaret", Kabil, h ş1388, s.1.

²⁰⁴ http://www.afghangerman.net/upload/Tahlilha_PDF/sistani_azam_hech_marje_az_zane.pdf 06.07.2012.

²⁰⁵ İzdivachay-1 Piş Az Vakit Der Afganistan (Afganistan'da Erken Evlenme), WCLRF, Rapor-1 Tahkikati, Kabil, 2008, s. 11.

Yukarıdaki tablonun verdiği sonuçlara göre aşırı dindarların %1.785'ine göre kızlar 12 yaşından daha küçük yaşlarda, %70.535'ine göre 15-18 yaşları arasında, %18.75'ine göre 18-25 yaşları arasında ve %8.928'ine göre 28 yaş ve üzerinde evlenmektedirler; dindarlara baktığımızda onların %1.587'sine göre kızlar 12 yaşın altında, %68.253'üne göre 15-18 yaşları arasında, %20.634'üne göre 18-25 yaşları arasında ve %9.523'üne göre 28 yaş ve üzerinde evlenmektedirler; az dindarlara gelince onların %56'ine göre kızlar 15-18 yaşları arasında, %24'üne göre 18-25 yaşları arasında ve %20'sine göre 28 yaş ve üzerinde evlenmektedirler; şehirde yaşamakta olanların %3.205'ine göre kızlar 12 yaşın altında, %27.564'üne göre 15-18 yaşları arasında, %50'sine göre 18-25 yaşları arasında ve %19.23'üne göre 28 yaş ve üzerinde evlenmekte ve köyde yaşamakta olanların %6.818'ine göre kızlar 12 yaşın altında, %70.454'üne göre 15-18 yaşları arasında ve %22.727'sine göre 18-25 yaşları arasında evlenmektedirler.

Olayı dinin etkisi açısından incelediğimizde kızların genel olarak 15-18 yaşları arasında evlendiklerini görebiliriz. Zira dindarlar arasında bu oran %70.535 iken, dindarlar nezdinde %78.253'e ve az dindar arasında %56'ye düşmektedir; bununla beraber ikinci sırayı %18.75 ,%20.634 ve %24 ile 18-25 yaşları arası; üçüncü sırayı %8.928, %9.523 ve %20 ile 28 yaş ve üzeri dördüncü sırayı da %1.785 ve %1.587 ile 12 yaşın altı tutmaktadır.

Yerleşim bölgesi açısından ise şehirde kızların %3.205'i 12 yaşın altında, %27.564'ü 15-18 yaşları arasında, %50'si 18-25 yaşları arasında ve %19.23'ü 28 yaş ve üzerinde evlenmektedirler; buna karşı köyde yaşamakta olan kızların %6.818'i 12 yaşın altında, %70.454'ü 15-18 yaşları arasında ve %22.727'si 18-25 yaşları arasında evlenmektedirler.

Anlaşıldığı gibi küçük yaşta evlilik en çok dindarlar ve köyde yaşamakta olanlar arasında gerçekleşmektedir. Hatta öyle ki 28 yaş ve üzerinde evlenen kızların oranı şehirde %19.23 iken köyde sıfıra inmektedir; buna karşı 12 yaşın altında evlenmekte olan kızların oranı köyde %6.818 iken şehirde %3.205'e düşmüştür. Demek ki şehirleşmeyle beraber küçük yaşlarda evlilik de ortadan kalkacak veya en az inecektir.

Kızların böyle küçük yaşlarda evlenme veya evlendirilmelerinin ma'kul olup olmadığıyla alakalı yaptığımız anketin sonuçları aşağıda verilmektedir:

Tablo 6. Kızların Küçük Yaşlarda Evlendirilmeleri Konusunda Ne Düşünüyorsunuz?

	Dinen iyi değildir	Ahlaken iyi değildir	Hem din hem ahlak açısından iyi değildir	Herhangi bir sorun yok	Toplam
Dindar	57	34	11	0	112
Dindar	10	39	14	0	63
Az Dindar	5	17	3	0	25
					200
Şehir	38	66	52		156
Köy	13	20	11	0	44
					200

Görüldüğü gibi dindarların %50.892'sine göre kızların küçük yaşlarda evlendirilmeleri din açısından, %30.357'dine göre ahlak açısından ve %9.821'ine göre hem din hem ahlak açısından iyi değildir; dindarlara baktığımızda onlardan %15.873'üne göre dinen, %61.904'üne göre ahlaken ve %22.222'sine göre hem ahlak hem dinen iyi değildir; az dindarlara gelince onların %20'sine göre dinen, %68'ine göre ahlaken ve %12'sine göre hem din hem ahlaken iyi değildir. Yerleşim merkezine göre baktığımızda şehirde yaşamakta olanların %24.358'ine göre dinen, %42.307'sine göre ahlaken ve %33.333'üne göre hem din hem ahlaken iyi değildir. Köyde yaşamakta olanların %29.545'ine göre kızların küçük yaşlarda evlendirilmeleri dinen, %45.454'üne göre ahlaken ve %25'ine göre hem din hem ahlaken iyi değildir.

Anketin sonucuna genel olarak baktığımızda dindar hariç, dindar, az dindar, şehir ve köyde yaşamakta olan herkesin olaya daha çok ahlak yönüyle baktığını görebiliriz. Çünkü olaya ahlak yönünden bakma dindar nezdinde %30.357 iken, dindarlar nezdinde %61.904'e ve az dindarlar nezdinde %68'e yükselmektedir; yerleşim merkezlerine göre de baktığımızda şehirde yaşamakta olanlar nezdinde bu oran %42.307 iken köyde yaşamakta olanlar nezdinde %45.454'e yükselmektedir.

Her ne kadar insanlar bunu onaylamasalar da Afganistan’da çokça meydana gelmekte olan olaylardan biridir. Kanaatimizce burada en çok etki eden faktör yüz yıllar öncesine dayanmakta olan gelenek ve göreneklerdir. Bunun aksini düşünmek pek mümkün değildir. Çünkü kızların küçük yaşlarda evlenmelerini doğru bulmayan halkın çoğu ve hatta bu görüşte olanların çoğu bunu yapmaktalar. Özellikle kızlar böyle bir uygulama karşı olup ve kendi tepkilerini göstermekte. Örneğin, Afganistan’ın kuzeyinde bulunan Mezar-ı Şerif şehrinde 14 yaşındaki Hümeysra isimindeki bir kız 45 yaşında bir erkekle ailesi tarafından evlendirilmek istediğinde şunları söylemişti: “*Ben babam yaşında olan 45 yaşındaki bir erkle evlenmek istemem...*”²⁰⁶

1. KIZLARIN KÜÇÜK YAŞLARDA EVLENDİRMELERİNİN SEBEPLERİ

a. Eğitimsizlik: Kimi bölgelerde ailelerin kızlarını okula göndermedikleri onların erken evlenmelerine sebep olmaktadır. Bu durum sadece çocuklar için geçerli olmayıp anne-babalarının da eğitimsiz olmaları buna sebep olmaktadır. Nitekim yapılan bir araştırmaya göre küçük yaşlarda evlendirilenlerin % 71’inin anne ve babasının eğitim görmemiş çocuklar oldukları tespit edilmiştir.²⁰⁷

b. Berdel: Afganistan’ın bazı bölgelerinde kızlar başlık parası yerine verilmektedir. Örneğin, bir aile erkek çocuğunu nişanlandırmak için kız istemeye gittiğinde karşıdaki aile de kızları karşılığında kız istediklerinde nadir de olsa erkeğin ailesi kabul edip oğlanlarını evlendirmek için öbür aileye kızlarından birini verirler. Böyle bir uygulama daha çok yakın akrabalar (amca, hala ve teyze oğulları) arasında gerçekleşmektedir ki buna İslam hukukunda “şiğar” denmektedir. Hâlbuki Afganistan Medeni kanunu’nun 69. maddesine göre kız mehir olarak verilemez.²⁰⁸

c. Kan Bedeli Olarak Verilme: Bu konuyu ileride detaylı bir şekilde işleyeceğimizden burada üzerinde fazla durmayacağız. Sadece şunu söyleyelim ki kimi bölgelerde küçük kızlar iki aile arasındaki düşmanlığı ve kan davasını bitirmek için kan bedeli olarak verilmektedirler. Nitekim h ş 1386 yılında 265 kişi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre kızların %7,1’i bu amaçla evlendirilmişlerdir.²⁰⁹

d. Zorla Almak İsteme: Kudret ve para sahibi kimi insanlar beğendikleri kızını ailesinden almak için zor kullanır ve gerekirse aileyi ölümle tehdit ederler.

²⁰⁶ AFGHANISTAN: Child forced marriages still a common tradition,
<http://www.irinnews.org/indepthmain.aspx?indepthid=28&reportid=69984>. 09.06.2013.

²⁰⁷ “Early Marriage in Afghanistan”, WCLRF, Research Raport, 2008, s. 10.

²⁰⁸ Kanun-1 Esasi.

²⁰⁹ Komisyon-1 Mustakil-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan, aynı araştırma, s. 22.

Durum böyle olunca da kızları küçük olsa bile aile onu vermek zorunda kalır. Böyle bir yolla evlenme eskiden daha çoktu; fakat günümüzde epey azalmış durumdadır.

e. Ailenin Ekonomik Durumunun İyi Olmaması: Bazı aileler fakirlikten ve ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için kimi zamanlarda küçük kızlarını yaşlı ama zengin olan insanlara vermektedirler. Örneğin, 2007 yılındaki bir araştırmaya göre kadınların %43.6'sı bu amaçla evlendirildiklerini söylemişlerdir.²¹⁰ Gözlemlediğimiz kadarıyla küçük kızlarını yaşlı erkeklerle evlendirilmekte olan ailelere göre kızları zengin biriyle evlendiğinde hem kendi durumları hem de kızlarının geleceği iyi olur.

f. Güvenliğin Olmaması: Aslında can, mal ve ırz güvenliği bütün Afgan halkının büyük sorunlarından biridir. Fakat evinde genç kızı olan aileler bu konuda daha çok tedirgindirler. Zira ülkedeki kargaşanın insanların başını nelerin getirebileceğini kimse bilmemekte ve bundan dolayı da kimi aileler küçük kızlarını bir an önce evlendirip namuslu bir şekilde kocalarının evlerine gitmelerini sağlamaktadırlar.

2. KIZLARIN KÜÇÜK YAŞLARDA EVLENDİRİLMELERİNİN SONUÇLARI

a. Boşanma: Küçük kız kendisinden yaşça büyük olan biriyle evlendiği için ister istemez bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalır; problem başka türlü çözülmeyince çareyi boşanmada bulur. Bu tür ayrılıklar sadece kısa bir süre zarfında gerçekleşmez, kimi zamanlar uzun yıllar sonra da meydana gelmektedir. Örneğin, Almanya'da yaşamakta olan Afganistan'ın bayan şarkıcılardan olan Aryana Said, 2011 yılında yaptığı bir röportajında şunları söylemişti: "Ben 12 yaşında iken 50 yaşlarında olan ve benim normalde kendisine amca dediğim kişiyle ailem tarafından evlendirildim. Baktım ki olmuyor sonunda ayrıldım. Çünkü benim onunla evlenmemi gerekli kılan tek neden onun zengin olması idi. Hâlbuki ben böyle bir zenginlik istememiştim..."²¹¹

b. İntihar: Bu da kendini asma, ilaç alma ve kendini yakma şekillerinde gerçekleşmektedir. Nitekim bir araştırmaya göre 2007-2008 yılları arasında 124 kadın sırf küçük yaşlarda evlendirildikleri ve daha sonra anlaşımadıkları için kendisini yakmıştır.²¹²

c. Ömür Boyu Mutsuzluk: küçük yaşlarda evlendirilen ve daha sonra problemlerle karşı karşıya gelen kimi kızlar tek çare olarak ömür boyu mutsuzluğu kabul etmektedirler. Buna ilaveten kocaların istismarına maruz kalmaktalar.²¹³

d. Küçük Yaşta Anne Olma: Çok küçük yaşta evlenen bir kızın küçük yaşta anne adayı olması normal bir durum değildir. Çünkü 12 veya 17 yaşlarındaki bir

²¹⁰ Yukarıdaki dip.

²¹² http://www.afghangerman.net/upload/Tahlilha_PDF/sistani_azam_hech_marje_az_zane.pdf), 06.07.2012.

²¹³ McIntyre, Peter. "Married Adolescents" WHO Press, Switzerland, 2006, s.13.

genç kız psikolojik olarak anne olmaya henüz hasır olmadığı kanaatindeyiz. Hatta diyebiliriz ki o yaşlardaki bir kızın kendisinin anne sevgisi ve şefkatine ihtiyacı vardır. Yapılan bir araştırmaya göre Kabil’de küçük yaşlarda evlendirilen kızların çoğu evlilikten kısa bir süre sonra çeşitli hastalıklara maruz kalıp hastaneye başvurmuşlar.²¹⁴

e. **Eğitimden Uzaklaşma:** Küçük yaşlarda evlendirilmenin olumsuz sonuçlarından biri de kızı eğitimden alıkoymaktır. Çünkü 15 veya daha küçük yaşlarındaki genç kızın diğer her kız gibi okul ve üniversiteyi bitirme ve parlak bir geleceğe sahip olma gibi hayalleri vardır. Ama bu hayaller çoğu zaman evlilikle sona ermektedir. Zira evlenen kız en fazla liseyi bitirebilir. Çünkü koşullar daha fazlasına müsaade etmeyebilir. Yeri gelmişken şunu da söyleyelim ki Afganistan Anayasasına göre ister bekâr ister evli olsun herkes okuma hakkına sahiptir. Bu anlamda kanun açısından herhangi bir engel yoktur. Nitekim evli olduğu halde lisede okumakta olan pek çok kız mevcuttur. Örneğin, 2012 yılında Lis-1 Nisvan-1 Akçe’nin onuncu, on birinci ve on ikinci sınıflarında toplam 15 nişanlı ve evli öğrenci bulunmaktadır.²¹⁵ Bütün bunlara rağmen kimi zamanlarda ya gelinin ailesi onun okumasını istememekte veya çocuk sahibi olduktan sonra kendisi evde oturmayı tercih etmektedir.

E. Kızların Kendi Rızaları Dışında Evlendirilmeleri

Afganistan Medeni Kanununun 80. maddesine göre “Reşit olan âkil bir kız velisinin izni olmaksızın evlenirse nikâhı caizdir.” Kanunda kızlara eş seçme konusunda özgürlük tanınsa da uygulamada bu hakkı kullanan kızların sayısı parmak sayısı kadar azdır. Çünkü Afganistan’da ailenin rızasını almadan evlenen genç kızlar çoğu zaman ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktalar. Örneğin, eğer genç bir kız ailesinin izni olmadan biriyle evlenirse ailesi tarafından öldürülmektedir. Ama ailenin kendisi kızlarını onların rızaları olmadan başkalarıyla evlendirmekteler. Yapılan bir araştırmaya göre ülkede evliliklerin %60-80’i çiftin kendi rızaları dışında gerçekleşmektedir.²¹⁶ Afganistan’da kadınlara evlenmede seçme hakkı verilmediği gibi evlendikten sonra da mahkemeye şikayet etme hakkı verilmemektedir.²¹⁷ Şikayet etmeleri durumunda da kocaları tarafından daha çok işkence ve şiddete maruz

²¹⁴ Afghanistan: Marriage Practice Victimized Young Girls, Society, <http://www.rferl.org/content/article/1079316.html> (04/06/2013), s. 2.

²¹⁵ 05.10.2012 tarihinde Zarife isimindeki öğretmenle yaptığımız mülakattan.

²¹⁶ AIHRC’ten, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=4b28a1421e>. 09.06.2013.

²¹⁷ Polygamy In Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006. s. 28.

kalmaktadırlar.²¹⁸ ve Hâlbuki kızların kendi rızaları dışında evlendirme Yahudi ve Cahil Arapların geleneğine ait bir uygulamadır.²¹⁹

Acaba üniversiteli öğrencilerin bu konudaki görüşü nedir?

Tablo 7. Sizce Evlenme Sırasında Kızların Rızaları Alınmakta mıdır?

	Hep Alınıyor	Genelde Alınıyor	Az Alınıyor	Hiç Alınmıyor	Toplam
Aşırı Dindar	24	26	35	27	112
Dindar	28	12	19	4	63
Az Dindar	11	5	7	2	25
					200
Şehir	34	79	37	16	156
Köy	0	6	12	26	44
					200

Görüldüğü üzere aşırı dindarların %21.428'ine göre kızların rızaları hep alınmakta, %23.214'üne göre genelde alınmakta, %31.25'ine göre az alınmakta ve %24.107'sine göre hiç alınmamakta; dindarların %44.444'üne göre hep alınmakta, %19.047'sine göre genelde alınmakta, %30.158'ine göre az alınmakta ve 6.349'una göre hiç alınmamakta ve az dindarların %44'üne göre hep alınmakta, %20'sine göre genelde alınmakta, %28'sine göre az alınmakta ve %8'ine göre hiç alınmamaktadır. Anlaşılan o ki dindar ailelerde kızların rızalarını alma oranı daha yüksek; buna karşı dindar ailelerde kızları kendi rızaları dışında evlendirme oranı daha düşüktür.

Yerleşim merkezi açısından baktığımızda şehirde yaşamakta olanların %21.794'üne göre kızların rızaları hep alınmakta, %50.641'ine göre genelde alınmakta, %23.717'sine göre az alınmakta ve %10.756'sına göre hiç alınmamaktadır; köyde yaşamakta olanların %13.636'ına göre genelde alınmakta, %27.272'sine göre az alınmakta ve %59.09'una göre hiç alınmamaktadır. Buradan anlaşılan o ki şehirlerde kızlara eş seçme konusunda bir özgürlük tanınmakta; buna karşı köy ve kasabalarda kızların yaklaşık %60'ı böyle bir hakka sahip bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri şehirde yaşamakta olanların çoğunun okuma-yazma bilmeleri ve şehirleşmeye başlamalarıdır; buna karşı köyde kızların çoğunun okula ve üniversiteye gitmediklerini görebiliriz. Hal böyle olunca

²¹⁸ Polygamy In Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006. s.29; Silence Is Violence End The Abuse

Of Women In Afghanistan, UNAMA, OHCHR, Rapor-ı Tahkikatî 2009.

²¹⁹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 278.

da şehirde yasalar ve özgürlükler köylerde ise gelenek ve görenekler ön plana çıkmaktadır. Yani köylerde ailenin tekeli aile reisinin elinde olup diğerlerin pek söz hakkı yoktur.

Afganistan'daki uygulamayı mezhep açısından değerlendirdiğimizde de bu tür bir uygulamanın mezhep görüşüne de aykırı olduğunu görebiliriz. Çünkü Afgan halkının çoğu Hanefi'dir ve Hanefi mezhebinde kızlara eş seçme konusunda hak tanınmaktadır. Afganistan'da sadece kızlar değil, aynı zamanda dullar da kendi rızaları dışında evlendirilmekteler. Örneğin, h ş 1384 yılında yapılan bir araştırmaya göre kadınların %38'i kendi rızaları dışında evlendirildiklerini dile getirmişler.²²⁰ Başka bir araştırmaya göre Afganistan'daki kızların % 70-80'i kendi rızaları dışında evlendirilmekte ve onların çoğunun yaşı da 16'nın aşağısındadır.²²¹ Halbuki Afganistan Ceza Kanununa göre dul veya buluğa ermiş genç kızları kendi meyil ve rızaları dışında evlendirmenin cezası haptir.²²² Ancak uygulamada bu nedenden dolayı kimsenin cezalandırıldığına rastlamamıştır.

1. KIZLARIN KENDİ RIZALARI DIŞINDA EVLENDİRMELERİNİN SEBEPLERİ

a. Aile Baskısı: Yukarıda da söylediğimiz gibi Afganistan halkı geleneksel bir toplumda yaşadıklarından aile yapıları da ona göre düzenlenmiştir. Bildiğimiz gibi genellikle toplum ve ailelerde büyükler söz sahibidirler. Bu durum sadece konuşmada değil; aynı zamanda eş seçme konusunda da meşruluğunu korumaktadır. Afganistan'da aile yapısına göre kızın kendi eşini seçmesi ayıp sayıldığından kendi ve ailesinin lekelenmesine sebep olmaktadır. Durum böyle olunca da evlilikle ilgili kararları da aile büyüğü alır ve gençlere düşen görev ise sadece o kararlara saygı gösterip yerine getirmektir. Böyle bir durumda sadece kızlar değil; aynı zamanda erkekler de mağdur hale düşmekteler. Büyüklerin aldıkları kararlara karşı kimsenin itiraz hakkı da yoktur. Anne-baba ise geleneksel toplumun verdiği yetkiden yola çıkarak kızını istediği kişiye vermekte ve istemediği kişiyle evlenmesine de karşı çıkmaktadırlar.²²³ İşte bu aile baskısından dolayı kız istemediği biriyle evlenebilmektedir.

b. Beşik Kertme: Yukarıda da bu konudan bahsetmiştik. Ailelerin çocuklarını önceden ve kendileri haberdar olmadan karı-koca ilan etmeleri, büyüdükten sonra kendi rızaları dışında evlenmek zorunda kalmaktalar.

²²⁰ Komisyon-1 Mustakil-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan, Ber Resi Vaz'iyeti Umumi Zenan Der Afganistan, Kabil, h ş 1384, s. 4.

²²¹ "Zenan Mazlum terin Kışr-1 Cami'i Afganistan"

<http://www.esalat.org/images/Zanan%20mazlom%20tarin%20qeshre%20jameae%20Afghanistan.htm>, 06.07.2012.

²²² Kanun-1 Cezay-1 Afganistan (Afganistan Ceza Kanunu), madde 517, fıkra 1.

²²³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 213.

c. Mahalle Baskısı: Genç kızını ailesinin kararına karşı çıkmasını engelleyen bir diğer sebep ise mahalle baskısı veya başka bir ifadeyle toplumun dışlamasıdır. Az önce de söylediğimiz gibi Afgan halkı geleneksel ve kapalı bir toplumda yaşamakta olduklarından ister istemez toplumun etkisi altında kalır ve kendilerini ona göre şekillendirirler. Durum böyle olunca da büyüklerinin kararlarını kabul etmeyenler ve ona itiraz edenleri toplum dışlamaktadır. Genç kızlar da dışlanmamak için büyüklerinin kararlarına saygı göstermek zorunda kalmaktalar.

d. İslam Dinini Doğru Anlamama: Başta söylememiz gereken husus şu ki İslam Dinini ve hükümlerini doğru anlayan bir insan hiçbir zaman kendi evladına zulüm yapmaz. Zira yüce İslam Dini cins, renk ve şekil ayırımı yapmadan herkese eşit hak ve özgürlük vermektedir. İşte İslam Dininin insanlara tanıdığı haklardan biri de eş seçme meselesidir. Durum böyle olunca da Anne-baba veya başka herhangi bir büyüğün bu hakkı kızın elinden almaya yetkisi yoktur. Fakat Afganistan'da insanlar çoğu zaman İslam'ın insana verdiği bu hakkı dikkate almadan kendi gelenek ve göreneklerine göre hareket etmekte.

e. Eğitimsizlik: Eğitimsizlik ve aile efradının çoğunun okuma-yazma bilmemeleri genç kızların kendi rızaları dışında evlendirilmelerine sebep olan en etkili faktörlerden biridir. Zira eğitim ve bilgi olmayınca anne-babalar çocukları hakkında yanlış kararlar verebilirler.

f. Güvenliğin Olmaması: Can ve mal güvenliği aslında bütün Afganların en büyük sorunudur. Hatta diyebiliriz ki bu durum Afganlar için tam bir kaos haline gelmiştir. Can güvenliğinin olmaması insanları oldukça tedirgin etmektedir. Tehlike ve zararın nereden ve nasıl geleceği bilinmeyen böyle bir ortamda kimi aileler genç kızlarını olası herhangi bir saldırı ve iffetsizliğe maruz kalmamak için erken ve kendi rızaları dışında evlendirmekteler. İnsanların çoğuna göre böyle bir ortamda evde genç kızını tutmak çok tehlikelidir. Konuyla ilgili olarak yaptığımız bir mülakatta 43 yaşındaki Hakim isimdeki bir vatandaş şunları söyledi "...ülkenin haline berbat duruma düşmüş ve siz hâlâ bize kızlarınızı neden kendi rızaları dışında evlendiriyorsunuz? Diye sormaktasınız. Can, mal ve ırz güvenliğinin olmadığı böyle bir ortamda evde genç kızını saklamak ve onun namusunu korumak kolay bir iş değildir..."²²⁴ Ülkenin durumuna göz attığımızda söz sahibinin çok da haksız olmadığını görebiliriz.

g. Kız Ailesinin Tehdide Ma'ruz Kılması: Evde genç ve güzel kızını olan aileyi tehdit ederek kızlarını kendilerine vermeleri isteme olayı birkaç yıl önce epey gerçekleşmekte idi. Zira o dönemlerde kimi komutanlar beğendikleri kızını alabilmek için ilk önce görücü gönderir eğer kızın ailesi kızını vermezse işte o zaman güç ve baskı kullanarak kızını almak isterdi. Can korkusundan dolayı kızlarını kendi rızaları

²²⁴ 12.20.2012 tarihinde yapılan bir mülakattan.

dışında evlendiren ailelerin sayısı az değildir. Örneğin, 1994 yıllarında Akçe şehrinde iki komutan iki genç kızı zorla kendi nikâhları altına getirdiler. Fakat günümüzde böyle bir nedenden dolayı kızları zorla evlendirme olsa olsa köy ve kırsal kesimlerde mevcuttur.

h. Zenginlik: Kızları kendi rızaları dışında evlendirilmeye sevk eden bir diğer husus karşı tarafın zengin olmasıdır. Zira kimi aileler kızlarının geleceğini garanti altına almak için kendi rızaları olmasa da zengin erkeklerle evlendirmekteler. Bize göre böyle bir düşünceye sahip olan aileler aslında en büyük haksızlığı çocukları hakkında yapmaktalar. Tabir yerinde ise onlar kaş kamaştırayım derken gözü çıkartmaktalar. Zira asıl mutluluk ve huzur parada değil; sevgidedir.

2. kızların Kendi Rızaları Dışında Evlendirilmelerinin Sonuçları

- Kimi kızların sonsuz bir mutsuzluğa mahkûm olmaları: Genç kız kendi sevdiği ve istediği erkekle evlenemeyince sonsuza dek mutsuz olup gözü hep başkasında kalır.

- Gayr-ı Meşru ilişkilere Yol Açması: Kimi genç kızlar kendi istedikleri insanla evlenemeyince ve zorla başka biriyle evlenince aile ve kocasına inat olarak evlendikten sonra o kişiyle beraber olmaya çalışır, ki böyle bir eylem yüce İslam Dini açısından zina sayıldığından haramdır.

- Kızların Şiddete Maruz kalmaları: Kimi kızlar kendi istedikleri ve sevdikleri gençlerle evlenemediklerinden kurdukları hayata pek sıcak bakmayıp sorumluluklarını yerine getirmede bilerek ve isteyerek tembellik yaparlar ve bunun sonucunda da kocalarının şiddetine ma'ruz kalırlar.

- Kızların Evden Kaçmaları: Afganistan'da kimi zaman birbirini seven iki gencin aileleri evliliğe izin ve onay vermediğinde onlar da evden kaçmayı tercih ederler. Bu olay daha çok kızlar için geçerlidir. Zira eğer kızın ailesi onu sevdiği erkeğe değil de başkasına verirse kız oğlanla anlaşır evden kaçır; böyle bir eyleme kalkışmak aşağıdaki iki sonucu doğurmaktadır:

Birincisi, Pek çok Müslüman toplum gibi Afganistan'da da kızın evden kaçması ailenin prestijini zedelediğinden ve kız ailesini toplum nezdinde çok küçük düşüreceğinden, kimi bölgelerde kızın ailesi hem kızını hem de oğlanı öldürürler. İkincisi, kaçan kızlarını öldürmeyen aileler kaçan gençleri çağırıp yeniden nikâh masasına oturturup evlendirirler.

Yapılan bir araştırmaya göre 101 kadının dosyası incelendiğinde onlardan 24'ü veya başka bir ifadeyle %23,8'i evden kaçmayla alakalı idi.²²⁵ Bu sayı evlendikten sonra evden kaçanların sayısı idi. Şimdi ise evden kaçan ve

²²⁵ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Dest Resi Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalışha, Kabil, h ř 1387 , s. 51.

evlenmeyen genç kızların sayısına bakacağız. Yapılan bir araştırmaya göre evden kaçanların %91,7'sini bekâr kızlar oluşturmaktadır.²²⁶

- **İntihar:** Kendi rızası dışında evlendirilmenin doğurduğu olumsuz sonuçlardan biri de intihâr olayıdır. Yani eğer aile kızı kendi istediği ve sevdiği kişiye vermeyip başkasına verirse işte o zaman kızlardan kimileri düğünden önce veya hemen sonra ilaç alarak veya kendini asarak intihar ederler. Sağlık Bakanlığının bildirdiğine göre böyle bir nedenden dolayı intihar etme genelde 15-25 yaşları arasındaki kız ve kadınlar arasında gerçekleşmektedir.²²⁷

-**Boşanma:** İstemeyerek evlenen iki genç anlaşamaz ve aralarındaki problemi çözemelerse boşanmaya karar verip boşanacaklar. Böyle bir durumda boşanmaya sebep olan en önemli faktör çiftin birbirlerini tanımamaları ve kendi rızaları dışında evlendirilmeleridir. Yapılan bir araştırmaya göre 2005 yılında 14 çift boşanmış ve 2006'da 158 çift boşanmıştır.²²⁸ Boşanma oranının bir yıl içinde 11 katından daha fazla artmasının en önemli sebebi “Kadın Hakları Komisyonu”nun kadınları koruma ve onları kollama amacıyla ev ev dolaşp onları kocalarına karşı kışkırtacak laflar söylemsi diğer yandan da kimi kadınların ekonomik bağımsızlığa kavuşmalarıdır.

- **Film ve Dizilerin Etkisi:** Medya ve özellikle yabancı dizi ve filmlerin boşanma oranının artmasında çokça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 2011 yılında boşanmak için mahkemeye başvuran 11 çiftin boşanma sebebi incelenince hepsinin o akşam izledikleri bir Hint filminden etkilendikleri ortaya çıkmıştır.²²⁹ Zira yabancı film ve dizileri izleyen gençler ister istemez aktörlerin etkisi altında kalıp ve oradaki olayları gerçek zannedip normal hayatta kendisi için de ona benzer bir hayat tarzı istemesidir.

Gençlerin çoğu her dizi ve filmin çekilen memleketin örf ve âdetlerine uygun veya oradaki olayları bile abartılı bir şekilde anlattığının farkında değiller. Örneğin, bir Türk dizisini izleyen genç oradaki olayları gerçek sanıp Türklerin gerçek hayatta da böyle bir hayat tarzına sahip olduğunu düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Hatta kimi zamanlarda Türkiye’de okumakta olan bizlere “Türkiye’de evlenmek ve boşanmak bu kadar kolay mı? Türkiye’de evli olan bir kadın başka erkeklerle de ilişki yaşar mı?...” gibi sorular hep sorulmaktadır. Hâlbuki Türkiye’de hayat hiç de dizilerin anlattığı gibi değildir. Dizilerden çokça etkilenmenin altında yatan en önemli sebep halkın eğitim seviyesinin çok düşük olmasıdır.

²²⁶ Yukarıdaki dip. s. 54.

²²⁷ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 59.

²²⁸ ?, “pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme ast”, s. 15.

²²⁹ 13.10.2012 tarihinde Ferhat isiminde 28 yaşındaki bir vatandaşla yapılan mülâkattan.

Türk dizilerinden örnek vermek gerekirse diyebiliriz ki Türkiye’de gençlerin çoğunun sevgilisi olabilir, genç bir kızla genç bir erkek el ele rahat bir şekilde gezebilir, evlilik genelde gençlerin kendi rıza ve istekleri doğrultusunda gerçekleşmekte, yine Türkiye’de bir kadın kocasına “sen” kelimesiyle hitap edebilir ve ondan bir işi yapmasını isteyebilir; hâlbuki Afganistan’da gençlerin sevgilisi olamaz, farklı cinsten iki kişi el ele dolaşamaz, evlilik görücü usulüyle gerçekleşmekte, kadın kocasına “siz” diye hitap etmekte vs. Yukarıda sıraladığımız örnekler iki kültür arasındaki küçük farklılıklardır. Fakat Türk dizisini izleyen genç Afganistan’da da aynıysa ister ve bunun sonucunda kötü sonuçlar meydana gelir.

F. Başlık

Açıklamalara girmeden önce mehri kısa bir şekilde tarif etmeyi uygun gördük. mehir, erkeğin evlenirken kıza vermesi gereken menkul ve gayr-ı menkul eşyaya denmektedir.²³⁰ Kur’an-ı Kerim’e baktığımız zaman mehir konusunda Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu görebiliriz: “ve Kadınların mehirlerini seve seve verin. Şayet ondan bir kısmını gönül hoşluğuyla size bağışlar iseler, onu afiyetle yiyin.” Ayetten de anlaşılacağı gibi mehir erkeğin kadına vereceği mal veya paradır. Şimdi asıl soru şu ki İslam Dini açısından mehrin miktarı ne kadar? Fıkıh kitaplarına baktığımızda mehir ve mehir miktarı konusunda mezhepler arasında farklı görüşlerin olduğunu görebiliriz. Biz konuyu uzatmadan mensubu olduğumuz Hanefi mezhebinin konu hakkındaki görüşünü söyleyip geçeceğiz. Hanefi mezhebindeki genel görüşe göre mehrin en az miktarı 10 dirhem ve orta seviyesi 500 dirhem olup mehrin en üst sınırı konusunda herhangi bir limit yoktur.

Şimdi ise Türkçesini yukarıda verdiğimiz ayetten çıkarılan hükümlere bir göz atacağız. Halilur Rahman’ın bildirdiğine göre yukarıdaki ayetten çıkarılan hükümler şunlardır:

Mehir kadının hakkı olduğundan ona tek yetkili kişi de kadının kendisidir.

Afganistan Medeni kanunu’nun 110. maddesinde de mehrin kadının hakkı olduğunu ve onu dilediği gibi tasarrufta bulunabileceğine işaret edilmiştir.

Koca, karısının mehrini gönül hoşluğuyla versin.

Kadın, mehrini kocasına bağışlayabilir.

Koca, hanımının mehrini alabilir.²³¹

Şimdi ise Afganistan Medeni Kanunu’nda mehrle ilgili olarak zikredilen hususlara göz atacağız:

Afganistan Medeni kanunu’nun 103. maddesinin birinci fıkrasına göre kadın kendi isteğiyle mehrin bir kısmını veya tamamını kocasının zimmetinden düşürebilir.

Afganistan Medeni kanunu’nun 103. maddesinin ikinci fıkrasına göre

“yetmişinci maddede zikredilen yaş sınırına (16’ya) ulaşmayan genç kızın babası hiçbir şekilde onun mehrini kocasının zimmetinden düşüremez.”

²³⁰ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 312.

²³¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 269.

- Afganistan Medeni Kanunu'nun 113. maddesine göre "Baba hiçbir şekilde kadının mehrinin bir kısmını veya tamamını hibe edemez."

Aynı kanunun 100. maddesine göre, "Milk edinebilecek her şey mehir olabilir."

İslam ve Afganistan Medeni kanunu'nda mehirle ilgili yer alan kuralları söyledikten sonra şimdi Afganistan'daki uygulamalara bir göz atacağız:

Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da mehir kelimesi pek kullanılmamakta onun yerine "başlık" kelimesi daha çok kullanılmaktadır. Örneğin, bir genç erkek genç bir kızla evlenmek istediğinde kızın mehri ne kadar? Diye sormazlar; aksine başlığı ne kadardır? Diye sorarlar. Halk arasında mehir veya başka bir ifadeyle başlık, genellikle para olarak bilinmekte ve damat tarafından karşı tarafa ödenmektedir. Fakat kimi bölgelerde tarla ve hayvan da mehir olarak verilmektedir. Örneğin, çocukları evlendirmek isteyen aileler anlaştıktan sonra kız tarafı kızın mehir, altın, nişan ve düğün masrafını bir kâğıda yazarken mehir veya başlık paranın yanında veya paranın yerinde inek veya koyun gibi hayvanları yazmaktadır.

Yine gözlemlerimiz neticesinde gördüğümüz bir diğer husus Afganistan'da evlenmek isteyen erkeklerin en büyük sorunlarından birinin başlık parasıdır olmasıdır. Zira o ülkede başlıksız bir akit hemen hemen hiç yapılmamaktadır. Belirtmek gerekir ki sorun başlığın kendisi değil; yüksek olan miktarıdır. Zira Afganistan'da mehir asıl felsefesinden uzaklaşıp rekabet ve ticaret akdinin şeklini kendisine almıştır.²³² Mehrin miktarının çok yüksek olmasını ileride detaylı bir şekilde işleyeceğimizden burada üzerinde fazla durmak istemiyoruz.

Afganistan'da sadece para mehir olarak verilmez, bazen gayr-ı menkul ve hatta kız bile mehir (bir kız karşılığında kız olarak) olarak verilmektedir ki bu mesele İslam Dini açısından hiç de hoş bir uygulama değildir. Zira İslam Dinine göre insan mehir olarak verilemez. Aynı zamanda Afganistan Medeni Kanunu 69.uncu maddesinde zikrettiği "Nikâh akdinde kadın başka bir kadının mehri olamaz ve her iki tarafa mehr-ı misil verilmelidir." İfadesiyle bu uygulamayı yasaklamıştır. Kızın mehir olarak verilme olayı Afgan halkının bedele kan (değiştirme) olayında meydana gelmektedir. Örneğin, kimi aileler genç oğullarını evlendirmek istedikleri ve bir yere görücü olarak gittiklerinde (unutmadan söylemeliyim ki Afganistan'da evliliklerin hemen hemen hepsi görücü usulüyle gerçekleşmektedir) kızın ailesi kız istemeye gelen aileden kızlarına karşı bir kız vermelerini isterler ve iki taraf anlaştıklarında hiçbir mehir verilmeden iki genç erkek iki genç kızla evlenirler. Afganistan'da uygulanmakta olan bu gelenek insanların çoğunun mensubu oldukları Hanefi mezhebine de aykırıdır. Zira Hanefi mezhebine göre mehrin en az miktarı 10 dirhemdir. Mehirsiz ise nikâh akdi gerçekleşmez.

Bu konuyla ilgili olarak söylenmesi gereken en önemli noktalardan biri evlenecek olan genç kızların mehirde herhangi bir tasarrufta bulunamamalarıdır.

²³² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 14.

Çünkü Afganistan'da kızın mehrini ailesi ve özellikle babası ve eğer babası yoksa abi ve kardeşleri alır ve tasarrufta bulunurlar. Örneğin, h ş 1388 yılında yapılan bir araştırmaya göre evlenen kadınlardan %23'ünün kendi mehileri hakkında bilgilerinin bile olmadığını göstermektedir.²³³ Hâlbuki yukarıda anlamını vermiş olduğumuz ayete ve ulemaya göre mehir kadının anne sütü gibi kendisine helal olan bir malı olup babası dâhil kimse onu kızın elinden alamaz. Fakat İmam Ebu Hanife'ye göre velilerden sadece baba genç kızın mehrine el koyabilir; İmam Şafii'ye göre bâkire kız reşit ise mehrinin kendisine verilmesi vaciptir; İmam Ahmet ibn-ı Hanbel'den bu konuda iki farklı görüş aktarılmıştır: bir rivayete göre veli izinsiz olarak kızın mehrini alamaz; diğer rivayete göre gelenek böyle olduğundan alabilir.²³⁴

Afganistan'da başlığın aile tasarrufunda bulunmasının başlıca sebepleri şunlardır:

- **Çeyiz Almak:** başlığın kızın babası veya diğer büyükleri tarafından alınmasının en önemli sebebi ileride kıza çeyiz hazırlamaktır. Çünkü Afganistan'da kızın çeyizini genelde anne-babası hazırlamaktadırlar. Durum böyle olunca da aile mehri haklı olarak almaktadır.

- **Kızın Utanması:** İlk sayfalarda da söylediğimizi gibi Afganlar genelde geleneksel bir toplumda yaşadıklarından ailede söz hakkı ailenin büyüğüne ait olur; onun söz ve kararlarına karşı gelmek en büyük saygısızlık sayıldığından kimse böyle bir girişimde bulunamaz. Hele hele söz konusu başlık meselesi ise genç kız mehir dahil her şeyi aile reisine bırakmaktadır.

- **Mahalle Baskısı:** Mahalle baskısı dediğimiz husus aslında geleneksel toplumların bir sonucudur. Afganistan da geleneksel bir toplum olduğundan insanların kimi hareket ve davranışları dikkat sarf ederek yerine getirmeleri lazımdır. Aksi takdirde toplum tarafından dışlanırlar. Durum böyle olunca da kızlar eş-dost ve akrabaların nezdinde dedikoduya konu olmamak için mehrin yetkisini aile reisine bırakmaktadır.

Konuyla alakalı olarak mehir veya başlığından yüksek olmasından da bahsetmek yerinde olacaktır.

- **Başlığın Yüksek Olması**

Bir önceki konuda mehrin ne olduğu ve Afganistan'daki uygulamayı sizinle paylaşmıştık. Burada ise mehrin yüksek olması, bunun sebebi ve doğurduğu sonuçları ele almaya çalışacağız:

Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da kızların mehri ülkenin ekonomik şartlarına nispeten epey yüksektir. Çünkü Afganistan'da ortalama olarak bir kızın mehri 3000- 5000 dolar'dır. Afganistan'da bir lise öğretmenin maaşının 180 dolar olduğunu düşünecek olursak bir kızın mehri öğretmenin maaşının on katından daha

²³³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan-ı Afganistan, İ'lamiyye-ı Matbu'ati, aynı araştırma, s. 1.

²³⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 271.

yüksektir. Kimi bölgeler ve milliyetler arasında örneğin, Türkmenlerde başlık parası 10000 dolar ve daha fazla da olabilmektedir. İşin ilginç tarafı başlığın miktarının köylerde daha yüksek ve büyük şehirlerde daha düşük olmasıdır. Hâlbuki köy ve küçük şehirlerde yaşamakta olan insanların gelirleri daha düşük; buna karşı büyük şehirlerde yaşamakta olanların gelirleri ve ekonomik durumları daha yüksektir. Araştırmamız neticesinde konuyla ilgili olarak vardığımız sonuç şudur ki, köy ve küçük şehirlerde mehir miktarının yüksek olmasının iki önemli neden varmış: Birincisi, eğitim seviyesinin düşük olması; ikincisi insanlar arasındaki rekabet duygusu. Yani eğer akrabalardan birinin kızının mehri 5000 dolar ise diğer akrabalar da kızlarının mehrini 5000 dolar veya daha fazla yaparlar. Eğitim seviyesinin düşük olması ise kimi insanların evlilikteki asıl amacın farkına varmayıp bunu bir ticaret zannederek kızları karşılığında yüksek mehir almaktalar.

1. Başlık Parasının Yüksek Olmasının Sebepleri

- **Gelenek:** Burada en önemli rolü toplum ve uygulanmakta olan gelenek ve görenek oynamaktadır. Zira bir bölge ve mahallede ağırlıklı olarak hangi uygulama mevcut ise insanlar genelde onu yapmak zorunda kalırlar ve Yapmadıklar zaman ise dışlanırlar. Kızların mehri veya başka bir ifadeyle başlık parası da buna benzemektedir.

- **Kızların Küçük Olmaları:** gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da mehrin yüksek olmasına sebep olan bir diğer husus evlendirilecek kızın yaşça küçük olmasıdır. Örneğin, eğer 40 ve daha büyük yaşlardaki bir erkek 15 veya 20 yaşlarındaki bir kıza talip olur ve kızın ailesi de olaya sıcak bakarsa işte o zaman kızın mehri yüksek olabilir. Böyle bir uygulama genelde yurt dışında yaşamakta olan ve evlenmek için Afganistan'a gelen yaşlı erkekler için geçerlidir.

- **Kızı Vermek İstememeleri:** Kimi aileler kızlarını istemeye gelen aileye kızlarını vermek istemeseler ve gelen de çok yakın akraba ve dostlarından ise başka çare bulamadıkları için kızın mehrini çok yüksek söylerler. Böyle bir düşünce tarzının ardında yatan neden kızı istemeye gelen ailenin söylenen miktarı yüksek bularak kızı almaktan vazgeçmelerini sağlamaktır. 46 yaşındaki Abdullah'a göre "Çok yakın akrabanız örneğin, abiniz kızınızı istemeye gelir ve siz de vermek istemezseniz abinize olumsuz cevap yerine yüksek mehir söylemek daha mantıklı olur..."²³⁵ Bize göre olumsuz cevap vermekle yüksek mehir istemek arasında pek fark yoktur. Hatta yüksek mehir istemek yerine cevabını açık bir şekilde söylemek daha doğru ve ma'kuldur.

- **Kimi Ailelerin Kızı Bir Gelir Kaynağı Olarak Görmeleri:** Afganistan'da kimi aileler ve özellikle kırsal kesimde ve köylerde yaşamakta olanlardan bir kısmı kızı bir gelir kaynağı olarak görür ve kızlarını birilerine verirken yüksek mehir isteyip ve bununla geçimini sağlamaktadır.

²³⁵ 12.10.2012 tarihinde yapılan bir mülâkattan.

- Kızın Çok Yetenekli Olması: Mehir miktarının yükselmesine sebep olan bir diğer neden kızın çok yetenekli olmasıdır. Örneğin, iyi bir terzi, iyi bir halı dokuyucusu, iyi bir aşçı vs. olan kızların mehirleri kimi bölgelerde yüksektir.

- Kızın Ailesinin Çok Zengin Olması: Ekonomik yönden insanların farklı seviyelerde oldukları bilinen bir gerçek olup ve bu durum hayatın pek çok alanında rol oynamaktadır. işte onlardan biri de mehrin yükselmesine sebep olmasıdır.. Örneğin, zengin bir ailenin kızını istemeye gelenler genelde kızın ailesinin ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak harekete geçer ve mehir verirler. Çünkü ekonomik durumu iyi olan aileler ekseriyet kendileri mehir veya başlık istemezler. Fakat şu var ki zengin aileler kızlarına genelde aldıkları mehir miktarından daha fazla çeyiz hazırlamaktalar.

- Kızı İstemeye Gelen Ailenin Ekonomik Durumunun İyi Olması: Bu madde yukarıdakinin tam tersidir. Yani eğer zengin bir ailenin erkek çocuğu herhangi bir yere kız istemeye giderse kızın ailesi genelde yüksek miktarda başlık parası söylemektedir. Bunun en kötü örneği yurt dışında yaşamakta olan kimi yaşlı erkeklerin yaşça kendilerinden daha küçük olan kızlarla evlenmeleridir. Buradan çıkan sonuca göre yurt dışından gelip Afganistan'da evlenmek isteyen erkekler genelde yüksek miktarda mehir veya başlık vermekteler.

2. Başlık Parasının Yüksek Olmasının Doğuracağı Sonuçlar

Bir ülke ve toplumda kızların mehir veya başlık parası yüksek olursa ister istemez bazı problemleri doğurur. Bu durum Afganistan'da da birtakım problemlere yol açmaktadır. Şimdi ise biz gözlemlerimiz sonucunda gördüğümüz bazı problemleri sizinle paylaşacağız:

- Gençlerin Bekâr Kalmasına Sebep olma: Afganistan'da kızların başlık paralarının yüksek olmasının doğurduğu problemlerin başına gençlerin bekâr kalmaları gelmektedir. Durumu daha net açıklayabilmek için bir örnek vermek istiyoruz: Diyelim ki Afganistan'da bir erkeğin geliri 200 dolar ve buna karşı başlık parası 4000 dolardır. Böyle bir durumda gencin sadece başlık parasını toplamak için en azından iki yıl çalışıp para biriktirmesi gerekmektedir. Tabii ki nişan ve düğün masrafları ayrıdır. Durum böyle olunca da kimi gençler evlenmekten vazgeçip bekâr kalmayı tercih etmek zorunda kalmaktalar. Şunu da söylemek gerekir ki kimi erkekleri evlenmekten alıkoyan sadece başlık parası değil; buna ilave olarak çok masraflı olan söz, nişan ve düğün merasimleri de rol oynamaktadır.

- Gayr-ı Meşru İlişkilere Yol Açmak: Yukarıda da belirttiğimiz gibi kızların başlık paraları yüksek olunca bekâr kalan gençlerden kimileri şehvi ihtiyaçlarını karşılamak için zaman zaman zinaya yönelmekteler. Afganistan Anayasasına göre zinanın suç olması ve bunun cezasının da hapis olması bilinen bir durumdur.

- Kız Kaçırma Sebep Olma: Başlık parasının yüksek olmasının sebep olduğu bir diğer husus kız kaçırma olayıdır. Bunun da iki nedeni vardır: Birincisi, kızın sevdiği ve istediği biriyle değil de kendi rızası dışında başka biriyle

evlendirilmesi; İkincisi de mehrin yüksek olmasıdır. Yüksek miktardaki mehir miktarını ödemeye gücü yetmeyen kimi gençler tek çare olarak kızı kaçırmayı düşünürler. Zira nişanlandığı takdirde başlık parasını ödeyemezler.

- Erkeğin Ülkeyi Terk etmesine Sebep Olma: Bu cümleyi daha açık ve net söylemek gerekirse gençlerin para biriktirmek için İran, Pakistan, Arabistan ve Türkiye gibi komşu ülkelere gitmeleridir. Zira Afganistan'da işsizlik diz boyu olup yüksek gelirlili işleri de ya zenginler ve güç sahibi insanlar almışlar veya da yabancı firmaların elindedir. Ülkedeki durum böyle olunca da erkekler daha fazla para elde etmek ve düğünlerini yapabilmek ve bu nedenden dolayı çalışmak için yurt dışına gitmek zorunda kalmaktalar.

- Faiz Almaya Sebep Olma: Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman faizle ilgili ayetleri rahat bir şekilde görebiliriz. Örneğin, Allah Teâla kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyiniz ve Allah'tan korkun umulur ki felaha erersiniz."²³⁶ Başka bir ayet-ı Kerime'de Allah Teâlâ şunu dile getirmektedir: "Faizi yiyenler (kıyamet gününde) ancak şeytanın kendilerini dokunduğu kişi gibi (kabirlerinden) kalkacaklardır. Zira onlar alışveriş faiz gibidir dediler. Hâlbuki Allah Teâlâ alışverişini helal faizi ise haram kılmıştır..."²³⁷ Yukarıdaki ayetlerin yanı sıra Hz. Muhammed (s.a.v) da meşhur veda hutbelerinde faizi yasakladığını ve ilk önce kendisi amcasının oğlunun faizini yasakladığını dile getirmiştir. Fıkıhçılar ve din âlimlerinin hemem hemen hepsinin ortak görüşü faizin yasak ve haram olduğu yönündedir.

Bu kısa bilgidenden sonra şimdi Afganistan'daki uygulamaya bir göz atacağız: Bildiğiniz üzere Afganistan halkının %99'dan fazlası Müslüman olup-kalan %1 de Hindulardır- buna ilave olarak ülkedeki kanun da İslam'a göre düzenlenmiştir. Hatta Afganistan Anayasa'sının üçüncü maddesine göre "Hiçbir kanun ve yasa İslam yasasına aykırı olamaz."²³⁸ Durum böyle olunca da Afganistan'da faizin yasak olması gerekmektedir. Ancak durumu öyle olmayıp kimi özel bankalar ve dövizciler insanlara faiz vermekteler. Araştırmamız sırasında faiz vermekte olan özel bir banka yöneticisine durumu bildirdiğimizde bize yaptıkların işin faiz olmayıp; aksine müşareket olduğunu söyledi.²³⁹ Hâlbuki faiz ile müşareket çok farklı muamele çeşididirler. Asıl konumuz faizin helâl veya haram olması olmadığı için konuyu burada kapatıp asıl konumuza döneceğiz:

Afganistan'da yüksek olan başlık parasını temin etmek için kimi gençler özel bankalardan ve dövizcilerden faiz karşılığında para borç para almak zorunda kalmaktalar. Parayı alan genç kızın başlığını verir ve düğününü yapar buraya kadar iş tamamdır. Ancak konu aldığı parayı faiziyle beraber tekrar ödemeye gelince durum

²³⁶ Kur'an-ı Kerim, Âl-ı İmran/130.

²³⁷ Kur'an-ı Kerim, Bakara/275.

²³⁸ Kanun-ı Esasi Afganistan.

²³⁹ 15.10.2012 tarihinde yapılan bir mülâkattan.

çok farklı olmaktadır. Gözlemediğimiz kadarıyla borcunu ödeyecek miktarda geliri olmayan gençlerin önünde iki seçenek vardır: Birincisi, hanımının altınlarını ve evdeki birtakım değerli eşyaları satıp borçlarını kapatmak; İkincisi para bulmak için Pakistan, İran ve Türkiye gibi ülkelerin yolunu tutmaktır.

G. Kızların Satılmaları

Kızların resmen para karşılığında satılmaları nadiren de olsa Afganistan'ın kırsal kesimlerinde ve özellikle kumar oynayan insanlar arasında gerçekleşmektedir. Yani kumardan dolayı yüksek miktarda borçlanan biri kimi zaman borcunu kapatmak için kızını karşı tarafın kendisine veya oğluna vermektedir. Yapılan bir araştırmaya göre h ş 1387 yılında 8 ve 13 yaşlarındaki iki kız üç bin Amerikan doları karşılığında babaları tarafından resmen satılıp iki gencin nikâhı altına getirildiler.²⁴⁰ Diğer bir kız satma şekli ise kızın hayvanlar örneğin, at, köpek vb. Karşılığında verilmesidir. Söylemek gerekir ki Afganistan'da at yarışı, köpek ve bıldırcın dövüşü çokça yaygın olup ve özellikle kırsal kesimlerde ve köylerde yaşamakta olan insanlar arasında epey taraftarı vardır. Durum böyle olunca da yarışabilecek atların ve dövüşebilecek köpeklerin fiyatı epey yüksektir. Gördüğüm kadarıyla ortalama olarak bir yarış atın fiyatı 10000 dolar ve bir dövüş köpeği ise ortalama olarak 3000-5000 dolar ve daha fazladır. Bu tür olayların tutkunu olan, fakat alabilecek para ve gücü olmayan kimi insanlar kızlarını yukarıda ismini saydığımız hayvanlarla değiştirmekteler. Örneğin, 11 yaşındaki Senuber isimindeki bir kız Afganistan'ın kuzeyinde bir köpekle değiştirildi.²⁴¹

Eskiden epey yaşanan fakat günümüzde pek yaygınlığı kalmayan bir diğer kız satma çeşidi ise kıtlık zamanında kızların satılmalarıdır. "Afganistan Fursetha ve Tehditha" kitabının yazarı "Enis" gazetesinden naklederek, h ş 1383 yılında bile kızların maddi sıkıntılardan dolayı satıldıklarını söylemektedir.²⁴² Kimi aileler geçimlerini sağlamak ve aile efradının sayısını azaltmak için küçük ve büyük yaşlardaki kızlarını gizli ve açık bir şekilde satmakta ve hatta bir araştırmaya göre kıtlık sebebiyle kızlarını az bir miktar buğday ve un karşılığında satan aileler de olmuştur.²⁴³ Kadınlar Bakanlığında çalışmakta olan Şerife NECİB'e göre kimi bölgelerde kızlar aile geçimini sağlamak amacıyla satılmaktalar.²⁴⁴ İnsan Hakları Komisyonu üyelerinden Şerife ŞEHAB'e göre "Maalesef, pek çok bölgede kızlar sessiz ve medyaya yansımayaacak bir şekilde satılmaktalar..."²⁴⁵ Daha da kötüsü kimi

²⁴⁰ Komisyon-1 Mustakıl-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan, Vaz'iyet-1 Hukuk-1 Beşer Der Afganistan (Afganistan'da İnsan Haklarının Durumu), Kabil, h ş 1387, s. 41.

²⁴¹ "Zenar Mazlum Terin Kışr-1 Cam'i Afganistan" Kadınlar, Afganistan'ın En Mazlum İnsanları) <http://www.esalat.org/images/Zanan%20mazlom%20tarin%20qeshre%20jameae%20Afganistan.htm>, 06.07.2012.

²⁴² Enis'ten, Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 41.

²⁴³ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 209.

²⁴⁴ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 58.

²⁴⁵ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 60.

zamanlarda anneler kız çocuklarını doğum yaptığı hastanede satmakta ve böyle bir durumda kimi doktorlar ve hemşireler de çok az bir para karşılığında onlara yardım etmekte.²⁴⁶

H. Kızların Kan Bedeli Olarak Verilmeleri

Afganistan topraklarında az da olsa meydana gelen ve kadınların kurban gittiği olaylardan biri de kimi bölgelerde genç kızların kan bedeli ve düşmanlığı bitirme amacıyla verilmeleridir. Yani kimi zaman kadınlar akrabalar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmada bir araç olarak kullanılmaktalar.²⁴⁷ Örneğin, iki aile arasında adam öldürmeden bir kan davası meydana gelmiş ise köy veya mahallenin büyükleri bir arada toplanıp iki aileyi barıştırmak isterler. Diyet olarak ilk önce nakit para veya gayr-ı menkul eşya verme yollarını denerler; problem bununla çözülmeyince mağdur olan tarafın oğluna karşı tarafın kızını verilmesine ve böylece aralarındaki düşmanlığın bitirilmesine karar verirler. Nitekim h ş 1387 yılında 200 kadınla yapılan bir anketin sonucuna göre kadınların %9'u kan bedeli karşılığında evlenmişler.²⁴⁸ Şerife NECİB'e göre "kızların kan bedeli olarak verilmeleri Afgan kadınının en büyük problemlerindendir."²⁴⁹ Kızların kan bedeli olarak verilmeleri daha çok Peştunlar arasında yaygındır.²⁵⁰ Hatırladığımız kadarıyla genç kızların bu durumu anlatan "Tar ve Zahme" isminde bir film de çekilmiştir.

Evet, halk arasındaki uygulama bundan ibarettir. Şimdi ise konuyla ilgili olarak Anayasada yer alan ifadelere bir göz atacağız:

Afganistan Ceza Kanunu'nun 517. maddesine göre kızların kan bedeli olarak verilmeleri suç sayılmaktadır.²⁵¹ Yukarıdaki cümlelerden de anlaşıldığı gibi Afganistan'da Anayasa ile halkın uygulaması arasında bir uyumsuzluk mevcuttur. Zira kızların kan bedeli olarak verilmeleri suç sayıldığı halde kimi insanlar bunu yapmaktalar.

Bize göre ise kızların kan bedeli olarak verilmeleri hiç de hoş olmayıp; aksine aşağıdaki olumsuz sonuçları doğurabilir:

- Kızların kan bedeli olarak verilmeleri her şeyden önce mehrin içeriğine aykırıdır. Zira mehir denen şey milkedinebilecek türden olmalıdır. Ama yukarıdaki durumda güya öldürülen insan mehir sayılmaktadır.

- Afgan halkının % 75'inin Hanefi olduğunu ve bu mezhebe göre mehirsiz nikâhın olmayacağını göz önünde bulundurursak, böyle bir uygulamanın Hanefi mezhebine de aykırı olduğunu söyleyebiliriz. Zira kan bedeli meselesinde mehir söz konusu olmayıp; amacın sadece aralarındaki düşmanlığı bitirmek olduğu ortadadır..

²⁴⁶ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 63.

²⁴⁷ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 21.

²⁴⁸ İzdivac Hayi Piş Az Vakit Der Afganistan, s. 13.

²⁴⁹ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 58.

²⁵⁰ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 297.

²⁵¹ Kanun-ı Cezay-ı Afganistan, Kabil, h ş 1384.

- Kan bedeli yoluyla nikâh akdine giren kızlar, damat ailesi tarafından hoş karşılanmamaktadır. Çünkü o aile gelinlerini eski düşmanlarının kızı olarak görür²⁵² ve daha ötesi öldürülen oğlu veya aile efradını hatırlattığından geline nefret gözüyle bakacaklar.

- Kan bedeli karşılığında evlendirilen kız kocasının sitem ve şiddetine maruz kalabilir. Zira karı-koca arasında tartışma çıktığında koca karısına şöyle söyleyebilir “Ben seni istemiyordum seni zorla bana verdiler...”vs.

- Kan bedeli olarak verilen kimi kadınlar koca ve ailesinin zulüm ve baskısından kurtulmak için kendilerini yakabilirler.²⁵³

- Birden fazla evliliğe Sebep Olabilir: Eğer erkek kan bedeli olarak verilen genç kızla istemeyerek evlendiyse er ya da geç kendi isteği ve sevdiğiyle de evlenebilir. Çünkü Afganistan Anayasası’nda çok evliliği yasaklayan bir durum yoktur.

İ. Çok Evlilik

İslam Dini açısından bir erkek kendi gücü dahilinde ve belli şartlar dahilinde birden fazla eşle evlenmeye izin verir ve bunu normal bir olay olarak görmektedir. Ancak Afganistan Medeni Kanunu çok evliliğe izin verdiği halde 86. maddesinde çok evliliğin şartları sayılırken birinci fıkrasında “Eşler arasında adaletsizlik korkusunun olmaması” ve ikinci fıkrasında “kocanın, eşlerin yeme, içme, giyinme ve mesken etme gibi ihtiyaçlarını karşılayabilme gücüne sahip olması” gibi meseleler de şart koşulmaktadır. Ama halk arasındaki uygulama farklıdır. Örneğin, H § 1388 yılında yapılan bir araştırmaya göre evlenen kadınların %88’i kocalarının adaletsizliklerinden şikâyet etmekte.²⁵⁴ Verilen bu orana göre Afganistan’da çok evlilik yapanların hemen hemen hiçbiri adaletli davranmamaktalar. Çok evlilik konusunda öncekiler eşler herhangi bir itiraz hakkına sahip olmayıp hatta kimi kadınlar bunun kocalarının doğal bir hakkı olduğuna inanmaktalar²⁵⁵ Çok evliliğin Afganistan’daki tarihine baktığımızda bunun 18. YY ’da Afganistan’ın ilk kralı olan Ahmet Şah DURRANİ’nin dört hanımla evlenmesiyle başladığını²⁵⁶ ve günümüze kadar yaygın bir şekilde devam ettiğini görebiliriz. Çok evlilik yapanların çoğu da zengin insanlar topluluğudur.²⁵⁷ Hatta kimi erkeklere göre Afganistan’da savaşlarda pek çok erkek öldürüldüğü ve ailelerin çoğu da dört, beş kıza sahip oldukları için ülkede birden fazla kadınla evlenmek zaruri ve erdem meselesidir.²⁵⁸ Ancak kadınlar böyle düşünmemekte ve hatta Şukriye Heyder isimindeki bir kadına göre “çok evlilik

²⁵² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 296.

²⁵³ Yukarıdaki dip.

²⁵⁴ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan-ı Afganistan, İ’lamiyye-ı Matbu’ati, s. 1.

²⁵⁵ Polygamy İn Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006, s. 22; Early Marriage İn Afghanistan, WCLRF Research Report, 2008, 29-30.

²⁵⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 23-25.

²⁵⁷ Polygamy İn Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006, s. 25-26.

²⁵⁸ <http://wwrn.org/articles/13901/?&place=afghanistan§ion=polygamy>. 09.06.2013.

*Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde vardı; ancak günümüz modern Afgan toplumunda bunun bir yeri yoktur.*²⁵⁹ Bir araştırmaya göre kadınların çoğu da bekar kalmaktansa bir erkeğin üçüncü veya dördüncü eşi olmasını tercih etmekte. ²⁶⁰ Ancak 1400 kişiyle yapılan bir araştırmaya göre deneklerin %86.5'i tek evliliği ve kalan %13.5'i de çok evliliği tercih etmişler. ²⁶¹

Şimdi ise çok evlilikle ilgili olarak deneklerin görüşünü Tablo 8'de ele almaya çalışacağız:

Tablo 8. Çok Evlilik Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

	İslam izin verdiği için erkek eski hanımının rızasını almadan da başka biriyle evlenebilir	Erkek başka biriyle evlenmek istediğinde eski hanımının rızasını almalıdır	Çok evliliğe karşıyım	Diğer	Toplam
Aşırı Dindar	6	17	89	0	112
Dindar	4	11	37	11	63
Az Dindar	0	3	18	4	25
					200
Şehirde yaşamakta olanlar	5	11	129	11	156
Köyde yaşamakta olanlar	4	9	31	0	44
					200

Tablodaki manzaraya baktığımızda çok evliliğe razı olan kadınların oranı dindarlar arasında (eski eşinin rızasını şart koşan ve koşmayanlar) %20.535; dindarlar arasında %23.809; az dindarlar arasında %12; şehirliler arasında %21.794 ve köylüler arasında %29.545'tir. Durum böyle olunca da diyebiliriz ki dinin etkisi açısından çok evliliği kabul edenler arasında dindar olanlar %23.809 ile birinci

²⁵⁹ <http://wwrn.org/articles/13901/?&place=afghanistan§ion=polygamy>. 09.06.2013.

²⁶⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Polygamy_in_Afghanistan. 09.06.2013

²⁶¹ Women and Children Legal Research Foundation, Polygamy In Afghanistan, ?, Kabil, 2006, s. 16.

sırada, dindar olanlar %20.535 ile ikinci sırada ve az dindar olanlar %12 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bunun sebebi de İslam'ın çok evliliğe izin vermesinden kaynaklanmış olabilmesidir. Yerleşim merkezine göre değerlendirdiğimizde çok evliliğe olumlu bakanların (eski hanımın rızasını şart koşan ve koşmayanlar) oranı şehirde yaşamakta olanlar arasında %10.256 iken bu oran köyde yaşamakta olanlar arasında %29.545'tir. Buna karşı çok evliliğe karşı olanların oranı dindarlar arasında %79.464, dindarlar arasında %58.73, az dindarlar arasında %72, şehirde yaşamakta olanlar arasında %82.692 ve köyde yaşamakta olanlar arasında %70.452'tir.

Anlaşıldığı gibi dindar, dindar, az dindar, şehirde ve köyde yaşamakta olan her bir kesimin çok evliliğe karşı olma oranı daha fazladır. Özellikle şehirde yaşamakta olanlar %82.692 ile birinci sırada yer almaktadır. Bu da şu anlamdadır ki şehirleşmeyle alakalı olarak çok evlilik de azalacaktır. Şu bir gerçektir ki her ne kadar kadınlar bu duruma karşı iseler de kocaları ikinci veya üçüncü evlilik yapmak istedikleri zaman karşı çıkamaz ve bu durumu engelleyemezler.

Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da çok evliliğe Sebep Olan Durumlardan bazıları şunlardır:

- Zenginlik: Kimi insanlar çok paraya sahip olunca hemen ikinci ve üçüncü evliliğe yönelmekteler. 1400 üzerinde yapılan bir araştırmaya göre örneklemelerin %7.3'ü birden fazla kadınla evlenmenin sebebini zenginlik olarak göstermişler.²⁶² Ayrıca 15.10.2012 tarihinde Cüzcan Üniversitesinde 200 kişiyle yaptığımız anketin sonucuna göre ankete katılanların %82.3'ü çok evliliğin sebebini zenginlikte görmekteler.

- Güç Sahibi Olma: Afganistan'da kimi bölgelerde güç ve iktidar sahibi insanlar veya eski deyimiyle komutanlar kabul edilebilecek hiçbir delilleri olmaksızın çok evlilik yapmaktalar. Yukarıdaki ankete katılanların %12'si çok evliliğin sebebini güç sahibi olmada bağlamaktadır.

- Kadının Yaşlanması: Afganistan'da her ne kadar erkeğin yaşı kadına göre daha büyükse kimi zamanlarda tam tersi de olabilir. Örneğin, yaşı büyük olduğuna rağmen evde kalan kimi zengin kızlar kendilerinden daha küçük olan fakir erkeklerle evlenmekteler. Fakat zaman ilerledikçe ve kadın yaşlandığında işte o zaman koca kendi yaşına uygun birini bulup onunla evlenmektedir.

- Kadının Hastalığı: Afganistan'da çok evliliği gerektiren sebeplerden biri de kadının cinsel ilişkiye girmesini engelleyen veya iyileşmesi uzun zamanı alacak nitelikte olan hasta hastalıklardır. Bize göre ise ma'kul neden de bu olmalıdır. Nitekim Yapılan bir araştırma çok evlilik yapanlardan %13,25'inin kadının hastalığından kaynaklandığını göstermektedir.²⁶³

- Erkeğin Kendi Rızası Dışında Evlendirilmesi: Yukarıdaki sayfalarda da Afganistan'daki evliliklerin çoğunun çiftin rızaları dışında gerçekleştiğini ve bunun

²⁶² Women and Children Legal Research Foundation, Polygamy In Afghanistan, ?, Kabil, 2006, s. 22.

²⁶³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Eftal, Guzarişi Tahkiki Ta'addud-ı Zevcat Der Afganistan (Afganistan'da Çok Evliliği Araştırma Raporu), Kabil, h ş 1385, s. 30.

çok evliliğe sebep olabileceğini söylemiştik. Nitekim 200 kişiyle yaptığımız anketin sonucuna göre gerçekleşen çok evliliklerin %5.7’i ilk evlilikte karşılıklı veya tek taraflı rızanın olmadığını göstermektedir.

- Gelenek: Konunun başında da söylediğimiz gibi Afganistan’da kimi insanlar çok evliliği bir gelenek haline getirmiş, çok evliliği gerektiren hiçbir neden olmadığı halde bu yola başvurmakta. Hatta öyle ki zaman zaman fakir bir erkek bile birden fazla kadınla evlenebilmektedir.²⁶⁴ Örneğin, aylık geliri 100 dolar olan ve Kabil’deki yaşamakta olan 29 yaşındaki bir erkeğin iki hanımı ve 8 çocuğu vardır ve o kişi çocuklarının sayısını 12’ye çıkartmak istediğini ısrarla söylemektedir.²⁶⁵ Diğer bir örnek ise aylık 120 Amerikan doları maaşı olan 45 yaşındaki bir erkeğin iki hanımı ve 17 çocuğu vardır.²⁶⁶ Yukarıdaki her iki örnekte de aslında çok evliliği gerektiren bir durum yoktur. Zira her iki kişi ne zengindir ne de güç ve iktidar sahibidir. Kabil’deki zor hayat şartlarını göz önünde bulundurursak 100 veya 120 Amerikan dolarıyla küçük bir ailenin bile bu miktar parayla geçinebilmesinin zor olduğunu söylemek mümkündür. 10 veya 15 kişilik bir ailenin bu miktar parayla geçinmesi daha da zor olacaktır herhalde.

-Çocuk Sahibi Olamama: Aile kurmadaki en önemli sebeplerden birinin çocuk sahibi olabilmek olduğu herkesçe bilinen bir durumdur. Fakat bazen evlenen çift bu arzularına kavuşamıyor ve böyle bir durumda erkek veya ailesi çözümü başka bir kadınla evlenmede bulur. Nitekim yapılan bir araştırmaya göre gerçekleşen çok evliliklerden %11,2’sinin sebebi ilk hanımın çocuk sahibi olmamasıdır.²⁶⁷ Unutmadan söylemeliyiz ki eğer sorun kadında ise çözüm yolu olarak çok evlilik söz konusu olmaktadır.

- Kız Çocuk Dünyaya Getirme: Çocuklar arasında kızla erkek ayırımı yapmak aslında Cahiliye kültür ve dönemine ait bir gelenektir. Kur’an-ı Kerim’in de bildirdiği gibi onlara kız çocuk müjdesi verilince moralleri bozulur ve yüzleri simsiyah olurdu. Çünkü cahil Araplar kız çocuğu bir utanç ve za’fiyet kaynağı olarak görmek ve öyle davranmakta idiler. Afganistan’da da genel anlayış budur. Durum böyle olunca da kimileri erkek çocuğa sahip olabilmek için ikinci veya üçüncü bir evliliğe başvurmakta.

- Boşanma Korkusu: Kadınların kumayı kabul etmelerini gerektiren bir diğer husus boşanma korkusudur. Zira Afganistan’da boşanma çokça ayıplanan bir durumdur. Bu nedenden dolayı da kadınlar türlü türlü sıkıntıları kabul etmekte. Örneğin, Herat’ta yaşamakta olan bir kadına göre “Biz yedi yıl önce evlenmiştik, hiçbir problem olmadığı halde kocam yeni bir hanım alacağını söyleyince ben itiraz

²⁶⁴ Mecit, MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 32.

²⁶⁵ Mecit MUHAMMEDPUR, s. 41.

²⁶⁶ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 42.

²⁶⁷ 271. Dip.

ettim ve bunun üzerinde kocam beni boşayacağını söyledi ben de durumu kabul etmek zorunda kaldım.”²⁶⁸

Kısacası Afganistan’da çok evlilik bir ihtiyaçtan ziyade bir gelenek haline almıştır. Daha da kötüsü ikinci, üçüncü veya dördüncü evlilikten önce eski kadının rızasının alınmamasıdır.

Gözlem ve anketimizin sonuna göre çok evliliğin doğuracağı sorunlar şunlardır:

- **Ailevi Sorunlar:** Afganistan’da birden fazla kadınla evli olanlar bütün hanımlarıyla aynı evde yaşamaktalar. Hâlbuki Afganistan Medeni Kanununun yüz on altıncı maddesine göre “Birden fazla hanımı olan kişi onların rızası olmadan hepsini aynı mekânda yaşamaya zorlayamaz.” Fakat ülkede bu kanuna uyan kişi pek yoktur. Hal böyle olunca da günlük hayatta hem hanımlar hem de çocuklar arasında kavga çıkma ihtimali vardır. Böyle bir durumda da büyük iş kocaya düşmektedir. Çünkü kavga edenler ya hanımlardır veya çocukları; koca hangi tarafa yönelirse kendisi zarar edecektir. Böyle bir nedenden dolayı sorunun çıkması halk dilinde de destan olmuştur. Çünkü Farsça bir atasözünde şöyle denmektedir: “Üç hanımı olanın vay haline!”

- **Büyük Hanımın Mağdur Olması:** iki veya üç hanımla evlenenler evdeki yetkiyi genelde küçük hanıma verirler; durum böyle olunca da küçük hanım daha çok mutlu olmaya ve büyük hanım mağdur hale düşmeye başlar.

- **Geçim Sıkıntısı:** Afganistan’da bu durum çok evlilik yapanların karşılaştıkları en büyük problemlerden biridir. Zira iki veya üç hanımla evli olan bir erkeğin en az on çocuğu olur ve hepsinin bakımını kendisi üstlenmek zorundadır. Maaşı ortalama olarak yaklaşık 200 dolar olan bir kişinin birden fazla hanım ve yaklaşık on çocuğa bakması hiç de kolay değildir.

- **Eğitim Problemi:** Çok evlilik yapanlar genelde 8-10 çocuk sahibi olmaktadır. Bu çocukların eğitim vb. İhtiyaçlar gibi pek çok ihtiyaçları vardır. işte yaklaşık on çocuğu okula, camiye veya dershaneye gönderip bütün masraflarını karşılama normal bir gelir düzeyine sahip olan bir erkeğin üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Durum böyle olunca da baba çocuklarını okula değil de para kazanmak için çalışmaya göndermek zorunda kalmaktadır. Bu durum çocuğun eğitimsiz büyümesine sebep olmaktadır.

- **Terbiye Problemi:** Anne-baba sadece yedirme, içirme ve okula gönderme gibi sorumlulukları çocuklarına karşı üstlenmezler; onlar aynı zamanda çocukların terbiyelerinden de sorumludurlar. Fakat şu var ki günümüz Afganistan’ında çok evlilik yapanlar gereken terbiyeyi çocuklarına veremiyorlar. Aslında vermesi de zor bir iştir. Örneğin, 10 çocuğu olan bir anne-babayı düşünün. Anne-baba sahip

²⁶⁸ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Eftal, Guzarişi Tahkiki Ta’addud-ı Zevcat Der Afganistan, s. 57-58.

oldukları 10 çocuğun geçimine mi baksın, eğitimine mi baksın veya terbiyesine? İşte çocuklarına iyi bir terbiye veremeyen aileler terbiyesiz çocukların yetişmesine ve bunun sonucu olarak sorunlu bir toplumun meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Belirtmek gerekir ki Afganistan'da nikâhlar imam nikâhıdır; evlenen çiftlerin çoğunun evlilik cüzdanı yoktur. Çiftler ancak yurt dışına çıkmak istediklerinde evlilik cüzdanına ihtiyaç duyarlar.

J. Kadının Koca Üzerindeki Hakkı

İslam Dini açısından kadının koca üzerindeki en önemli hakkı kadının nafakası (yeme, içme, giyinme, yerleşme ve tedavi masrafları)dır. Afganistan'da ise kadının kocası üzerindeki hakları şunlardır:

Nafaka: Afganistan'da koca ailenin bütün masraflarını karşılamak zorundadır. Gözlemlediğimiz kadarıyla Afgan toplumunda kadın hiçbir şekilde ailenin masraflarını karşılamaktan sorum değildir. Dahası kadının para kazanmak için ev dışında çalışması da pek çok Afgan erkeği tarafından ayıp sayılmaktadır. Koca hanımın sadece yeme, içme, giyinme, mesken olarak oturma, tedavi gibi masraflarını değil; aynı zamanda anne-baba, eş dost ve akrabalarını ziyaret etmedeki yol parası, hediye götürecekse hediye alınması gibi bütün masraflarını karşılamak zorundadır. Gördüğümüz kadarıyla Afganistan'da hiçbir erkek böyle bir sorumluluktan kaçmamaktadır. Bütün bunlara rağmen Afganistan Medeni kanununa göre Nafaka, “ Yeme, giyinme, oturma ve gücü dâhilinde tedavi masraflarından ibarettir.” Aynı kanunun 119. maddesine göre “Eğer koca kadının nafakasını ödemekten kaçınırsa veya tam olarak yerine getirmediği tespit edilirse yetkili mahkeme kocayı nafakayı ödemesi konusunda mecbur kılabilir.” Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı gibi Afganistan'da erkekler kadınlara kanunun tanıdığı haklardan daha fazlasını vermekteler. Bize göre bunun en önemli sebebi ise kadınların ev dışında çalışmamaları veya kocalarının bu duruma izin vermemeleridir. Bütün bunlara rağmen Afganistan Medeni Kanununun 122. maddesine göre aşağıdaki durumlarda kadın nafakayı hak etmez:

- Kadın, kocasının izni olmaksızın evden çıkar veya kocasının istemediği bir yere giderse.
- Hanım kocasının emirlerine uymazsa.

Hanımı Korumak: Hanım ve diğer aile fertlerinin ırz ve namusunu korumak kocaya düşen görevlerden biridir. Namus meselesi diğer Müslüman toplumlar gibi Afgan toplumunda da büyük bir öneme sahiptir. Gözlemlediğimiz kadarıyla ırz ve namus meselesi Afganlar için ölüm kalım meselesidir. İlk sayfalarda da söylediğimiz gibi Afganlar hanım, kız ve kız kardeşlerinin isimlerinin anılmasını bile namustan saymakta ve onların isimlerinin yabancı erkekler nezdinde anılmasını istememektedirler. Bunun yanı sıra kocalar hanımlarının yüzlerini yabancı erkekler yanında görünmesini istememekte ve eşlerini bu yönde tembih etmektedirler.

Yukarıda saydığımız meseleler kadınların kocaları üzerindeki haklarındandır. Tabii ki bunların yanı sıra başka hakları da vardır. Fakat konuyu fazla uzatmamak için biz bu kadarıyla yetineceğiz.

K. Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı

Gördüğümüz kadarıyla Afganistan'da koca kadın üzerinde sınırsız bir yetki ve hakka sahiptir. İşte onlardan birkaçı aşağıda verilecektir:

1. **Şehvi İhtiyaçlarını Giderme:** Bu mesele zaten evliliğin özünde mevcut olup ve her çiftin yerine getirmesi gereken bir konudur.

2. **İtaat Etme:** Kadının kocasından itaat etmesi aslında İslam Dini ve O'nun yüce peygamberlerinden olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) de istediği ve çokça üzerinde durduğu bir durumdur. Zira konuyla ilgili olarak Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmaktalar "Bir kadın vefat eder de kocası ondan razı ise o kadın cennete girecektir."²⁶⁹ Yukarıdaki hadisten anladığımız kadarıyla kocanın kadın üzerindeki hakkı pek çoktur. Çünkü Peygamber (s.a.v) kadının kocasına itaat meselesini onun cennete girme meselesiyle denk tutmakta ve hatta kadının cennete girme şartlarından biri olarak saymaktadır. Gözden kaçırmaması gereken husus şu ki kadın, kocasının meşru istek ve emirlerini yerine getirmede mecbur kılınmıştır. Tabii ki gayr-ı meşru istek ve emirlerini yerine getirmeye bilir.

3. **Ev İşlerini Yapma:** kocanın evdeki bütün işleri kadına ait olup ve kadın bunu yerine getirmekle sorumludur.

4. **Kocaya Saygı Duyma:** Saygı görme ve gösterme meselesi aslında insanların fitratında var olan durumlardan biridir. Çünkü biz insanlar yaratılış gereği olarak, renk, ırk, ülke ve şehir farkı olmaksızın saygıyı hak eden varlıklarız. Konuyla alakalı olarak Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Biz âdemoğullarını şerefli kıldık..."²⁷⁰ Yukarıdaki ayetten de anlaşılacağı gibi şerefli olarak yaratılan insanlar saygıya değer varlıklarıdır. Bu kısa bilgiden sonra şimdi ise asıl konumuza dönmek istiyoruz:

Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da kadın, konuşma ve davranışta bulunma sırasında kocasına saygı göstermek zorundadır. Çünkü ülkede karının kocaya saygı göstermesi bir zorunluluk halini almıştır. Aslında bu durumu karı-koca arasındaki diyalogdan da öğrenebiliriz. Zira karı, kocasıyla konuşurken hep "Siz" zamirini kullanmaktadır. Bunun yanı sıra konuşma sırasında kocalarının isimlerini ağızlarına almaları da ayıp sayılmaktadır. Durum böyle olunca da yüz yüze konuşma sırasında kadın kocasına ismini alarak hitap etmez; kocası mevcut olmadığı bir ortamda ondan bahsedecekse yine de ismini almaz, onun yerine oğul veya kızının babası olarak ondan bahseder. Örneğin, eğer bir erkeğin ismi Ahmet, oğlunun ismi

²⁶⁹ Tirmizi, Kitab'u'r Rıza', Ma Cae Fi hakkız Zevc a'lel Mer'eti 1161; İbn-ı Mace, kitab'un Nikâh, Ma Cae Fi hakkız Zevc a'lel Mer'eti 1845.

²⁷⁰ Kur'an-ı Kerim, İsra/70.

Hayrı ise; karısı başkaların yanında Hayrının babası diye ondan bahsetmektedir. Bütün bunlara rağmen koca, karısıyla konuşma sırasında “Sen” zamirini kullanır veya ismiyle seslenebilmektedir.

Konuya Yüce İslam Dini açısından bakacak olursak diyebiliriz ki ne Kur’an’da ne de Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatında böyle bir uygulamaya rastlanabiliriz. Durum böyle olunca kanaatimize göre kadınların böyle bir davranışa sevk eden neden toplum ve onun yapısından kaynaklanmaktadır.

Kadınların Kocalarına “Siz” diye Hitap Etmelerinin Sebepleri:

- Her toplumda olduğu gibi Afgan toplumunda da erkeğin kadına göre ayrı bir yer ve ağırlığı vardır ve bundan dolayı da hanımlar kocalarının isimlerini ağza almayı ayıp ve saygısızlık olarak görebilirler. Durum böyle olunca da kadınlar kocalarına “Siz” diye seslenmektedirler.

- Afganistan’da yapılan evliliklerin hemen hemen hepsi görücü usulüyle yapıldığı için karı-koca daha önceden birbirlerini görmemiş ve birbirleriyle konuşmamışlar ve onlar ilk kez karşılaşınca ister istemez birbirlerine karşı saygılı davranırlar. Fakat gün geçtikçe koca aile reisi ve tek söz sahibi olduğu için karısına “Sen” diye hitap etmeye başlar.

- Daha önceki bir örf ve âdete bağlı olarak çiftler belki şuuruna varmadan birbirlerine karşı böyle davranmaktalar.

Bize göre ise böyle bir uygulama her ne kadar hoş olsa da asıl saygı ve sevginin sözde değil, gönülde ve davranışta olması lazımdır. Şunu da belirtmemiz lazım ki yeni evlenen çiftler arasında böyle bir uygulamanın pek olmamasının sebebi günümüz kimi evliliğin görücü usulüyle değil de; çiftlerin birbirleriyle anlaşmaları sonucu olmasıdır. Durum böyle olunca da kızla oğlan daha önceden birbirleriyle tanışır ve konuşurlar; konuşma sırasında da normal arkadaş gibi birbirlerinin isimlerini alarak hitap ederler ve evlendiklerinde de aynı metodu kullanmaktalar.

5. Çocuklara Bakma: Yukarıdaki sayfalarda nafakadan bahsederken de demiştik ki koca ev ihtiyaçlarını karşılamak için gece gündüz demeden çalışmalı ve buna karşı hanım ise evdeki işlere ve çocuklara bakmalıdır. Evdeki çocuğun terbiyesinden babadan daha çok anne sorumludur. Zira baba hemen hemen bütün gün dışarıda ve anne ise bütün gün evdedir.

6. Kocanın Sözüünü Dinleme: Afganistan’da kadınların yerine getirmekle sorumlu oldukları bir diğer husus kocalarının sözlerini dinlemek ve hiçbir zaman ona karşı çıkmamaktır. Zira kimi zamanlar koca hanımına hatta kiminle ve nasıl davranması gerektiğini söyler ve kadın da buna uymak zorundadır. Örneğin, eğer koca hanımına filan kişinin evine gitme, filan akrabanla konuşma, filan erkeğe yüzünü gösterme... Dese hanım bütün bunları aynen yapmak zorundadır. Yapmadığı takdirde şiddete maruz kalabilir.

7. **Kocanın Anne-babasına Bakma:** Afganistan’da genelde geniş aile dediğimiz aile türü bulunmaktadır. Yani evlenen erkek çocuklar anne-babalarından ayrılmazlar. Durum böyle olunca da ev işleriyle uğraşan kadınların kayınbaba ve kayın annesinin hizmetini yapmaları da lazımdır. Hatta kimi ailelerde kayınbaba ve kayın anneye hizmet etmek kocaya hizmet etmekten daha önce gelmektedir. Yani koca hanımı anne-babasına bakmakla zorunlu kılabilir. Konuya İslam Dini açısından baktığımızda gelinin kayınpeder ve kayınvalidesine bakmak ve onların işlerini yapmak gibi herhangi bir sorumluluğun olmadığını söyleyebiliriz. Bu uygulama ise tamamen örf ve geleneğe bağlı bir gelenektir.

L. Boşanmada Kadın

Kur’an-ı Kerim’e baktığımız zaman boşanmanın sayısı ve şekli konusunda gerekli bilgiler yer almaktadır. Örneğin, Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de boşanmayla alakalı olarak şöyle buyurmaktadır: “Boşanan kadınlar (kendi başlarında) üç kuru (temizleme dönemi) beklerler.”²⁷¹ Başka bir ayette de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Boşanma iki defadır, ondan sonra ya güzel bir şekilde tutacaksın veya güzel bir şekilde bırakacaksın...”²⁷² Yukarıdaki iki ayet her ne kadar boşanmanın caiz olduğuna delalet etse de Hz. Peygamber’in (s.a.v) bildirdikleri bir hadise göre, Allah’ın izin verip de hoşlanmadığı ve razı olmadığı tek mesele boşanmadır.²⁷³ Bütün bunlara rağmen insanlık hali olarak birbirleriyle anlaşamayan çiftler boşanmaktalar.

Boşanmada yetkinin kimin elinde olup olmadığı da tartışılan konulardan biridir. Çünkü bizim dinimizde boşanma yetkisi kocaya verilmektedir. Fakat Afganistan Medeni Kanunu’nun 87. Maddesine göre “... eğer koca 86. maddenin (adaletsizlik korkusu ve maddi durumu göz önünde bulundurmanın” hilafında evlendiyse kadın boşanmak için mahkemeye başvurabilir” demekle kadına boşanma isteği yetkisini vermektedir. Aynı kanunun 135. maddesinin ikinci fıkrasına göre “Boşanma, hanımın isteği üzerinde koca veya yetkili mahkeme tarafından kanuna uygun şekilde dava açılır”.

Afganistan’da Boşanma Sebepleri

Afganistan’da boşanma oranı ve sayısına baktığımız zaman bu olayın az oran ve miktarda meydana geldiğini görebiliriz. Hatta diyebiliriz ki Afganistan’da boşanma yok denecek kadar azdır.

1. Boşanma Oranının Düşük Olmasının Sebepleri:

Mahalle Baskısı: Afganistan gibi geleneksel bir aile yapısına sahip olan ülkede boşanma oranının düşük olması normaldir. Çünkü Afgan toplumunda boşanmak ayıp sayılır ve bundan dolayı da kimse buna cesaret edemez. Ayıp sayıldığı için de toplum

²⁷¹ Kur’an-ı Kerim, Bakara/228.

²⁷² Kur’an-ı Kerim, Bakara/229.

²⁷³ Ebu Davut, Bab-u Fi Kerahiyetit- Talak.

boşanan insanlara iyi gözle bakmazlar. Hal böyle olunca da ne erkek ne de kadın buna cesaret edebilir.

Kadınların Kendi Haklarından Habersiz Olmaları: Afganistan'da kadınların eğitim durumunu önümüzdeki sayfalarda sizinle paylaşacağımızdan burada fazla bilgi vermek istemiyoruz. Sadece şunu bilelim ki Afganistan'ın genelinde okuma yazma bilenlerin oranı % 30'u geçmemektedir. Durum böyle olunca da kadınların okuma yazma bilme oranı daha da düşüktür. Zira kimi aileler kız çocukların okumalarına karşı olduklarından onları okula göndermezler ve bunun neticesinde kızların çoğu eğitim nimetinden mahrum bırakılmaktadır. İşte bu durum kadınların kendi hak ve sorumluluklarından haberdar olmasını engellediğinden kocaları her ne kadar zülüm etseler bile haklarını savunamayıp ve bunun sonucunda boşanma yoluna gidemezler.

Kadınların Ekonomik Bağımsızlıklarının Olmaması: Afganistan'da boşanma oranının günümüzde az olması ve gün geçtikçe de artmasının en önemli sebebi kadınların ekonomik bağımsızlıklarının olmamasıdır. Zira evin içinde hapis olmakla mahkûm olan kadınların çoğu kocalarının kendilerine para vermeleri dışında herhangi bir gelirleri yoktur. Ekonomik özgürlüğü olmayan kimi kadınlar her ne kadar zülüm ve baskı altında kalsalar bile başka çare bulamadıkları için evliliği sürdürmeye devam ederler. Böyle bir problemle karşı karşıya kalan kadınların en önemli sorunu şudur: "Eğer kocamdan ayrılısam başka gelir kaynağım olmadığından geçimimi nasıl sağlarım!?"

Tabii ki kadınlardan da çalışmakta olanlar vardır. Onlar her ne kadar çalışıp para kazansalar bile yine kocalarına hesap vermek zorundadırlar. Örneğin, bir kadının söylediğine göre "Ben ile kocamın mesleği aynı olduğu için ikimiz de aynı yerde çalışmakta ve aynı maaşı almaktayız. Ama ben maaşım konusunda kocama hesap vermek zorunda olduğum için kocam gibi istediğim şekilde harcayamam."²⁷⁴

Konuyla alakalı olarak söylememiz gereken nokta şu ki kadınların boşanmak için mahkemeye başvuramamalarının en önemli sebepleri eğitimsizlik, adaletin uygulanamayacağı ve bayan avukatların bulunmamasıdır. Zira mahkemede genellikle adaletsizlik ve erkeklere karşı pozitif ayrımcılık yapılmakta ve hatta Zabul gibi kimi bölgelerde kadınların şikâyetleri mahkemeye bile intikal edilmemektedir.²⁷⁵

M. Mirasta Kadın

Yüce İslam Dini açısından ölen kişiden bir mal kaldıysa tekfin, teçhiz masrafları çıkarıldıktan ve borçları ödendikten sonra irse engel olacak sebepler (katil, din ve diyar farklılığı) olmadığı durumda murisin yakınları yakınlık derecesine göre

²⁷⁴ İstiklal-ı İktisadi Zenan Der Afganistan, Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal (Afganistan'da Kadınların Ekonomik Özgürlükleri), Kabil, h ş 1385, s. 51.

²⁷⁵ Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Ber Resi Vaz'iyeti Umumi Zenan Der Afganistan, s. 6.

mirastan pay alabilirler. İşte terekeden pay alanlardan biri de kızlar ve kadınlardır. Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için İslam'a göre kızların mirastaki durumlarını anlatmak istiyoruz:

- Kız tek olursa mirasın yarısını alır. Zira Allah Teâlâ Kur'an'da şöyle buyurmaktadır "...eğer -kız- tek olursa yarısı onundur..."²⁷⁶

- Allah'ın bildirdiğine göre iki veya daha fazla kız varsa (mirastan) üçte ikiyi alırlar. "...eğer -kızlar- ikiden fazla ise terekenin üçte ikisi onlarındır."²⁷⁷

Erkek kardeşle beraber olursa erkeğin yarısını alır.

- Afganistan'da kimi kabile ve bölgelerde kızlara miras verilmemektedir. Yani baba vefat ettikten sonra leh ve aleyhine olan her şey erkek çocuklara kalır. Gözlelediğimiz kadarıyla kızlara mirastan pay verilmemesinin en önemli sebepleri şunlardır:

- Baba vefat ettikten sonra anne ve kız kardeşlerin bakım ve geçimi dâhil bütün sorumlulukları erkek çocuk üstlendiğinden kız kardeş miras talep etmeyi kendisine uygun görmemektedir.

- Kızın Kocasının Çok Zengin Olması: Kız, kendi ailesinden daha zengin bir ailenin oğluya evlendiğinde babadan kalma mirasa hiç yönelmez ve onun lafını bile açmaz. Böyle bir durumda kız, kendisine düşen payı kendi rızasıyla ekonomik durumu kötü olan kardeşine verir veya bütün mirasçılara bağışlamaktadır.

- Kimi aileler kızlara yabancıların malı olarak baktıklarından onlara miras vermemekteler. Böyle bir anlayış daha çok Peştu kabileler arasında yaygındır.

- Kızın Miras Payı İstemesinin Ayıp Sayılması. Afganistan'ın kimi bölgelerinde kızların babalarının mirasından pay ve hisse almaları ayıp sayıldığından kendileri böyle bir hak talebinde bulunmamaktalar. Hâlbuki İslam'da böyle bir anlayış yoktur. Zira eğer miras hakkı isteme ayıp ve utanç meselesi olsaydı Hz. Peygamber'in (s.a.v) kızı Hz. Fatma babasının Fedek ve Hayber arazilerindeki mirasını istemezdi.²⁷⁸

Kısacası şu ki Afganistan'da kadınlar ailede çocuk doğurmak, onlara bakmak ve kocanın hizmetini yapmakla görevli olup, kocasının izni olmadan dışarı çıkamaz, onların bu hayattan elde ettikleri tek şey yaşlılık olup hep evde oturacak ve sosyal faaliyetlere katılmayacaklardır.²⁷⁹

²⁷⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisa/11.

²⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, Nisa/11.

²⁷⁸ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 283.

²⁷⁹ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 55.

II. EV DIŞINDA KADININ KONUMU

A. Kadın ve Dini Hayat

Dini hayat dediğimizde aklımıza hemen ibadetler ve bunun en belirgin simge ve belirtileri olan namaz, oruç, hac... gelmektedir. Bunlar zaten yuce İslam Dininin beş Őartından sayılmakta ve bu ibadetleri yerine getirme konusunda erkek ve kadın diye cins ayırımı yapılmamaktadır. Yukarıdaki ibadetler hem erkek hem kadının üzerinde farz kılınmıştır. Afganistan'daki kadınların dini hayatlarından bahsetmeden önce konuyla ilgili olarak İslam tarihine ve özellikle Hz. Peygamber (s.a.v) dönemine bir göz atmayı uygun gördük. Hz. Peygamber (s.a.v), insanları İslam Dinine davet etmeye başladıklarından itibaren kadınlar O'nun yanında durmuŐ ve davetini kabul etmişler. Bunun bariz örnekleri Hz. Hatice validemizin ilk kadın Müslüman ve Sümeyye'nin İslam Dininin ilk kadın Őehidi olmasıdır. Durum sadece bundan ibaret olmayıp, ibadetleri yerine getirme konusunda da kadınlar erkeklerle beraber camiye gider namaz kılar ve Hz. Peygamber (s.a.v)'den ders alırlardı. Hatta bir defasında erkeklerin kalabalık olmalarından rahatsız olan kadınlar, Hz. Muhammed'den (s.a.v) kendileri için ayrı bir gün ve saat ayırmasını istemiŐtir. Hatta öyle ki o dönemde camiye gitme Müslüman kadınlar arasında bir gelenek halini almıŐtı. Kadınların camiye gitmeleri konusunda Hz. Muhammed (s.a.v) Şöyle buyurmuŐlar: "Eğer kadınlarınız geceleyin namaza gitmek için izin isterlerse izin veriniz."²⁸⁰ Kimi rivayetlere göre İslam'ın ilk dönemlerinde kadınlarla erkekler istedikleri kapıdan camiye girip namazlarını kılarlardı. Fakat daha sonra günümüzde "Babun Nisa" diye bilinmekte olan kapı kadınlar için açıldı.²⁸¹ Kadınlar sadece beş vakit namaz için değil; Cuma ve cenaze namazları için de camiye giderlerdi ve hatta Hz. Peygamber'in (s.a.v) cenaze namazına pek çok kadın katılmıŐtı.²⁸²

Ama Afganistan'da kadınlar böyle bir nimetten mahrum olup hiçbir zaman ve Şekilde camiye gidemez ve orada namaz kılamazlar. Afganistan'ın geneline baktığımızda kadınların camiye gitmelerini ne görür ve ne de duyarız.

²⁸⁰ Buhari, ezan, 865; Müslim Salat, 442.

²⁸¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 164.

²⁸² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 164-165.

Araştırma sırasında konuyla alakalı olarak sorduğumuz sorular ve cevapları aşağıda verilmektedir:

Tablo 8. Siz Namaz Kılmak İçin Ne Sıklıkla Camiye Gidersiniz?

	Her zaman giderim	Ara sıra giderim	Çok az giderim	Şu ana kadar hiç gitmedim	Toplam
Aşırı Dindar	0	0	0	112	112
Dindar	0	0	0	63	63
Az Dindar	0	0	0	25	25
					200
Şehir	0	0	0	156	156
Köy	0	0	0	44	44
					200

Tabloda da görüldüğü gibi ne aşırı dindar, ne az dindar, ne şehirli ve ne de köylü hiçbir genç kız namaz kılmak için camiye gitmemiştir.

Bize göre kadınların camiye gitmemelerinin sebepleri şunlardır:

- İnsanların İslam'ın özünden ve İslam'ın kadına camiye gitmeleri konusunda herhangi bir yasak koymadığından habersiz olmaları.
- Erkeklerin kadınların camiye gitmelerine izin vermemeleri.
- Afganistan'da mevcut olan camilerin yapısının müsait olmaması: Ülkedeki camilerin mimari yapısına baktığımızda kadınların da oralara gidip namaz kılmalarına müsait bir mekân olma özelliğini taşımadıklarını görebiliriz. Zira camilerin hemen hemen hepsi tek katlı olmasının yanı sıra kadınların namaz kılmaları için ayrı bir bölümü de yoktur.
- Mahalle Baskısı. İlk başlarda da söylediğimiz gibi Afganistan toplumu içe kapalı ve geleneksel bir toplum olduğu için insanların ve özellikle kadınların rahat davranmaları ve evin dışına çıkmaları pek kolay değildir. Hal böyle olunca da kadınlar camiye de gidemezler.

- Güvenliğin Olmaması: Bizce sadece kadınların değil; bütün Afgan halkının en büyük problemlerden biri ülkedeki can güvenliğinin olmamasıdır. Böyle olunca da Kadın can korkusundan dışarı çıkamaz ve camiye gidemez.

- Namus Korkusu: Kadınlar sabah erken veya akşamları camiye gitmek istediklerinde yolda tecavüze uğrayıp uğramamalarından emin değiller. Bu durumda ise onlar evde kalmayı tercih etmek zorunda kalmaktalar.

B. Kadının Tek Başına Yolculuk Yapması

Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için İslam tarihine bir göz atmamız gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) dönemine ve sonraki dönemlere baktığımızda kadınların ilim yolculuğu yaptıklarını görebiliriz. Bunun en bariz örneği de Hz. Ayşe validemizin Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ile Basra'ya gitmesidir. Buna ilave olarak farklı zaman dilimleri içerisinde yaklaşık 1500 bayan sahabinin yanlarında şer'i mahremleri olmadığı halde ilim yolculuğu yaptıkları²⁸³ rivayetler arasındadır. Öte yandan kadınların erkeklerle hicret etmeleri de o dönemde yolculuk yapabilmelerinin önemini göstermektedir. Örneğin, Habeşe'ye ilk hicret eden kadınlar şunlardır: Hz. Muhammed'in (s.a.v) kızı Rukiye, Suheyl'in kızı Sehle, Leyla, Ümmü Seleme²⁸⁴; Habeşe'ye ikinci kez hicret eden kadınlardan Esmâ, Ümmü Gülsüm, Ümmü Habibe, Fatma ve Medine'ye hicret eden kadınlar arasında Zeynep, Âmine, Ümmü Habib²⁸⁵ yer almaktadır.

Bütün bunlara rağmen Afganistan'da kadınlar tek başlarına yolculuk yapamazlar. Yolculuk yapmak isteyenler yanlarında en az küçük bir çocuğu taşımak zorundadır. Gözlemlediğimiz kadarıyla kadınların şer'i mahrem olmadan yolculuk yapamamaları ülkenin ve toplumun güvenliğiyle alakalıdır. Ülkenin güvenliği iyileşip can, mal ve ırz korkusu ortadan kalksa kadınlar tek başlarına yolculuk yapar hale gelirler. Yolculuktan amacımız sadece seyahat değil, aynı zamanda ilim yolculuğu ve Haccı da içine almaktadır. Şer'i mahremi olmadan hacca gitmek isteyen bayanlar ya yanlarına birini götürür veya yabancı bir erkeği kendi mahremi olarak göstermektedirler. Ülkedeki sistem tam olarak yerine oturmadığından kişilerin birbirlerinin şer'i mahrem olup olmadıkları pek tespit edilmemektedir.

Afganistan Anayasası'na baktığımızda yolculuk konusunda kadınla erkek arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır. Zira Afganistan Anayasası'nın 39. maddesine göre "Kanunun yasakladığı bölgeler hariç her Afgan, ülkenin her köşesinde yolculuk yapabilir ve orada yerleşebilir. Her Afgan vatandaşı yasaya göre yurt dışına çıkabilir ve tekrar dönebilir. Devlet vatandaşların yurt dışındaki haklarını koruyacaktır.

²⁸³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 212.

²⁸⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 68.

²⁸⁵ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 90-91.

Acaba örneklemelerin kendileri evden dışarı çıkma konusunda ne düşünüyorlar?

Tablo 9. Kadının Evden Dışarı Çıkması Konusunda Ne Düşünüyorsunuz?

	Kadın hiçbir zaman evden dışarı çıkamaz	Zaruret halinde dışarı çıkabilir	Eğitim için dışarı çıkabilir	İstediği zaman dışarı çıkabilir	Toplam
Aşırı Dindar	0	71	41	0	112
Dindar	0	42	21	0	63
Az Dindar	0	19	6	0	25
Dine İlgisiz	0	0	0	0	0
					200
Şehir	0	57	99	0	156
Köy	0	37	7		44
					200

Anlaşıldığı gibi kadının hiçbir zaman evden dışarı çıkmaması ve istediği zaman evden dışarı çıkmasıyla alakalı olarak bütün kadınlar aynı görüşte olup kimse ona olumlu bakmamaktadır. Burada ise daha çok kadının hangi amaçlı dışarı çıkması? Önemli olup ve bu konuda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Zira dindarların %63.392'sine göre kadınlar zaruret halinde ve %36.607'sine göre eğitim için evden dışarı çıkabilirken; dindarların %66.666'ine göre kadınlar sadece zaruret halinde ve %33.333'üne göre kadınlar eğitim için dışarı çıkabilirler ve az dindarların %76'sine göre kadınlar zaruret halinde ve %24'üne göre eğitim için dışarı çıkabilirler. Konuyu bir de yerleşim merkezi açısından ele aldığımızda şehirde yaşamakta olan kadınların %36.538'ine göre kadınlar zaruret halinde ve %63.461'ine göre eğitim için dışarı çıkabilirler. Durum böyle olunca da diyebiliriz ki kendileriyle anket yaptığımız gençler daha çok kadının ihtiyacına bakmakta olup eğitimi ikinci sıraya almaktalar.

Gözlemlediğimiz kadarıyla da çarşı ve pazarlarda alışveriş yapmakta ve gezmekte olan kadınların sayısı hiç de az değildir.

Kadınların Tek Başına Yolculuk Yapamamalarının Sebepleri şunlardır:

- **Güvenlik Sorunu:** Ülkedeki güvenlik sorunu sadece kadınların değil, bütün halkın büyük sorunudur.
- **Mahalle Baskısı:** Yek başına yolculuk yapan kız ve kadınlara halk iyi gözle bakmamakta ve arkalarından dedikodu yapmaktadırlar. Durum böyle olunca da kadınlar tek başlarına yolculuk yapmaya cesaret edemezler.

C. Kadın ve Eğitim

Yüce İslam Dini ilk geldiği andan itibaren eğitime önem vermiş ve hatta Hz. Peygamber (s.a.v)'e inen "Seni yaratan Rabbiniz adıyla oku..." ilk ayetler okumayla alakalı olduğu için bu dinin eğitime verdiği önemini göstermektedir. Bunun yanı sıra ilim öğrenmeyle alakalı olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) pek çok hadis ve uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Muhammed (s.a.) bir hadis-ı şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: "İlim öğrenmek her erkek Müslüman için farzdır"²⁸⁶ ve dahası Hz. Peygamber'in (s.a.v) Bedir savaşı esirlerinin Müslüman çocuklara okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakması herkesçe bilinen bir durumdur. İslam Dini açısından eğitim ve öğretim sadece erkeklere ait olmayıp, aynı zamanda kadınlar için de önemli ve gereklidir. Zira Hz. Muhammed (s.a.v) dönemine baktığımızda kadınların da ders almak için Peygamber'in (s.a.v) yanına geldiklerini görebiliriz. Örneğin, bir defasında kadınlar erkeklerin çoğunluğundan şikâyet ederek peygamber (s.a.v)'e kendilerine ayrı bir gün ve saat ayırması konusunda istekte bulundular ve Hz. Muhammed (s.a.v) de bu isteği kabul edip yerine getirdi.²⁸⁷

Afganistan Anayasası'nın 43. maddesine göre "Eğitim bütün Afganların hakkı olup lisans dönemine kadar devlet müesseselerinde ücretsiz olarak verilecektir..." görüldüğü gibi Anayasada erkek ve bayan diye cins ayırımı yapılmamıştır. Aynı yasanın 17. maddesine göre "Devlet eğitim kalitesinin her yönden yükselmesi, dini öğretilerin gelişmesi, cami, medrese ve eğitim merkezlerinin düzenlenmesi ve faydalı olması için gerekli önlemleri alacaktır." Dahası Anayasanın 44. maddesine göre: "Devlet, eşitliği sağlamak, kadınların eğitimini geliştirmek, öğretmenlerin seviyesini yükseltmek ve ülkedeki okuma- yazma bilmemeyi ortadan kaldırmak için etkili ve faydalı programlar yapmalıdır." Görüldüğü gibi Anayasanın hiçbir maddesinde eğitim konusunda kadınlara erkek arasında ayırım yapılmamakta ve hatta kimi maddelerde kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yapılmaktadır. Bütün bunlara rağmen Afganistan'daki uygulamalar daha farklıdır.

Bu konuya girmeden önce Afganistan'daki eğitim durumundan biraz bahsetmeyi uygun gördük. Taliban hükümetinin çöktüğü ve yeni hükümetin kurulduğu ilk yıllardan olan 2002'de okullardaki öğrenci sayısı üç milyondan fazla

²⁸⁶ El- Behyeki, Şu'abu'l-İman, C. 2, s. 253.

²⁸⁷ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 77-78.

olup ve bunun çoğunu da çocuklar oluşturmakta idi.²⁸⁸ Üç yıl sonra yani 2005 yılında öğrencilerin sayısı beş buçuk milyona çıktı ve onlardan %45,5'ini da kızlar oluşturmakta idi.²⁸⁹ Belirtmek gerekir ki Afganistan'da eğitim ortaokula kadar zorunludur. Yürürlükte olan yönetmenliğe göre ilk üç yılda kızla erkek çocuklar karışık olarak ders görebilir ve dördüncü yıldan itibaren ayrılmaktadır.²⁹⁰ Şunu da ilave edelim ki Afganistan'da ilk üç yıl ilkokul, ondan sonraki altı yıl ortaokul ve son üç yıl da lise olarak bilinmektedir.

2005 yılında Afganistan'da toplam 13 üniversite ve altı öğretmen yetiştirme merkezi ve oralarda okumakta olan kırk bin öğrenci vardı ki mevcut öğrencilerden %22'sini kızlar oluşturmakta idiler.²⁹¹ Şimdi ise Afganistan'da 22 üniversite ve 780 yükseköğrenim merkezi bulunmaktadır. Mevcut üniversitelerden 16'sı ve yükseköğrenim merkezlerinden 10'u devleti olup kalanları ise özel üniversite ve yükseköğrenim merkezleridir.²⁹² Fakat şu var ki kızların üniversitedeki oranı bölgeden bölgeye değişmektedir. Örneğin, Bedeşan üniversitesinde kız öğrencilerin oranı %50, Cüzcan Üniversitesinde %36 ve Kandahar üniversitesinde %4 olduğu halde Pektika ve Host üniversitelerinde bu oran %0'a düşmektedir.²⁹³ Bunun en önemli sebebi de bölge halkının kızların eğitime olumlu bakıp bakmamaları ve üniversite sınavındaki başarıyla alakalıdır. Eğer bölge halkı kızların eğitiminden yana iseler bu oran yükselmekte; aksi taktide düşmektedir.

Gençlerin eğitime yönelmeleri 2006'da üniversite sayısının 19'a²⁹⁴ çıkmasına sebep olmuştur. O dönemde mevcut olan üniversitelerin en önemli problemleri kitap, sınıf, konferans salonu ve eğitim seviyesi düşük olan hocalar idi. kız okulların ülke genelindeki oranına baktığımızda diyebiliriz ki 2007'de Afganistan'da mevcut olan okullardan sadece %19'u kızlara ait idi.²⁹⁵ Bütün bunlara rağmen Afganistan'da kadınların %85'i okuma yazma bilmemekte idiler.²⁹⁶ Fakat bu durum gün geçtikçe değişmeye başladı. Öyle ki h ş 1386 yılında okula gitmekte olan kız öğrencilerin oranı %35'e yükseldi. Ülkede kadınların ilgi gösterdikleri alanlarla ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre Afganistan'da kadınların katılımının en çok olduğu alan %43,4 ile eğitim alanıdır.²⁹⁷ Hatta öyle ki h ş 1387 yılında erkek çocukların %83'ü kız çocukların %69'u okula gitmekte idiler.²⁹⁸ Nüfusun geneline baktığımızda

²⁸⁸ Halilur Rahman HANANİ, a.g.e, s. 320.

²⁸⁹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 321.

²⁹⁰ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 321.

²⁹¹ Halilur Rahman HANANİ, a.g.e, s. 323.

²⁹² www.mohe.gov.af/p=gov 27.11.2012

²⁹³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 238.

²⁹⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 138.

²⁹⁵ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 3.

²⁹⁶ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 132.

²⁹⁷ Siddike RIZAYİ, a.g.e, 162.

²⁹⁸ Komisyon-1 Mustakıl-1 Hukuk-1 Beşer-1 Afganistan, Vaz'iyet-1 Hukuk-1 Beşer Der Afganistan, s. 27.

Afganistan nüfusunun %48.9'unu oluşturan kadınlar arasında okuma yazma bilenlerin oranı %15.8'i oluşturmaktadır.²⁹⁹ Şunu da ifade etmiş olalım ki günümüzde Okula gitmekte olan 8 milyon öğrencinin %40'ını kızlar ve ders vermekte olan 175 bin öğretmenden üçte birini bayan öğretmenler oluşturmaktadırlar.³⁰⁰

1. Afganistan'da Eğitim Çeşidi:

a. Din Eğitimi: Din Eğitimi veya başka bir ifadeyle dini eğitim dediğimiz eğitim türü dört yerde verilmektedir:

1. Modern Okullarda: Afganistan Müslüman bir devlet olduğu için din dersleri okullarda da verilmektedir. Okullarda normal derslerin yanında birinci sınıftan itibaren üniversite bitene kadar ilm-ı hal, Muamelat, Feraiz, Hadis, Tefsir, Akait ve Fıkıh gibi dersler verilmektedir. Hatta üniversitelerde "sekafet-ı İslam" adı altında zorunlu bir din dersi bütün bölümlerde birinci sınıftan son sınıfa kadar okutulmaktadır. Adı geçen ders daha çok tefsir niteliğini taşımaktadır. Okullarda din eğitiminin verilmesi konusunda cins ayırımı yapılmayıp hem kız hem erkek öğrenciler aynı dersleri görmektedirler.

2. Camilerde: Afganistan'da camilerin görevlerinden biri din eğitimi yer olmasıdır. Çocuklar ve özellikle erkek çocuklar temel dini bilgilerini daha çok camilerden almaktadırlar. Çünkü küçük yaştan itibaren çocuklar camiye gitmeye başlamaktadırlar. Bunun en önemli sebebi ailelerin temel din eğitimi için bir zorunluluk olarak görmeleridir. Camide imam, müezzin veya başka bir hoca çocuklara Kur'an-ı Kerim okumayı ve temel dini bilgileri öğretir ve bunun karşılığında "Penşenbe Puli- Haftalık" veya "Mah Puli- aylık" isminde bir ücret almaktadır.

3. Evlerde: Evler derken amacımız içinde yaşamakta olduğumuz kendi ailemiz değil; aksine kız çocukları okutan evlerdir. Kızlarının Kur'an-ı Kerim okumayı ve din eğitim almalarını isteyen aileler kız çocuklarını mahallede kızları okutmakta olan bir bayana göndermektedirler. Kızlara din eğitimi vermekte olan bayanlara "Molla Ape-Molla Abla" denmektedir; onlar da aynen camilerdeki hocalar gibi haftalık veya aylık olarak çocuklardan ücret almaktadırlar.

4. Medreselerde: Afganistan'da medreseler de devlet ve özel medreseler diye iki gruba ayrılmaktadır. Devlet medreselerinde din dersleriyle beraber fizik, kimya ve tarih dersleri gibi kimi modern dersler de verilmektedir. Bu tür medreselerin bütün masraflarını devlet karşılamaktadır. Özel medreseler ise daha çok Pakistan ve

²⁹⁹ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 3.

³⁰⁰ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38301> 08.07.2012

Arabistan gibi ülkelerde yaşamakta olan kimi Afgan tüccarları tarafından kurulmuş ve bütün masraflarını da onlar karşılamaktalar. Özel medreselerde ise bütün dersler dini olup modern eğitime yer verilmemiştir. Her iki çeşit medresede de eğitim almakta olan öğrenciler ücret ödememekteler.

b. **Modern Eğitim:** Modern eğitim dediğimiz eğitim türü okullar ve üniversitelerde verilmektedir. Okullar da devlet ve özel okulları diye ikiye ayrılmaktadır. Okullarda ise daha çok Kur'an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Siyer, Fıkıh, Akaid, Feraiz gibi dersler din dersleri olarak okutulmaktadır. Devlet okullarında eğitim ücretsiz olduğu halde özel okullarda eğitim ücretlidir. Yeri gelmişken şunu da söyleyelim ki Afganistan'da ilkokul Emir Şir Ali Han döneminde "Herbiye" isminde Kabil'de açılan okuldur.³⁰¹

Şu an ülke genelinde İki milyondan fazla kız, okula gitmekte olmasına rağmen okula gitme çağına yetişen Afgan kızlarının % 60'ı okula gitmemektedir.³⁰²

Yükseköğrenimin verildiği yer olan üniversiteler de devlet ve özel üniversiteler olmak üzere ikiye ayrılmakta ve her iki çeşit üniversitede yukarıda da söylediğimiz gibi "Sekafat-ı İslam- İslam Kültürü" adı altında tefsir niteliğini taşıyan bir ders din dersi olarak okutulmaktadır. Şunu da söylemeliyiz ki devlet üniversitelerinde eğitim ücretsiz; özel üniversitelerde ücretlidir.

Kadınların eğitim hakkı konusunda örneklemin tutumu Tablo 9'da görülmektedir:

Tablo 9. Kadının Eğitimi Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

	Kadınlar sadece okuma-yazmayı öğrenseler yeter.	Eğitim herkesin hakkı olduğundan kadınlar da yüksek öğrenim hakkına sahiptirler.	Günümüz şartları kadınların eğitimi için uygun değildir.	Kadınlar hiçbir şekilde eğitim almamalıdır.	Toplam
Aşırı Dindar	0	97	15	0	112
Dindar	0	58	5	0	63

³⁰¹ Alican Saidi, a.g.e, s. 1.

³⁰² <http://asiafoundation.org/resources/pdfs/AGGirlsEducationDari.pdf> 08.07.2012.

Az Dindar	0	21	4	0	25
					200
Şehir	0	137	19	0	156
Köy	0	11	33	0	44
					200

Yukarıdaki tabloya göre ankete cevap veren 200 kız öğrenciden hiçbiri kadının eğitimine karşı olmayıp; aksine herkes çoğu onların yükseköğrenime sahip olmalarını istemekteler. Anketin sonucuna bakacak olursak dindarların %86.607'si, dindarların %92.063'ü, az dindarların %84'ü, şehirde yaşamakta olanların %87.82'si ve köyde yaşamakta olanların %25'i kadınların yükseköğrenim almalarından yana olmalarına rağmen dindarların %13.392, dindarların %7.936'ı, az dindarların %16'sı, şehirde yaşamakta olanların %12.179 ve köyde yaşamakta olanların %75'i ülkenin mevcut durumunu kadınların eğitimi için uygun olmadığını dile getirmişler. Demek ki Afganistan'da kadınların eğitim açısından geride kalmalarının önemli sebebi onların istememeleri veya ailelerinin göndermemeleri değil, aksine ülkedeki mevcut durumun uygun olmamasıdır. Yani Afganistan'da mevcut olan güvenlik sorunu vs.

Bu bilgilerden sonra şimdi ise asıl konumuz olan kadınların eğitimdeki yeri ve konumuna dönecek olursak, gözlemlerimizin sonucunu göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki eğitim alanında kadınlar erkeklerle aynı oranda değil. Örneğin, Afganistan'da öğretmenlik yapmakta olan 170 bin öğretmenden sadece üçte birini bayan öğretmenler oluşturmaktadırlar vs.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durmamız gereken bir diğer husus Afganistan'da kız çocukların okula gönderilmeme meselesidir. Şimdi ise onu ele alacağız:

D. Kız Çocukları Okula Göndermeme Meselesi

Bu konuda direkt veya genel bir hüküm vermek pek de kolay değildir. Çünkü kızları okutmama meselesi her ne kadar Afgan halkı için genel bir problem ise yine de bölge ve milliyete göre değişmektedir. Biz ise bu ayırımı gitmeden kızların okula gönderilmelerini engelleyen sorunlardan birkaçını sizinle paylaşacağız:

- **Ailenin İstememesi:** Kimi ailelerin kızlarını okutmak istemedikleri Afganistan'da çokça karşılaşılan durumlardan biridir. Hatta öyle ki h ş 1388 yılında yapılan bir araştırmaya göre 7-12 yaşları arasında olan kızlardan %31,6'sı aileleri

tarafından okula gönderilmemektedirler.³⁰³ Bunun altında yatan neden de Afgan toplumunun bu duruma henüz hazır olmadığıdır.

- **Yeterli Kadar Okulun Bulunmaması:** Okulsuzluk ve yeterli miktarda okulun bulunmaması Afgan çocuklarının en büyük problemlerinden biridir. Durum böyle olunca çocuklar ve özellikle kız çocuklar okula gönderilmezler. Zira ülke genelinde önce erkek sonra kız okulu açılmaktadır. Durum böyle olunca da mevcut okullar ihtiyaçları karşılayacak miktarda değildir. Örneğin, 2010'da Afganistan'da on iki bin okul bulunmakta idi.³⁰⁴ yaklaşık 35 milyon nüfusa sahip olan Afgan halkı için bu miktardaki okullar yeterli değildi. Hatta kimi bölgelerde sadece bir tek okul mevcuttur. Örneğin, Cüzcan İlinin Kerkin ilçesinde sadece bir özel okul hizmet etmektedir.³⁰⁵

- **Kız Okulların Uzak Bölgelerde Bulunması:** Evle okul arasında uzak mesafenin bulunması da kızların okula gitmelerini engellemekte olan nedenlerden sayılmaktadır. Örneğin, h ş 1387 yılında 462 kız üzerinde yapılan bir anketin sonucuna göre kızlardan 226'sı okula gitmemelerinin sebebi olarak okulun uzak olduğunu göstermişler.³⁰⁶

- **Güvenlik:** Bu sorun sadece kızların değil, aynı zamanda erkeklerin de büyük sorunlarından biridir. Zira ülkenin durumu o kadar karışık ki insanlar adım atarken bile dikkatli olmak zorundadırlar. Özellikle son zamanlarda meydana gelen artardı patlama ve intiharlar bu problemi daha da büyüttü. Durum sadece bundan da ibaret olmayıp kız çocukların okumasını istemeyen kimi çeteler, Afganistan'ın pek çok kız okulunda zehirli maddeler saçıp kızların bayılmalarına ve bunun sonucunda okula gelme rağbetini kırmaya sebep oldular. Kızların okullarda zehirlenme olayı ilk kez Afganistan'ın kuzeyinde yer almakta olan Tahar ilinde meydana gelip yavaş yavaş Bamyân, Cüzcan, Kabil ve Host gibi illere de bulaştı. Şu ana kadar yapılan zehirlenme olayının sayısı yaklaşık 13 ve zehirlenen toplam öğrenci sayısı ise 2100 öğrencidir. Bunlardan 50 tanesi Bamyân'da³⁰⁷, 94'u Ser-ı Pul'da³⁰⁸, 65'i Tahar'ın Ferhar ilçesinden³⁰⁹ olup kalanlar da ülkenin çeşitli illerine aittir. Bu problem kızlara en çok zarar veren durumlardan biridir. Zira ülkedeki güvenlik sorunu beş milyon üç

³⁰³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan-ı Afganistan, İ'lamiyye-ı Matbu'ati, s. 2; BBC, Bişter Nihad Hayi Devleti Manı'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend, 2010, s. 8.

³⁰⁴ BBC, Bişter Nihad Hayi Devleti Manı'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend (Devlet Kurumlarının Çoğu Kadın Haklarını Sağlamayı Engellemektedir), s. 8.

³⁰⁵ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 139.

³⁰⁶ Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan, s. 27.

³⁰⁷ http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120619_k02-bamian-girls-poisoning.shtml. 26.06.2012.

³⁰⁸ http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120624_k02_sar-e-pol_girls_poisoning.shtml. 26.6.2012.

³⁰⁹ http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120603_mar_takhar_school.shtml. 26.06.2012.

yüz kız çocuğu okula gitmekten alıkoymaktadır.³¹⁰ Bu durumu Afganistan İslami Cumhuriyet Devlet Başkanı Hamid KARZAI de bir defasında dile getirip ülkedeki emniyet sorununun kızların okula gitmekten alıkoyma konusunda çok etkili olduğunu söylemişti.³¹¹ Verilen bilgilere göre 2010 yılında güvenlik sorunundan dolayı 422 okul kapatılmış ve iki yüz bin öğrenci de okula gitmekten mahrum edilmiştir.³¹²

- **Irz Korkusu:** Pek çok genç kızın okula gitmeme veya gönderilmeme sebeplerinden biri de ırz ve namus korkusudur. Zira kimi bölge ve şehirlerde okula gitmekte olan kızlar genç erkekler tarafından rahatsız edilmektedir. Tabii ki rahatsız edilme şekli değişmektedir. Örneğin, kimi zaman okula gitmekte olan genç kızlara sokak başlarında oturan kimi genç erkekler laf atarlar, söz söylerler veya da onları kaçırmaya çalışırlar. Durum böyle olunca da kızlarının zarar görmesini ve isminin kirlenmesini istemeyen bazı aileler kız çocuklarını okula göndermemekteler.

- **Taliban'ın Etkisi:** Her ne kadar Taliban denen grup resmen iktidarı elinde bulunmuyorlar ise yine de kimi bölgelerde hala etkilerini sürdürmekte ve insanları farklı şekillerde tehdit etmektedirler. İşte o tehditlerden biri kız okullarını kapatmadır. Örneğin, bir zamanlar Taliban tarafından kapatılan Noristan ilinin okulları halk ve özellikle gençlerin yoğun isteğiyle tekrar açıldı.³¹³ Sadece Noristan ili değil, Gazne'nin Enderab ilçesinin okul ve sağlık ocakları da Taliban tarafından kapatılmıştı. Bunun üzerinde halk ayaklanınca tekrar açıldı.³¹⁴ Taliban'ın kızların eğitimlerine karşı çıkma sebeplerinden biri onlara göre toplumda ahlaksızlığın çoğalmasındır. Zira onlar modern okulları fesat yeri olarak görmekteler. şunu da söylemeliyiz ki Taliban'ın bu tür tahditleri Afganistan'ın güneyinde daha çok olup merkez ve kuzeyde pek yoktur. Böyle bir düşünceye sahip olan Taliban ya okulları yakar veya da öğrenci ve öğretmenleri azarlamaktalar. Nitekim Tahar, Cüzcan, Bamyan gibi illerde yaptıkları gibi.

- **Modern Okulların Fesat Yeri Olarak Görünmesi:** Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganlar arasında modern okulları fesat yeri ve oraya gidecek olan kızların da bir gün sapacağını düşünenlerin sayısı da çoktur. Hal böyle olunca da kimi aileler böyle bir durumu göz önünde bulundurarak kız çocuklarını okula göndermemekteler. Nitekim kendisiyle mülakat yaptığımız 35 yaşındaki Abdul Fettah konuyla ilgili olarak şunları söylemişti: “Siz bize kızlarınızı neden okula göndermiyorsunuz? Diye soruyorsunuz. Liselerde nelerin olup bittiğinden haberiniz yok galiba! Kızlar okullarda eğitim almak yerine ahlaksızlığı öğrenmektedirler. Çünkü onları eğitmekte olan hocalardan bir kısmı erkek öğretmenlerdir. Nasıl olur da ben kızımı mahrem olmayanların yanına göndereyim.”³¹⁵

³¹¹ BBC, Bişter Nihad Hayi Devleti Mani'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend, 2010, s. 11.

³¹² Yukarıdaki dip.

³¹³ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38398> 10.07.2012.

³¹⁴ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38398> 10.07.2012.

³¹⁵ 22.10.2012 tarihinde yaptığımız mülakattan.

Belki bir iki lisede olumsuz olaylar yaşanmıştır; fakat bundan yola çıkarak bütün liseler hakkında aynı hükmü vermek doğru değildir. Kaldı ki liselerdeki öğretmen olan erkeklerin çoğu da yaşlıdırlar. Kızları okula koymaktansa onları eğitime yönlendirerek hem toplumu aydınlatmış hem de bayan öğretmen eksikliğini gidermiş olabiliriz. Zira kız liselerinde öğretmenlik yapmakta olan erkek öğretmenler ihtiyaçtan dolayı oradalar. Onların yerini dolduracak bayan öğretmenler gelince erkekler başka okullara geçebilirler.

- **Kimi Ailelerin Kızları Başkaların Malı Olarak Görmeleri:** Araştırmamız boyunca farklı konularla ilgili olarak pek çok kişiyle mülakat yaptık, işte o konulardan biri de kızların okula gönderip göndermeme meselesi idi. kızları okula göndermeme nedenini herkes farklı yollarla açıkladılar. Kimilerine göre can ve namus güvenliği ve kimilerine göre okulun uzak olması gibi durumlar kızları okula gitmekten alıkoyan sebeplerdir. Aynı soruyu kendisi Cüzcan'ın Akçe ilçesinde öğretmen olan 32 yaşındaki Sefiyullah'a sorduğumuzda aldığımız cevap şu oldu: "...efendim siz de biliyorsunuz ki kızlar bir gün evlenip gidecekler. Durum böyle olunca da bizim pek çok sorumluluklar üstlenip ve sıkıntı çekip onları okula göndermemize gerek yoktur. Çünkü emeğinizin karşılığını göremezsiniz. Kızın okuma- yazmayı bilip bilmemesinin size ne faydası dokunur ki? Bundan dolayı boş yere kendinizi zora sokmanıza gerek yoktur..."³¹⁶ Bize göre böyle bir düşünceye sahip olan insanlar olaylara dar bir çerçeveden bakmakta ve eğitimsizliğin kötü geleceğini hiç düşünmemekteler. Diyelim ki okuttuğumuz kızımızın maddi yardımı bize dokunmadı. En azından kendi çocuklarını eğitime konusunda aldığı eğitimin etkisini görebiliriz. Eğitimli bir anne kendi işleri dışında çocuklarının dersleriyle de ilgilenip onların daha çok başarılı olmalarını sağlayabilir ve dahası sağlıklı bir toplumun meydana gelmesinde rol oynayabilmekteler.

Böyle bir düşünce tarzı tamamen kişinin aldığı eğitim, aile yapısı ve yaşadığı çevreyle alakalıdır. Aydın bir aile ve çevrede büyüyen bir kişinin kızları başkalarının malı olarak görmesi insani ve dini açıdan mümkün değildir. Buna karşı eğitimsiz bir aile ve kapalı bir toplum ve çevrede büyüyen birinin kızlar hakkında bu tür yaklaşımlarda bulunması muhtemel olabilir. Hatırlatmak gerekir ki eğitimsiz bir ailede ve kapalı bir toplumda yaşamakta olan herkesin böyle düşünmeyebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

- **Erken Evlendirilme:** Kızların erken evlendirilme olayını daha önceki sayfalarda anlattığımız için tekrar etmeye gerek yoktur. Biz burada kızların erken evlendirilmelerinin eğitimdeki olumsuz etkisinden biraz bahsedeceğiz. Afganistan'da ve özellikle küçük şehirlerde lise öğrencisi olduğu halde evli olan kızların sayısı az değildir. Her ne kadar devlet tarafından evli olan kızların okula gelmeleri yasak değilse de kimi kızlar ya kocalarının aileleri okula gitmelerine izin vermemekte veya

³¹⁶ 15.08.2012 tarihinde yaptığımız mülakattan.

utandığı için kendileri okula gitmemekteler. Bunun dışında küçük yaşlarda evlendirilen genç kızlar aynı zamanda üniversiteye girme hakkını kaybetmemekteler. Sebebi ise çoluk- çocuk sahibi olup sorumluluğun çoğalması veya kocalarının izin vermemesidir. Nitekim yapılan bir araştırmaya göre evli kadınların %93,9'una göre kocaları okula gitmeleri konusunda izin vermemekteler.³¹⁷

- **Fakirlik:** Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da ekonomi çok büyük bir rolü oynamaktadır. Öyle ki ekonomik durumu iyi olmayan kimi aileler kız çocuklarını okula göndermemekteler. Çünkü düşük bir gelire sahip aileler hem geçim masraflarını hem de kızlarının eğitim masraflarını karşılayamamaktalar.

- **Yeterli öğretmen ve ders malzemelerinin olmaması:** Nitekim h ş 1387 yılında 462 kız öğrencileriyle yapılan bir anketin sonucuna göre kızlardan 34'ü okula gitmemesinin sebebini yeterli derecede öğretmenin olmamasına bağlamıştır.³¹⁸ Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı'na göre 2010 yılında ülkenin 90 ilçesinde bayan öğretmen olmadığından kızlar eğitimden mahrum kaldılar.³¹⁹

- **Okulsuzluk:** Afganistan'da mevcut olan okullardan sadece %25'nin binası vardır³²⁰; kalan diğer %75'i çadırları sınıf olarak kullanmaktalar. Durum böyle olunca da kızların okula gitmeleri pek mümkün olmamaktadır.

E. Sosyal Hayatta Kadın

Sosyal hayat dediğimiz zaman aklımıza hemen kadının evden dışarı çıkması ve birtakım faaliyetler yapması gelmektedir. Kadının evin dışında faaliyette bulunması sadece günümüzde görülen bir durum olmayıp, aynı zamanda İslam'ın ilk yıllarında da farklı alanlarda kendisini gösteren bir durumdur. Zira kadınlar Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde Uhut, Handek ve Hayber savaşlarında katılarak erkeklere yardım etmiş, tedavi işlerini görmüş ve hatta Hüneyin savaşında Ümmü Ammare ve Ümmü Selim gibi kadınlar kılıç alarak savaşa katılmışlardır.³²¹ İslam'ın ilk yıllarında Müslüman kadınlar camiye gider ve türlü türlü sosyal faaliyetlere katılır ve hatta kimisi hiç korkmadan ve tereddüt etmeden devlet adamlarının karşısında bile söyleyecekleri lafi söylemiş ve eleştirilerini yapmışlardır. Örneğin, camide kadının mehrinden bahsederken yanılan Hz. Ömer (ra)'ı eleştiren kadının olayı herkes tarafından bilinmektedir. Durum sadece bundan ibaret olmayıp ilmi yayma konusunda da kadınların etkisi olmuştur. Örneğin, Hz. Ayşe kendi döneminin en büyük fakih, hadisçi, tabip, şair ve edebiyatçılarından sayılmakta idi.³²² Hatta öyle ki

³¹⁷ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, Kabil, h ş 1387, s. 30.

³¹⁸ Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganisgtan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan, s. 27.

³¹⁹ BBC, Bişter Nihad Hayi Devleti Manı'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend, s . 7.

³²⁰ Plan-ı Stratijiki Milli Maarif-ı Afganistan'dan, Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan- Behşi Tahkikat-, s. 28.

³²¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 108-115.

³²² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 135.

önde gelen sahabeden biri problemle karşılaştığında hemen Hz. Ayşe'nin yanına gelir ona sorardı.³²³ Sadece Hz. Ayşe değil, Hz. Peygamber'in (s.a.v) diğer hanımları da kendi yeteneklerine göre pek çok hadis rivayet etmiş ve İslam Dininin yayılmasında katkıda bulunmuşlar. Örneğin, Meymune bint-ı Haris 76, Ümmü Habibe bint-ı Ebsu Süfyan 65, Hafsa bint-ı Ömer 60 hadis³²⁴ rivayet etmiştir. İşte İslam'ın ilk yıllarında kadının sosyal hayata katılmaları bundan ibarettir. Şimdi ise asıl konumuz olan Afganistan'ın durumuna döneceğiz:

Afganistan, her ne kadar geleneksel bir toplum ve uzun yıllar savaş alanı olmuş bir ülke ise de gördüğümüz kadarıyla mevcut durum ve şartlarda kadının önündeki pek çok engeli ortadan kaldırmış ve kadının sosyal hayatta boy göstermesini sağlamıştır. Günümüz Afganistan'ına baktığımız zaman- Kabil gibi yerlerde-kadının tezgâhtarlık, kuaförlük, yabancı müesseselerde çalışma, büyük şehirlerde araba sürme, miting ve eylemlere katılma, alışveriş yapmaları ve özellikle düğün eşyalarının hemen hemen hepsinin kadınların aldıklarını görebiliriz. Fakat şu var ki kadınların sosyal hayata katılmaları bölgeden bölgeye ve şehirden şehre değişmektedir. Zira gözlemlediğimiz kadarıyla Kabil, Mezar-ı Şerif, Herat, Cüzcan ve Tahar gibi illerde kadınların sosyal hayata katılma oranı Afganistan'ın güneyindeki illerden ve küçük şehirlerden daha yüksektir. Celal Abad, Kandahar ve Zabil gibi illerde, köy ve kasabalarda kadınlar sadece evde oturmakla görevli olup hiçbir sosyal faaliyete katılamazlar. Sosyal hayata katılamayan kadınlardan bir kısmı yaşadıkları hayattan memnun olmayı yaptıkları işler kocaları tarafından bir dayatma olduğuna inanmaktadırlar. Nitekim konuyla alakalı olarak kendisiyle mülakat yaptığımız köyde yaşamakta olan 33 yaşındaki Hatice şunları söylemektedir: "...aslında ben de isterim ki Kabil ve Mezar-ı Şerif kadınları gibi dışarı çıkıp kendi hakkımızı savunalım ve ülkedeki sosyal faaliyetlere katılayım. Ama kocam izin vermediği için sabahtan akşama kadar evde oturmak zorundayım..."³²⁵

F. Kadın ve Ekonomik Özgürlük

İslam Tarihine baktığımız zaman pek çok kadının ticaretle uğraştığını görebiliriz. Bunun en bariz örneği, Hz. Muhammed'in (s.a.v) ilk hanımı ve biz Müslümanların annesi sayılan Hz. Hatice kendi döneminin meşhur tüccarlarındanı. Fakat 1400 yıl sonra bile Afganistan için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çünkü bu ülkede kadınlar ticaret yapmaktan çok uzaktadırlar. Yukarıda zikredilen konulardan da anlaşılacağı gibi Afganistan'da kadınların çoğu çalışmadıkları için ekonomik özgürlüğe sahip değiller. 2004'te yapılan bir araştırmaya göre Afganistan'da ticaretin %94,4'ünü erkekler³²⁶ Kalan %5.6'sını bayanlar yapmaktadırlar. Söylemek gerekir ki ticaretle uğraşan kadınlar şehir şehir veya ülke

³²³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 134.

³²⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 137.

³²⁵ 11.10.2012 tarihinde yaptığımız mülakattan.

³²⁶ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 159.

ülke gezip ticaret yapmazlar; onlardan yaptıkları iş sadece dükkânda oturmak, elbise dikmek veya halı dokumaktır. Durum böyle olunca da kadınların çoğu ekonomik özgürlüğe sahip değiller. Hatta bir araştırmacıya göre Afganistan’da köylü kadınlar kocalarının sermayesinden hiçbir payları olmayıp onların hak ettikleri tek şey üç vakit yemektir.³²⁷

Okuma-yazma bilmeyen kadınlar eğer terzilik veya halı dokuma gibi becerilere sahipse evde oturarak o işlerle uğraşıp para kazanmaya çalışır ve onu da genelde ailenin ihtiyaçlarını karşılamada kullanmaktalar. Afganistan’da kadınların para kazanmak için yapabilecekleri başka bir iş de kuaförlüktür. Kuaförlüğü kimi kadınlar kendi evlerinde kimileri ise çarşıdaki kuaför dükkânlarında yapmakta ve bu yoldan iyi para kazanmaktalar. Kadınların yaptıkları işlerinin ne kadarının gelir getireceği de üzerinde durulması gereken bir durumdur. Çünkü yapılan bir araştırmaya göre kadınların yaptıkları işlerin sadece %17,8’i gelir sağlamakta olup diğer işlerden gelir elde etme oranı sıfırdır.³²⁸ Yapılan bir araştırmaya göre Afganistan’da kadınların katılım oranının en az olduğu alan ticaret alanı olup ve burada kadınların oranı %5’i geçmemektedir.³²⁹

G. Kamu Alanında Kadın

Afganistan Anayasasının 48. maddesine göre “Çalışmak bütün Afganların hakkıdır...” Kanunda her ne kadar çalışmanın niteliği ve şekli konusunda detaylı bilgi verilmediyse de anlaşılan şu ki çalışma konusunda erkek ve kadın diye bir ayırım söz konusu değildir. Aynı yasanın 50. maddesinde çalışmadan bahsedilirken şu cümle de yer almaktadır: “... Afganistan vatandaşları ehliyetlerine göre hiçbir ayrımcılık yapılmadan ve kanunun hükmüne göre devlet hizmetlerinde alınacaklardır.” Görüldüğü gibi burada da cins ayırımı yapılmamaktadır. Kadınların çalışmalarıyla ilgili olarak maddeler yukarıda zikredildi. Şimdi ise ülkedeki uygulamaya bakmaya çalışacağız:

Gözlemlediğimiz kadarıyla kadınların devlet dairelerinde çalışmaları bölgeye göre değişmektedir. Örneğin, Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif ve Cüzcan gibi büyük şehirlerde hemen hemen her devlet dairesinde bir veya birkaç kadının çalıştığını görebilirsiniz. Fakat küçük şehirlerde, ilçelerde ve Afganistan’ın güneyinde kadınların devlet dairelerinde çalıştığını görmek pek de mümkün değildir. Bizce böyle bir durumun iki önemli sebebi vardır: onlardan biri küçük şehirlerde veya Afganistan’ın güneyinde okuma yazma bilen kadınların oranının düşük olması; bir diğeri de mahalle baskısıdır. Zira şehirleşmemiş bölgelerde kadınların çalışması ayıp sayılmasının yanı sıra erkeklerle aynı ortam ve ofiste çalışmak kimi insanlara göre hiç de olacak bir iş değildir. Konuyla alakalı olarak söylemeliyiz ki Afganistan’da

³²⁷ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 33.

³²⁸ Bank-ı İnkişaf-ı Asyayı’dan, Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 160.

³²⁹ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 162.

yürürlükte olan Anayasaya göre kadınlar sadece alt kademelerde değil, aynı zamanda üst kademelerde ve hatta Yargıtay'da bile üye olarak seçilebilirler. Çünkü Anayasanın 118. maddesinde Yargıtay üyelerinin şart ve özellikleri sayılırken erkek ve kadın diye bir ayırma gidilmemiştir.

Yapılan bir araştırmaya göre 2005 yılında 295169 memurun işe alındığı Afganistan'da onlardan 76392'sini kadınlar oluşturmakta idi³³⁰; yüzdelerle ifadeyle söyleyecek olursak işe alınan memurların %25,9'unu kadınların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

2008'de Afganistan'da mevcut olan 1547 kadından 62'si yani %4.2'sini ve mevcut 546 savcıdan 76 yani %6.1'ini kadınlar oluşturmakta idi.³³¹ Devlette çalışmakta olan kadınlardan %43'ü ayrı ofis ve odada kalan %57'si ise erkeklerle aynı ofis ve odada çalışmaktalar.³³² Kadınların işe girme konusunda karşılaştıkları problemlerden biri de ülkedeki rüşvet ve torpil olayıdır. Yapılan bir araştırmaya göre kadınların %55'i bu durumdan şikâyetçidir.³³³

Afganistan'da okuma-yazma ve özellikle İngilizceyi bilen kadınlar sadece devlette değil, aynı zamanda "İncu" denen yabancı müesseselerde de çalışmaktalar.³³⁴ Hatta kimi "İncular" eleman alırken çoğunlukla öncelik hakkı kadınlara vermekteler.

H. Sağlık Alanında Kadın

Afganistan'da kadınlar tarafından en çok tercih edilen alanlardan biri sağlık alanıdır. Zira onlara göre sağlık alanında çalışmak hem güvenilir hem başka alanlara göre daha rahat ve aynı zamanda kolay yoldan para elde etmenin yollarından biridir. Kadınların istekleri bu yönde olmasına rağmen kimi aileler buna olumlu bakmamaktalar. Hatta kimi bölgelerde aileler kadınların doktor ve hemşire olmalarının yanı sıra erkek doktor tarafından muayene edilmelerine de izin etmemekteler. Bütün bunlara rağmen yine de genç kızların çoğu doktor ve hemşire olmaya gayret sarf etmekteler. 2007'de yapılan bir araştırmaya göre Afganistan'daki doktorların %21,9'unu ve Sağlık bakanlığında çalışmakta olanların %23,3'ünü kadınlar oluşturmakta idi.³³⁵ Buna ek olarak aynı yılda Afganistan'da mevcut olan 15001 sağlık personelinin %49,3'ünü kadınlar oluşturmakta idi.³³⁶ günümüzde ise ülke genelinde yaklaşık dört bin kadın doğum doktoru bulunmaktadır.³³⁷

³³⁰ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 181.

³³¹ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 2.

³³² Melaley EFZELİ, Ber Resi Vaz'iyet-ı Şağil Der İdaret-ı Devleti Afganistan, Kabil, 2009, s. 22.

³³³ Melaley Efzeli, a.g.e, s. 20.

³³⁴ Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Tayi Deh Sal-ı Guzeşte (Afgan Kadınları ve Kızlarının Son Ol Yıldaki Durumunu İncelemesi), Kabil, 2008, s. 37.

³³⁵ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 160-161.

³³⁶ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 2.

³³⁷ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=37823>, 26.06.2012.

Kadınların Sağlık Alanında Karşılaştıkları Problemler Şunlardır:

- Yeterli Üniversite ve teçhizatın Olmaması: Afganistan'ın genelinde mevcut olan yaklaşık 30 üniversiteden sadece 10 üniversitesinde tıp fakültesi vardır ki bu miktardaki tıp fakülteleri 35 milyonun ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir. Buna ek olarak tıp fakültelerinin ileri ve gelişmiş tıp aletleriyle donanmamış olması da ayrı bir problemdir.

- Güvenlik: Ülkede can güvenliğinin olmaması halkın kaosu haline gelmiştir. Ama sağlık alanında bu problem daha da fazladır. Çünkü doktor veya hemşirelerin gece nöbetleri olur ve ailelerin çoğu da bu duruma olumlu bakmamaktalar.

- Ailelerin İzin vermemeleri: Kimi aileler tıp fakültesini bitiren gelinlerini çalıştırmamaktalar. Sebabi de gece nöbetleri ve yabancı erkekleri muayene etme meselesidir.³³⁸

- Devlet İmkânlarının Yeterli Olmaması: Burada kadın doktor ve personellerin gece nöbeti için kalacakları uygun ve güvenli yerin olmamasını örnek olarak verebiliriz.

- Şiddete Maruz Kalmaları: Kimi zamanlarda doktorların hasta yakınları tarafından şiddete maruz kalmaları da kadınların bu alanda çalışmalarını engelleyen bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, tedavi esnasında durumu daha kötüye giden veya hayatını kaybeden hastanın akrabaların doktorları dövebilir veya haklarında şikâyet edebilirler. İşte böyle bir durumla karşılaşmamak için kimi aileler kızlarını hastanede çalıştırmamaktalar.

İ. Kadın ve Polislik

Afganistan'da polis denince akla hemen erkek gelmektedir. Zira Afgan halkı kadınların polis olacaklarını pek düşünmez ve onlara izin vermezler. Hal böyle olunca da ülkenin mevcut durumu kadınların polislik alanında çalışmalarına pek müsait değildir. Bütün bunlara rağmen polis okullarında okumakta ve polislik görevi yapmakta olan bayanların sayısı epey vardır. Nitekim yapılan bir açıklamaya göre Afganistan'da yaklaşık 2000 bayan polisi mevcuttur. Fakat 2007 yılında oran daha az idi. çünkü 2007'de Afganistan'da mevcut olan 62407 polisten 233'ünü yani %1'den de daha azını kadınlar oluşturmaktadır.³³⁹

Kadınların polis olmalarına ailelerin yanı sıra din âlimleri de karşıdılar. Ama bayan polislerin mevcut olması kimi problemleri çözmede yardımcı olmaktadır. Örneğin, Aralık 2011 yılında Afganistan'ın Kuzeyinde bulunan Akçe ilçesinde bir yol kesicilik olayı gerçekleşti. Durum polise bildirilince yolu kesen kişiyle polisler arasında çatışma meydana geldi ve bu çatışma sırasında hırsız bir eve girip kadınlar arasında saklandı. Burkalı kadınların yüzünü açıp kontrol etme gücüne sahip olmayan erkek polisler Akçe komutanlığında mevcut olan tek bayan polisi getirip hırsızın burka giyip evdeki kadınlarla oturduğunu tespit edince hemen onu

³³⁸ 22.09.2012 tarihinde 28 yaşındaki bir bayan doktorla yaptığımız mülakattan.

³³⁹ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 2.

yakaladılar. İşte bayan polisin görev başında olmasının sosyal işlerin yürütülmesi konusundaki işlevleri yukarıdakiler idi.

Afganistan'da bayan polisler genelde bakanlıklarda, valiliklerde ve emniyet müdürlüklerinde görev yapmaktadırlar.

J. Kadın ve Askerlik

Afganistan Anayasasına ve ülkedeki mevcut uygulamaya baktığımız zaman askerlik görevinin zorunlu ve herkesin yapması gereken bir görev olmadığını görebiliriz. Yani günümüz Afganistan'ında askerlik ne erkek ne de kadın için zorunlu olmayıp bu görevi yerine getirmek isteyenlere devlet tarafından yaklaşık 300 dolar maaş verilmektedir. Durum böyle olunca da genelde başka bir iş yapamayan gençler askerliğe gidip para kazanmak istemekteler. Bundan dolayı diyebiliriz ki Afganistan'da askerlik yapmakta olan gençlerin çoğu okuma- yazma bilmemektedir.

Afganistan'ın kapalı ve geleneklere bağlı bir toplum olduğunu göz önünde bulunduracakları bayanların bu göreve girmelerinin hiç de kolay olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü aile ve mahalle baskısı buna izin vermemektedir. Bütün bunlara rağmen Afganistan'ın Savunma Bakanlığına mensup 43000 askerden 259'unu yani %0.6'sını kadınlar oluşturmaktadırlar.³⁴⁰ Demek ki asker olmak isteyen bayanlar aile ve toplumun bütün tepkilerini göz önünde bulundurarak bu işe girmektedir.

K. Kadın ve Siyaset

İslam'daki biat olayı aslında kadınların siyasete girebilmelerinin küçük bir örneğidir. Çünkü ikinci Akabe biatinde Hz. Peygamber (s.a.v) ile anlaşma yapmak için Mekke'ye gelen 75 kişiden ikisi Ammare ve Esmâ ismindeki kadınlar idi.³⁴¹ Aslında kadınların siyasete girme olayı eski tarihlere dayanmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'in Seba kralı olan Belkıs'tan bahsetmesi kadının binlerce yıl önce de siyasete girdiğinin açık bir örneğidir.³⁴²

Fakat şu bir gerçek ki dünyada günümüzde olduğu kadar hiçbir dönemde kadın siyaset alanına bu kadar açık ve net bir şekilde yer almamıştır. Hatta öyle ki günümüz dünyasında kimi ülkelerin cumhurbaşkanı, başbakanı, pek çok bakanı ve milletvekillerini kadınlar oluşturmaktalar. Dünyada bütün bunlar olup biterken Afganistan'da durum daha farklıdır. Geleneksel olmanın etkisi altında kalan Afganistan'da kadınların hangi haklara sahip olup olmadıkları tam belli olmamanın yanı sıra yasada yer alan kanunlarla toplumda uygulanmakta olan durumların farklı olması büyük sorunlara yol açmaktadır. Yeri geldikçe bundan bahsetmeye çalışacağız. Bütün bunlar olurken Günümüz Afganistan'ında kadınlar seçme ve seçilme haklarına sahiptirler. 15 yıl öncesinde hapisteymiş gibi evde mağdur

³⁴⁰ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 2.

³⁴¹ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 86.

³⁴² Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 199.

durumda kalan Afgan kadınları şimdi ise memur, müdür, belediye başkanı, vali, bakan olabilir ve hatta cumhurbaşkanlığa kendisini aday edebilir hale gelmiştir. Zira Anayasanın 62. Maddesinde cumhurbaşkanlık için aday olmanın şartları sayılırken cins ayrımı yapılmadan aşağıdaki ifadeler yer almaktadır: “Afgan vatandaşı olma, Müslüman olma, Afgan bir anne-babadan dünyaya gelme ve diğer herhangi bir ülkenin vatandaşı olmama...” Nitekim Afganistan tarihinde ilk kez Mes’ude CELAL 2004’te gerçekleştirilen ilk özgür seçimde aday oldu.

Afganistan’da kadınların siyasete girmelerini inceleyecek olursak diyebiliriz ki bu ülkede kadınların siyasete girmeleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Çünkü yüzlerce yıl önce Melike Sultane Raziye bu topraklarda 26 yıl krallık yapmış; Melike Gevher Şad, Nazo Ena, Süreyya, Bubu Can, Melaley ve Gazi Edi de uzun yıllar bu topraklarda siyasetle uğraşan kadınlardandır.³⁴³ Ayrıca 2001 yılındaki Bon Konferans’ına katılan 24 heyetten iki tanesi bayan idi.³⁴⁴ Buna ilaveten Aralık 2001’de kadınlardan oluşan altı kişilik bir heyet Amerikalı yetkililerle görüşmek için Amerika’ya gidip kadın hakları konusunda müzakerede bulundular.³⁴⁵ Kadınların siyasete girmeleri gün geçtikçe daha da artmaya başladı. Hatta öyle ki 2002 yılında yeni bir Anayasa çıkartmak için 9 kişiden oluşturulan komisyon üyelerinden iki üyesi Asife KAKER ve Mükrim EKREMİ isimdeki bayanlar idi.³⁴⁶

Afganistan’da bütün engel ve problemlere rağmen Mes’ude CELAL cumhurbaşkanlık seçiminde aday olmuş ve cumhurbaşkanlık koltuğuna oturmadıysa da Afgan kadınlarına ve özellikle dünyaya Afgan kadınlarının da pek çok alanda çalışabildiklerini göstermiş oldu. Aynı zamanda cumhurbaşkanlığa aday olan Hümayun Şah Asifi ile General Abdur Reşit DOSTUM’un yardımcıları arasında bayanlar da vardı. Bu girişimlerden ve yeni Anayasa çıktıktan sonra Afganistan’da kadınlar farklı alanlarda çalışabilir hale geldiler. Örneğin, vali olma, bakan olma vs. Zira Afganistan Anayasa’sının 72. maddesinde bakan olmanın şartları sayılırken Afganistan vatandaşı olma, yükseköğrenime sahip olma, yaşının otuz beşten aşağı olmama gibi durumlar yer almakta olup, erkek ve kadın diye herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Nitekim kadınlar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının bakanı, Bamyan ilinin valisi ve Mezar-ı Şerif’in bir ilçesinin belediye başkanı kadındır. Fakat şu var ki milletvekillikle ilgili olarak Afganistan Anayasa’sında kadınlara pozitif bir ayrımcılık da yapılmıştır. Çünkü Anayasanın 83. maddesinde milletvekili olmanın şartları sayılırken “...her ilin nüfusuna göre en azından iki bayan milletvekili parlamentoda yer almalıdır.” İfadesi yer almaktadır. Anlaşılan şu ki parlamentodaki milletvekillerin % 25’ini kadınlardan oluşturacaklar. Mevcut durumda 34 ilden toplam 66 kadın milletvekili

³⁴³ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 35-37.

³⁴⁴ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 506.

³⁴⁵ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 511.

³⁴⁶ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 524.

parlamentodadır.³⁴⁷ 2008’de ise parlamentoda mevcut olan 249 millet vekilden 68’i kadın idi.³⁴⁸

Buna ilave olarak il Şurasının 420 delegesinden 121’ini kadınlar oluşturmaktadır.³⁴⁹ Aynı zamanda Anayasanın 84. Maddesinde “Mişranu Cirge” diye bilinen şuranın üyelerinin seçilmesinden bahsedilirken “...cumhurbaşkanı bu şuranın üyelerinin %50’sini kadınlar arasından seçecektir...” diye bir ifade kullanılmıştır. Bütün bu örnekler kadınlara karşı yapılan pozitif bir ayrımcılığı göstermenin yanı sıra kadınların siyasete daha çabuk ve kolay girebilmelerini sağlamaktadır.

Kadınlara verilen haklar sadece yukarıdakilerden ibaret olmayıp bir siyasi faaliyet olarak savaşların durdurulmasına da etkide bulunmuşlar. Örneğin, 1382 ve 1383 h ş yıllarında General Abdur Raşit DOSTUM ve Ustad Ata Muhammed NOOR’un askerleri arasında savaş meydana geldiğinde Mezar-ı Şerif’te on bin kadın bir araya gelerek bir dilekçeyi imzalayıp merkeze göndermiş ve bu mektupta sürmekte olan savaşın durdurulmasını istemişlerdi.³⁵⁰ Bunun ötesinde devletle Taliban’ı barıştırmak ve aralarındaki problemleri çözmek için kurulan “Şuray-ı Ali Sulh” programına da kadınlara hak verilmiş ve onlardan üyeler seçilmiştir.

Bütün bu haklara rağmen Afganistan’da kadınların fazla siyasi faaliyetler yapamamalarının en önemli sebeplerinden biri çok çocuk sahibi olma, ülkedeki güvenliğin olmaması ve kimi kocaların hanımlarına siyasi faaliyet yapmasına izin vermemeleridir.³⁵¹

L. Kadın ve Spor

İslam Tarihine baktığımız zaman Müslümanların spora önem verdiklerini görebiliriz. Tabii ki Hz. Muhammed’in (s.a.v) tebliğe başladıkları ilk yıllarında o dönemin kendine has sporları vardı. Örneğin, koşma, ata binme, yüzme, ok atma vs. Kimi rivayetlere göre bir defasında Hz. Peygamber (s.a.v) ile Hz. Ayşe (ra) annemiz koşu yarışması yapmışlar.³⁵²

Afganistan’da ise yaygın olan sporlar güreş, futbol, voleybol, vücut geliştirme, karate ve krikettir. İsmi saydığımız sporların her ne kadar Yüce İslam Dinine aykırı bir yönü yoksa da kimi Afganlar tarafından hoş karşılanmamakta ve hatta futbol oynamanın Hz. Hüseyin’in (ra) kafasıyla oynamakla aynı tutup bunun haram olduğunu söyleyenler de vardır. Bütün bunlara rağmen günümüz Afganistan kuşağı spora ve özellikle futbola yoğun ilgi göstermektedir. Sadece erkekler değil, aynı zamanda kızlar da spora yönelmiş durumdadır. Afganistan toplumu gibi kapalı bir

³⁴⁷ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 318.

³⁴⁸ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 1.

³⁴⁹ Yukarıdaki dip.

³⁵⁰ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 135.

³⁵¹ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzariş-ı Tahkikati Müşarık-ı Siyasi Zenan Der Afganistan, s. 45.

³⁵² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 170.

toplumda kızların futbol oynamaları, koşu yarışı yapmaları ve karate kursuna gitmeleri çok az meydana gelebilecek bir durumdur. Her ne kadar halkın çoğu kızların sporuna karşı iseler de Afganistan'da milli kız futbol takımı bulunmakta ve pek çok spor salonları vardır. Hatta 2012'de İngiltere'de gerçekleştirilen Olimpiyat maçlarında koşu dalında Afganistan'ı Kohistani ismindeki bir genç kız temsil etti.

Söylemek gerekir ki spora salonlarına gitmekte olan kızların çoğu yurt dışında büyüyenler veya aydın bir aileden gelenlerdir. Yoksa Afganistan'ın küçük bir şehir veya kasabasında yaşamakta olan bir ailenin kızının spor salonuna gitmesini düşünmek pek de mümkün değildir. Olaya sosyolojik açıdan baktığımızda yaşadığı ve ortamın insanlar üzerindeki etkisini ve bunun sonucunda insanların dünya ve olaylara bakışının değiştiğini görebiliriz. Yani yurt dışında yaşayan veya ülkede modern bir hayat sürmekte olan ailenin spora bakışıyla köyde yaşamakta olan bir ailenin bakışı aynı olamaz. Buna ilave olarak insanların aldıkları eğitim türü de çok etkilidir. Zira bayanların sporuna karşı olanların çoğu medresede eğitim alanlardır; buna karşı modern bir eğitim alan üniversiteliler olaya farklı düşünmektedirler.

Bize göre sporun çeşidi değil, giyinme şekli çok önemlidir. Yani kızların setr-ı mahrem kuralını ihmal etmeden kendi vücut ve fitratlarına uygun spor tarzını yapmalarında bir sakınca yoktur.

M. Medya, Müzik ve Sinemada Kadın

1. **Medya:** Son zamanlarda ülkenin dördüncü süper gücü olarak kendini göstermekte olan medya faaliyetleri Afganistan'da gün geçtikçe artmaktadır. Hatta öyle ki medyada sadece erkekler değil, kadınların da faaliyette bulduklarını görmek mümkündür. Çünkü yayın organları olan televizyon, radyo, gazete, haftalık, dergi vb. 'de çalışmakta olan pek çok kadın vardır. 45 televizyon, 157 radyo ve pek çok gazete ve haftalığın faaliyette olduğu Afganistan'da yüzlerce bayan iş başındadır. Örneğin, 2005'te yapılan bir araştırmaya göre devletin denetimindeki medyada çalışmakta olan 881 personelden 208'ini yani %23'ünü bayanlar oluşturmaktadır.³⁵³

Geleneksel toplum anlayışının zincirlerini henüz koparamayan Afgan toplumu kadınların spiker, gazeteci ve yazı işleri müdürü olarak çalışmalarına karşı olduklarından kimi zamanlar bayan spiker ve gazeteci şiddet ve ölüme maruz kalmaktadır. Örneğin, 2012'ye kadar Afganistan'da öldürülen bayan spiker ve gazetecilerden birkaçı şunlardır:

Zekiye ZEKİ, Şekiba AMAÇ ve Şeyma RIZAYİ. Yapılan bir araştırmaya göre 2008 yılında Afganistan'da toplam 300 bayan gazeteci vardı.³⁵⁴

³⁵³ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 160.

³⁵⁴ Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Tayi Deh Sal-ı Guzeşte, s. 33.

2. **Müzik:** Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman direkt olarak müzikten bahseden bir ayeti göremeyiz. Buna rağmen Afganistan'daki din âlimleri müziğin haram olduğunu söylemekte ve bunun şeytanın aleti olarak görmekteler. Âlimler bütün bunları söylemesine rağmen ülkede müziğe ilgi duyanların sayısı epey vardır. Afganistan'da kadınlar sadece günümüzde değil, hatta ilk kez 1950 yıllarında seslerini radyo aracılığıyla duyurmuşlar.³⁵⁵ Yukarıda da söylediğimiz gibi radyodan ilk kez şarkısı yayınlanan Bayan Hanım Pervin idi.³⁵⁶ Bu durum Taliban döneminde bir duraklama yaşadıktan sonra tekrar devam etmeye başladı. Fakat şu var ki 2001 yılında Taliban hükümeti yıkıldığında ve günümüz Afganistan Devleti kurulduktan sonra erkek ve bayan şarkıcıların video ve klipleri tekrar piyasaya çıkmaya başladı. Eski sistemin etkisinden olması lazım ki ilk yıllarda bayan şarkıcıların şarkıları fotoğraf olmaksızın yayınlanmaya başladı; fakat çok geçmeden resimli ve klipli videolar da piyasaya çıkmaya başladı. Hatta diyebiliriz ki h ş 1382 yılının kış mevsimine kadar Afgan televizyonlarında kadınların şarkıları fotoğraflı ve h ş 1383 yılından sonra da görüntülü olarak yayınlanmaya başladı; durumun farkına varan din âlimleri tepki göstermişlerse da kliplerin satılması ve yayınlanması yasaklanmadı.³⁵⁷ Bunun yanı sıra "Sitar-ı Afgan –Afgan Yıldızı" adlı şarkı yarışmasında genç kızlar da yarışmacı olarak katılmaya başladılar.

3. **Sinema:** Bir toplumun gerçek yüzünü ve o toplumda yaşanan olayları güzel bir şekilde anlatan sanatlardan biri sinema ve oyunculuktur. Ama Afganistan'da pek çok sebepten dolayı sinema ve oyunculuk gelişmemiştir. Bunun en bariz örneği Afganistan televizyonlarında Afgan film ve dizilerine nispeten, Hint ve Türk sinemasının daha çok olmasıdır. Böyle bir durumun da iki sebebi vardır: Afganistan'daki oyuncuların kaliteli film ve diziler çekememeleri; ikincisi Afgan halkının yurt dışından gelen sinemalara karşı sempatik duymalarıdır. Neyse konumuz Afgan Sinemasını tartışmak olmadığı için asıl konuya döneceğiz:

Afganistan'da kadınların sinema ve tiyatroya girme macerası aslında 1950 yıllarında Edebiyat fakültesinin açılışıyla başladı³⁵⁸ Zira o dönemde ilk kez oyunculuk dersleri verilmeye başladı. Fakat gün geçtikçe kadınların sinemaya meyilleri daha da artmaya başladı. Özellikle günümüzde kadınların dizi ve filmlerde rol almaları oldukça fazla olmuştur. Kadınların sinemada rol almasındaki en büyük sorun tesettür meselesidir. Bu durumun farkına varan senarist ve yapımcılar tesettürü riayet edecek şekilde ve bizim topluma uygun meseleleri kaleme almaktalar. Yani Afgan film ve dizilerinde rol alan bütün bayanlar başlarını örtmekteler. Çünkü aksi takdirde kimi insanların olumsuz tepkileriyle karşılaşabilirler. Şu ana kadar çekilen film ve dizilerin hiçbirinde ahlakı bozacak sahneler yer verilmemiştir. Afganistan'da kimi kadınlar oyunculüğün yanı sıra film yapımcılığı ve senaristliğini

³⁵⁵ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 125.

³⁵⁶ Zahir TENİN, a.g.e, s. 120.

³⁵⁷ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 254.

³⁵⁸ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 125.

de yapmaktadır. Örneğin, Sı Nokta ve Hicab gibi filmlerin yapımcısı bayan gazetecilerdir.³⁵⁹

³⁵⁹ Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Tayi Deh Sal-ı Guzeşte, s . 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA KADIN SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. Kadın Sorunu ve Çeşitleri

Afganistan'da kadın sorununu aile içi ve aile dışı sorunlar olarak iki gruba ayırıp ele almaya çalışacağız:

1. Aile İçi Sorunlar

Gözlemlediğimiz kadarıyla Afganistan'da kadınların karşılaştıkları aile içi sorunlarından birkaçı şunlardır:

- Erkek Çocuklarla Aynı Statüde Bulunmama: Arap cahiliye döneminde olduğu gibi günümüz Afganistan'ında da kimi aileler kız çocuğa sahip olmayı bir utanç olarak görmektedirler. Kızların erkek çocuklarla aynı statü ve seviyede bulunamamaları bunun bariz örneğidir. Hatta öyle aileler vardır ki erkek çocuk dünyaya getirmeyen gelinlerinin başına kuma getirmektedirler. Örneğin, Pektiya ilinde yaşamakta olan 32 yaşındaki Şerife isimindeki bir kadın beş kız çocuk dünyaya getirince kocası tarafından ölüme ve başına kuma getirmekle tehdit edilmişti.³⁶⁰ Kimi zamanlarda ise erkek çocuk dünyaya getirmeyen gelinlere hakaret edilmektedir.³⁶¹ Bunun sebebi de kız sahibi olmanın aile için bir za'fiyet meselesi olmasıdır. Konuyla ilgili olarak kadınlar sendika başkanı Süreyya PERLİKA şunları söylemektedir: "Aileler kız çocuğu dünyaya getirmeyi bahtsızlık olarak görmektedirler; durum böyle olunca da bu toplumda kadının bir önemi yoktur."³⁶²

Anladığımız kadarıyla birçok aileye göre gelinin mutlaka erkek çocuk dünyaya getirmesi lazımdır. Çünkü aile ve sülalenin devamını sağlayabilen ve varlığını koruyabilen erkeklerdir; kızlar ise evlenip başkasının evine gidip onun ailesinden sayılacaktır. Öbür yandan erkek çocuğa sahip olma bir güç simgesi haline gelmiştir. Öyle ki erkek çocuğa sahip olan aileler kendilerini daha çok güçlü hissetmektedirler.

- Kendi Rızası Dışında Evlendirilmesi: Kızların kendi rızaları dışında evlendirilmeleri ilk sayfalarda işlendiğinden burada tekrar etmeye gerek yok; Fakat şunu bilmeliyiz ki kızların rızaları alınmadan evlendirilmeleri aile içi sorunlara yol açabilmektedir.

2. Aile Dışı Sorunlar

Afganistan'da kadının karşı karşıya kaldığı en büyük sorunu ev dışı sorunlardır. Hatta kanaatimizce bu ülkede kadının gelişmesini engelleyen etkenlerin

³⁶⁰ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 62.

³⁶¹ Yukarıdaki dip.

³⁶² Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 63.

çoğu ev dışı sorunlardır. Şimdi ise biz bu sorunlardan birkaçını burada aktarmaya çalışacağız:

a. **Eğitim:** kadının okuma- yazma bilmemesi büyük bir problemdir. Çünkü eğitim ve eğitilmiş olma insana farklı değerler katmaktadır. Ayrıca her şeyin yolu eğitimden geçmektedir. Fakat Afganistan’da kimi bölgelerde ailelerin kız çocuklarını okula ve üniversiteye göndermemeleri genç kızların karşılaştıkları en büyük sorundur. Ailelerin kız çocukları neden okula göndermedikleri meselesini daha önce işlediğimizden burada tekrar etmeyeceğiz; fakat şunu bilelim ki sağlıklı bir aile ve gelişmiş bir toplum oluşturmak için kızların eğitilmiş olmaları lazımdır. Çünkü bugünün genç kızları yarının anneleridirler.

b. **Çalışma:** Eğitimden sonra kadının karşılaşmakta olduğu ikinci sorun da çalışma sorunudur. Zira Afganistan’da eğitilmiş olduğu halde ev dışında bir memur veya öğretmen olarak çalışmayan pek çok kadın bulunmaktadır. İyi bir gelecek ve mesleğe sahip olabilmek için gece gündüz ders çalışan kadınlardan bir kısmı, eğitimlerini bitirdikten sonra kurdukları hayallerini gerçekleştiremiyorlar. Zira erkeklerin çoğuna göre kadınların görevi anne olmak ve bol bol çocuk doğurmaktan ibarettir. Böyle bir anlayıştan olması gerekir ki Afganistan’da her kadının ortalama olarak 7.4 çocuğu vardır.³⁶³ Durum böyle olunca da bu mesele kadınlar karşısında büyük bir problem olarak çıkmaktadır.

Bize göre ise eğer kadın maddi sıkıntısı olan kocasına e yardımcı olmak için tesettürü riayet ederek ve çocuğu da ihmal etmeyerek çalışacaksa bir problem yoktur. Yok eğer kadın çalışacağım diye anne ve hanım olma görevini veya tesettürü ihmal edecekse evde oturup annelik yapması çalışmasından daha iyidir.

3. Seçme ve Seçilme Hakkı

Ülkede Yürürlükte olan Anayasanın 33. maddesine göre “Afganistan vatandaşı olan herkes seçme ve seçilme hakkına sahiptir.” Gördüğümüz gibi Anayasada seçme ve seçilme konusunda kadınla erkek arasında bir ayırım yapılmamıştır. Anayasada her ne kadar kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildiyse de mevcut durumda bu mesele büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Afgan halkı ve özellikle mollalardan bir kısmı kadının seçme ve seçilme hakkının olmadığını kendini milletvekilliğe veya cumhurbaşkanlığa aday eden kadınlara oy verilemeyeceğini söylemektedirler. Örneğin, Kari İsmail isimindeki bir din âlimi 2010 milletvekillik seçimlerinde Cüzcan ilinde milletvekilliğe aday olan Fahima SADAT’a oy vermenin caiz olmadığını söyleyip insanlar arasında tartışmaya sebep oldu. Tabii ki sözü insanları pek etkilemedi ve adı geçen kadın milletvekili olarak seçildi. Seçme ve seçilme sorunu sadece mollalar tarafından oluşturulan bir problem olmayıp, kimi bölgelerde halk da buna sıcak bakmamaktadırlar. Örneğin, yapılan bir araştırmaya göre 2004’te yapılan seçimlerde Afganların %87’sine göre kadınlar oy vermek için kocalarından izin almak zorundalar; bir başka araştırmada Afganların %18’i

³⁶³ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 2.

kadınlarına oy vermek için dışarı çıkmalarına izin vermeyeceklerini dile getirmişler.³⁶⁴ Gözlemediğimiz kadarıyla oy vermeyen kadınlar veya hanımına oy verme hakkını vermeyenlerin çoğu küçük şehirler veya köylerde yaşamakta olan insanlardır. Burada ise sosyolojik açıdan toplumun insanların düşünce tarzı ve olaylara bakışı üzerindeki etkilerini görebiliriz. Zira köyde ve kapalı bir toplumda yaşayan bir insanın büyük şehirlerde veya başka bir ifadeyle açık toplumlarda yaşayan bir insanla olaylara bakışı aynı olmaz ve olamaz. Zira sanayileşme ve modernleşmenin şehirde yaşamakta olanların üzerindeki etkisi kırsalda yaşamakta olanlara göre daha fazladır.

B. Kadına Şiddet

Şiddet: insanın ruh ve fiziğine zarar verebilecek veya insanın hakkına tecavüz edilen her durum şiddet olarak bilinmektedir. Kadına şiddete hayır meselesini dünya açısından baktığımızda kadına şiddet yasağının ilk kez 1993 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından çıkarıldığını görebiliriz.³⁶⁵ Konunun detayına girmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Afganistan Anayasa'sına bakmayı uygun gördüğümüzden konuyla ilgili olarak Anayasada yer alan maddeleri sizlerle paylaşacağız. Afganistan'da yürürlükte olan Anayasanın 29. maddesine göre "insanı azarlama yasaktır. Hiç kimse gerçeği öğrenme, tutuklama, gözaltına alma gibi durumlar dâhil başka birini azarlayamaz ve şiddet uygulayamaz." Kadına Şiddete Hayır kanununun 4. maddesine göre "Şiddet suçtur, kimse oturduğu yerde, devlet veya özel iş yerlerinde, kurumlarda, halka açık yerlerde, toplu ulaşım araçlarında ve diğer yerlerde, başkasına şiddet yapamaz; şiddet yapanlar kanunun hükmüne göre cezalandırılacaklar."³⁶⁶ "Kadına Şiddete Hayır" kanununa göre aşağıdaki durumlar şiddet sayılmaktadır:

- **Tecavüz Etme:** Kadına Şiddete Hayır Kanunu'nun 17. maddesine göre buluş çağına ulaşan kadına tecavüz eden kişi müebbet hapse çarptırılacak; eğer kadın tecavüz esnasında ölürse suçlu idam edilecektir.³⁶⁷ Adı geçen kanunun bir diğer maddesine göre eğer kişi buluş çağına ulaşmayan bir kıza tecavüz ederse en uzun müebbet hapsine çarptırılacak; tecavüze uğrayan ölürse idam edilecektir³⁶⁸; kadının iffetine tecavüz edip de zina veya livatete yol açmadığı durumda suçlu yedi seneyi aşmayacak uzun bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁶⁹

Peki, yukarıda söylenenler tam tamına uygulanır mı? Diye sorarsanız, evet diyemem. Zira insanların ırz ve namusuna tecavüz ettiğine rağmen dışarıda rahat

³⁶⁴ Pişreft-1 Zenan Der Hakikat Pişreft-1 Heme Ast, s. 1.

³⁶⁵ Sanduk-1 İnkişafı Milel-1 Muttahid Berayi Zenan, Yek Projeyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu'lumat-1 Dest-1 Duvun Der Barey-1 Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, Kabil, 2006, s. 4.

³⁶⁶ Resmi Ceride, Kanun-1 Men'-1 Huşunet Aleyhi Zenan, Kabil, 1388, s. 4-5.

³⁶⁷ Resmi Ceride, Kanun-1 Men'-1 Huşunet Aleyhi Zenan, s. 19.

³⁶⁸ Resmi Ceride, Kanun-1 Men'-1 Huşunet Aleyhi Zenan, s. 20.

³⁶⁹ Yukarıdaki dip.

rahat gezmekte olan pek çok kişi vardır. Kanunun uygulanmamasının en önemli sebebi rüşvet, torpil ve güç meselesidir. Durum böyle olunca da yukarıdaki suçu işleyen gariban biri ise kanun uygulanacak; yok eğer zengin veya çok güçlü biri ise kanun tam olarak uygulanmaz. Nitekim birkaç yıl önce Ser-ı Pul ilinde küçük bir kıza tecavüz edenler hala cezalandırılmamışlar.

- **Fuhşa Zorlama:** Kadına şiddet sayılan bir diğer husus fuhşa zorlamadır. Kadına şiddete Hayır kanununun 18. maddesine göre buluş çağına ulaşan kadını fuhşa zorlayan kişi durumuna göre yedi yıldan az olmayacak şekilde uzun hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷⁰

Adı geçen kanuna göre aşağıdaki durumlar da kadına şiddet sayılmaktadır:

- Kadının kişiliğine zarar verecek şekilde özel hayatını kaydetme ve yayınlama.
- Yakmak veya kimyevi, zehirleyici ve diğer zararlı maddelerle kadına zarar vermek.
- Kadını yakmaya ve intihara zorlama veya zehirleyici ve diğer zararlı maddelerle ona zarar vermek

Kadına Şiddete Hayır Kanununun 20. maddesine göre kadını yakan, vücuduna kimyasal, zehirli veya zararlı diğer maddeler kullanıp da yararlanmasına veya özürsüz olmasına sebep olanlar; zehirli maddeyi ona içiren veya vücuduna iğne yapan kişi on yıldan az olmayacak şekilde uzun bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷¹

- **Dövme:** İnsan ve Kadın Hakları Komisyonlarının üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de kadını dövme meselesidir. Afganistan’da kadını dövme meselesi genelde köy ve küçük şehirlerde yaşamakta olanlar arasında gerçekleşmektedir. Bunun sebebi de köylerde yaşayan insanların genelde eğitimsiz olmaları ve kadınların ise ekonomik özgürlüğe sahip olmamalarıdır. Yani eğitimsiz erkekler kadınlarla nasıl davranıp davranmayacaklarını tam olarak bilmemekte ve aynı zamanda eğitimi olmayan kadınlar da kendi haklarının ne olduğunu bilmemektedirler. Buna ek olarak kadınların ekonomik özgürlüğe sahip olmamaları da rol oynamaktadır. Zira iktisadi bağımsızlığı olmayan kadınlar mecburen kocanın şiddetine dayanmak zorunda kalmaktadır. Buna karşı büyük şehirlerde yaşamakta olanların çoğu okuma-yazma bilmelerinin yanı sıra ekonomik özgürlüğe sahiptirler. Durum böyle olunca hem kadın hem koca haklarının ne olduğunu bilmekte ve ona göre hareket etmektedirler.

³⁷⁰ Resmi Ceride, Kanun-ı Men’-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 21.

³⁷¹ Resmi Ceride, Kanun-ı Men’-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 22.

Konuyla ilgili olarak Kadına Şiddete Hayır Kanununun 23. maddesine göre kadını dövüp da yaralanma ve özürülü olmasına sebep olmayan kişi üç ayı aşmayacak şekilde kısa bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷²

- **Öldürme:** Kadını öldürme meselesi aslında Afganistan'da çokça meydana gelen bir durum değildir. Bu durum az da olsa ülkede kendini göstermektedir. Örneğin, Herat'ta bir erkek tartıştığı hanımı ve kayın annesini öldürdü.³⁷³ Bunun yanı sıra Kabil'de 22 yaşındaki bir kadın zina suçlamasıyla Taliban tarafından idam edilerek öldürüldü.³⁷⁴

- **Satma:** Kadına Şiddete Hayır Kanununun 24. maddesine göre kadını satan, satın alan veya aracılık yapan kişi on yıldan fazla olmayacak uzun bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷⁵

- **Kan Bedeli Olarak verme:** Kadına Şiddete Hayır Kanununun 25. maddesine göre kadını kan bedeli olarak veren veya alan kişi on yılı aşmayacak uzun bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷⁶

- **Zorla evlendirme:** Kızları kendi rızaları alınmadan evlendirilmeleri ülkede çokça meydana gelmekte olan bir durumdur. Onları zorla evlendiren de genelde anne-babalarıdır. Detayını ilk sayfalarda işlediğimizden tekrar etmeye gerek yoktur.

- **Evlilik yaşın(16) dan önce nikâhlendirme:** Kadına Şiddete Hayır Kanununun 26. maddesine göre kadını evlilik yaşından önce ve rızası dışında nişanlandırılan veya kendisiyle evlenen kişi iki yıldan az olmayan orta bir hapis cezasına çarptırılır; aynı zamanda nişan ve nikâh da kanunun hükmüne göre feshedilir.³⁷⁷ Böyle bir girişimde bulunanlar için kanun ceza koyduysa da bunu uygulayan pek yoktur.

- **Sövme, hakaret ve korkutma:** Adı geçen Kanun 29. maddesine göre kadını söven, ona hakaret eden veya kadını tehdit eden kişi üç aydan az olmayan orta bir hapis cezasına çarptırılacaktır.³⁷⁸

- **Azarlama ve Eziyet Etme:** Aynı kanunun 33. maddesine göre kadını azarlayan ve eziyet eden kişi üç aydan az olmayan kısa bir hapis cezasına

³⁷² Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-i Huşunet Aleyhi Zenan, s. 25.

³⁷³ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38452> 11.07.2012.

³⁷⁴ <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38455> 11.07.2012.

³⁷⁵ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-i Huşunet Aleyhi Zenan, s. 25.

³⁷⁶ Yukarıdaki dip.

³⁷⁷ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-i Huşunet Aleyhi Zenan, s. 26.

³⁷⁸ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-i Huşunet Aleyhi Zenan, s. 27.

çarpıtılacaktır.³⁷⁹ Afganistan dört kuzey illeri sorumlusu Fewziye NEVABİ'ye göre 2012 yılında kadınlara karşı 36 saldırı olayı meydana gelmiş ve bu girişimlerden 10 tanesinde kadın canını kurtarmış³⁸⁰

- Kadını zorlaya uyuşturucu bağımlılığı yapma.

- **Mirastan Mahrum Bırakma:** Kadına Şiddete Hayır Kanununun 33. maddesine göre kadını miras hakkından mahrum bırakan kişi bir aydan fazla olmayan kısa bir hapis cezasına çarpıtılacaktır.³⁸¹ Kadına miras hakkını vermeyenler için kanun ceza koymasına rağmen kimi bölgelerde bu durum bir gelenek halini kendine aldığından bu suçu işleyen kimse cezalandırılmamaktadır. Örneğin, Afganistan'ın Güney bölgesinde bayanların miras istemeleri ayıp sayıldığından ne erkek ona hak vermekte ve ne de kendisi hak istemektedir.

- **Okuma, Çalışma ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkından Mahrum Bırakma:** kadının okuma, çalışma ve sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkını elinden alan kişi Kadına Şiddete Hayır Kanununun 35. maddesine göre altı aydan fazla olmayan kısa bir hapis cezasına çarpıtılacaktır.³⁸² Bu konuda kanunun söylediği bellidir; fakat kızlarını okula gitmekten alıkoyan babaların cezalandırıldıklarını ne gördük ne de duyduk. Anlaşılan şu ki Afganistan'da ya yöneticiler kanunu doğru bilmiyor veya kimse şikâyette bulunmuyor.

- Zorla çalıştırma

- Medeni Kanunun 86. maddesinin uymadan (erkeğin evlenmesini gerektiren durum olmadan) birden fazla kadını evlenmek³⁸³ Kadına Şiddete Hayır Kanununun 37. maddesine göre üç aydan az olmayacak şekilde kısa bir hapis cezasına çarpıtılacaktır.³⁸⁴

Kadına şiddet Hayır kanununun 7. maddesine göre şiddete uğrayan kadının kendisi veya akrabaları polise veya mahkemeye şikâyette bulunabilir. Kadınların şikâyet için başvurdukları devlet dairesine bakınca h ş 1387 yılında 648 kişiyle yapılan bir anketin sonucuna göre %50 ile mahkeme³⁸⁵ birinci sırayı almaktadır.

Konuyla alakalı olarak söylememiz gereken bir diğer nokta şu ki şiddet olayları mahkûmlarının cezaları bağışlanmayacak ve indirilmeyecektir.³⁸⁶

³⁷⁹ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 28.

³⁸⁰ Sarah BERNING, Afgan Women escape marriage through suicide, <http://www.rawa.org/temp/runews/2013/04/19/afghan-women-escape-marriage-through-suicide.html>, 08.06.2013.

³⁸¹ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 29.

³⁸² Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 30.

³⁸³ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 5-6.

³⁸⁴ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 31.

³⁸⁵ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Destersi Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalışma, s. 44.

³⁸⁶ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 33.

Kadına Şiddete Hayır kanununun 9. maddesine göre Diyanet İşleri Bakanlığı kadına şiddeti engellemek için aşağıdaki tedbirleri almak zorundadır:

- Erkek ve kadının şer'i haklarını vaaz ve hutbelerde bildirmek için düzenli programlar yapmak ve bunları da imamlar ve Vaizler tarafından yerine getirmek.
- İmamlar ve vaizlere konuyla alakalı olarak seminerler ve konferanslar vermek.
- Şeri'at ve kanuna dayanarak şiddetin sebebi ve doğurduğu sonuçları halka bildirmek.

Buna ek olarak Milli Eğitim Bakanlığı da aşağıdaki programları yapmalıdır:

- Şiddet, şiddetin doğurduğu sonuçlar ve şiddeti engelleme ile ilgili konuları ders kitaplarında yerleştirmek.
- Konuyla ilgili olarak öğrenci ve öğretmenlere seminer ve konferanslar vermek.
- Eğitim ortamında şiddeti önleyecek her türlü tedbiri almak.
- Yapmakta olduğu yayınlar yoluyla şeri'at ve kanuna dayanarak şiddetin sebep ve doğurduğu sonuçlarını insanlara bildirmek.³⁸⁷

Aynı zamanda Sağlık Bakanlığı şiddete uğrayan kadını ücretsiz tedavi etmeli, konuyla ilgili olarak ciddi tedbirler almalı ve meseleyi Kadınlar Bakanlığı'na bildirmelidir.³⁸⁸

Konuyla ilgili olarak söylenmesi gereken önemli bir nokta da kadına şiddet olaylarının gün geçtikçe artmasıdır. Yani birkaç yıl öncesine kadar kadına şiddet olayları ya gerçekleşmiyor veya gün yüzüne çıkmıyordu. Fakat son zamanlarda Afganistan'ın tarihinde eşi ve benzeri görülmeyen pek çok şiddet olayları meydana gelmektedir. Bize göre eskiden kadına şiddet olaylarının gün yüzüne çıkmamasının nedenlerinden birkaçı şunlardır:

1. Eğitimsizlik: Kadınların çoğu okuma -yazma ve bunun sonucu olarak kendi hak ve sorumluluklarını bilmedikleri için kendilerine yapılan şiddet ve işkencelere karşı sessizliğini koruyorlardı. Fakat son on yılda kadınların okuma -yazma oranı artıça ve kendi hak ve sorumluluklarının bilincine vardıkça şiddet olaylarına karşı tepkilerini ortaya koymaktalar.

2. Kadının Ekonomik Bağımsızlığının Olmaması: Tabii ki eskiden okuma-yazma bilmeyen ve herhangi bir mesleğe sahip olmayan kadınların çoğunun gelir kaynağı sadece kocaları tarafından verilen para idi. Durum böyle olunca da şiddete maruz kalan kadınlar dul kalmaktan ve bunun neticesinde zor duruma düşmekten korktukları için sessizliklerini korurlardı. Ama şimdi pek öyle değildir. Çünkü artık kadınlardan da çalışıp para kazanmakta ve bunun sonucu olarak kendilerini

³⁸⁷ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 12-13.

³⁸⁸ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 16.

kocalarından bağımsız zannetmekte. Durum böyle olunca da şiddete maruz kaldığı an hemen tepkisini göstermektedir. Bu durumda ise fedakârlık ortadan kalkar; şiddet olayları daha da artıp açığa çıkmaktadır.

3. Medya: Daha önce de söylediğimiz gibi ülkelerin dördüncü büyük gücü sayılmakta olan medyanın rolü diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da etkilidir. Demek istediğimiz şu ki eskilerde Afganistan’da medyanın faaliyetleri az ve sınırlı olduğu için kadına karşı yapılan şiddetlerden kimsenin haberi olmazdı. Ama artık öyle değildir. Nerede bir şiddet varsa medya hemen onu bulup insanlarla paylaşır ve bunun neticesinde herkes haberdar olmaktadır. Hal böyle olunca da şiddet olayları artmakta ve açığa çıkmaktadır.

4. Belli Bir Kurumun Olmaması: Afganistan Anayasa’sının 58. maddesine göre “Devlet, Afganistan’da insan haklarına riayet etmek ve onu korumak için bağımsız insan hakları komisyonunu kuracaktır. Mağdur duruma düşen her vatandaş bu komisyonda şikâyette bulunabilir...” işte bu komisyondan önce kadın haklarını savunan herhangi bir kurum yoktu; şiddete maruz kalan kadınlar da kimseye şikâyette bulunmazlardı. Ama şimdi öyle değildir; artık insan ve kadın hakları komisyonları bu alanda faaliyette bulunmakta ve hatta kimi bölgelerde ev ev dolaşıp telefon numaraları ve adreslerini bırakıp şiddete maruz kalan kadınlardan kendilerini aramalarını istemekteler. İşte eskiden böyle bir kurum olmadığından kadına karşı yapılan şiddetlerden kimsenin haberi pek olmazdı.

C. Kadına Şiddetin Sebepleri

Kadınların maruz kaldıkları şiddet olaylarıyla ilgili olarak yaptığımız gözlemler neticesinde vardığımız sonuçlar şunlardır:

- Eşlerin kendi rızaları dışında evlenmeleri.
- Eşler arasında seviye farkı.
- Kocanın ailede kendisini tam bir otorite olarak görmesi ve hanıma pek yetki vermemesi.
- Eğitimsizlik.
- Eşlerin birbirleriyle karşı üstlendikleri sorumlulukların bilincinde olmamaları.
- Kadının kocanın sözünü dinlememesi.
- Kadının ev işlerini kocanın istediği şekil ve doğrultuda yapmaması.
- İşsizlik ve Fakirlik.
- Çok Evlilik.
- Kadınların siyaset, medya ve toplumun diğer alanlarında pek yer almaması.³⁸⁹
- Gelinin kayınpeder ve kayın annesiyle beraber yaşaması.
- Gelinin kayınvalide ve kayınpederiyle iyi geçinmemesi.

³⁸⁹ Sanduk-1 İnkişafi Melel-1 Muttahid Berayi Zenan, Yek Proheyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu’lummat-1 Dest-1 Duvun Der Bareyi Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, s. 17.

Kadına Şiddetin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar da şunlardır:

- Eğitimsizliğin çoğalması.³⁹⁰ Yani kız çocukları okula gitmekten alıkoymak.
- Kadınların Ölümüne sebep olması.
- Evden Kaçma olayının çoğalması.
- İntiharın Çoğalması
- Suçların artması.

D. Kadına Şiddetin Türleri

Afganistan'da meydana gelmekte olan kadına şiddet türleri şunlardır:

- Dövülme: Şiddetin bu türü oldukça fazladır. Örneğin, 2006 yılında Kadınlar Bakanlığında kaydedilen 2133 kadına karşı şiddet olayından 558'i dövülmeyle alakalı idi.³⁹¹ Yapılan bir diğer araştırmaya göre 2008'da Afganistan'da kadına karşı yapılan 1327 şiddet olayından %30.7'si fiziki şiddet veya başka bir ifadeyle dövülmeyle alakalı idi.³⁹² Söylemek gerekir ki daha çok okuma-yazma bilmeyen kadınlar bu tür şiddete maruz kalmaktadırlar. Örneğin, bir araştırmaya göre okuma yazma bilmeyen kadınların %66'si ve okuma yazma bilen kadınların %34'u fiziki şiddete maruz kaldıklarını söylemişlerdir.³⁹³

- Fuhşa Zorlama.³⁹⁴

- Satılma.

- Zorla Evlendirilme: Yapılan bir araştırmaya göre 2006 yılında kadınlar Bakanlığında kaydedilen 2133 şiddet olayından 769 olayı zorla evlendirilmeyle alakalı idi.³⁹⁵

- Nafaka Vermeme: Kadınlara nafaka vermeme olayı Afganistan'da nadiren meydana gelen şiddet türlerindedir. Nitekim h ş 1387 yılında 34 kadın İnsan Hakları Komisyonuna kendilerine nafaka verilmediği iddiasında bulunmuşlar.³⁹⁶ Yaklaşık 35 milyon nüfusa sahip olan bir ülkede yukarıdaki sayı çok değildir.

- Gelirini Elinden Alma: Afganistan'da kadına karşı yapılan şiddet türlerinden biri de kadınların kendi gelirlerinin kocaları tarafından alınması ve böylece hanımın kocasına muhtaç duruma düşmesidir. Nitekim h ş 1387 yılında konuyla ilgili 11 olay

³⁹⁰ Müessiseyi Hukuk ve Demokrasi –Behşi Himayet Az Cami'ay-ı Medeni, Dest Nameyi Amuzişi Kahiş-ı Huşunet Hayi Hanevadeği Der Pertev-ı Ahkam-ı İslami (İslam Ahkamı Çerçevesinde Ailevi Şiddetin Azalması), Kabil, h ş 1387, s. 18.

³⁹¹ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 3.

³⁹² Yukarıdaki dip.

³⁹³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, s. 34.

³⁹⁴ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 60.

³⁹⁵ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 3.

³⁹⁶ Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan-Behşi Tahkikat-, s. 11.

ülkede meydana gelmiştir.³⁹⁷ Yani kadın maaşını aldıktan sonra onu kocasına verir ve bunun karşılığında ise koca bütün masrafları karşılamak zorundadır.

- Evden Kovma:
- Öldürülme: Afganistan İnsan Hakları Bağımsız Komisyonu'nda 2006 yılında kaydedilen 1199 kadına karşı şiddet olayından 50 tanesi öldürmeyle ilgili idi.³⁹⁸
- Yakma.
- Değiştirilme: 2006 yılında İnsan Hakları Komisyonu'nda kaydedilen şiddet olaylarından 41'i³⁹⁹ kızların değiştirilme olayı ile ilgili idi. Yani kimi bölge ve kabilelerde kız, kız veya başka nesnelere karşılığında değiştirilmekteler.
- Tecavüze uğrama.
- Sövmeye Ma'ruz Kalma.

Bu bilgilerden sonra şimdi ise şiddete ma'ruz kalan kadınların oranını medeni durumlarına göre ele almaya çalışacağız:

2006'da yapılan bir araştırmaya göre medeni durumlarına göre kadınların şiddete maruz kalmaları aşağıdaki gibidir: evli olanlar %63, bekâr olanlar %13, Nişanlı olanlar %6, Dul olanlar %5, Boşananlar %2 ve diğerleri ise %5'tir.⁴⁰⁰ Yukarıda verilen istatistik hesaptan da anlaşılacağı gibi şiddete en çok ma'ruz kalan kesim evli kadınlardır. Bunun sebebi ise eşlerin kendi rızaları dışında evlendirilmeleridir. Nitekim aynı kurumun 2010 yılında yaptığı bir araştırmaya göre şiddete ma'ruz kalan evli kadınlardan %82'si kendi rızaları dışında evlenenler idi.

E. Devlet ve Kadın

Biz bu başlık altında daha çok devletin kadınlarla ilgili olarak yaptıkları işler ve attığı adımları ele almaya çalışacağız. Bunun yaparken de ilk önce Kadınlar Bakanlığından bahsetmemiz gerekmektedir.

1. Kadınlar Bakanlığı: Taliban'ın çöküşünden sonra Afganistan'ın geleceği ile ilgili kararların alınması için Almanya'nın Bon şehrinde Bon Konferans'ı adı altında bir konferans düzenlendi. Bu konferansta konuşulan konular arasında "Kadınlar Bakanlığı" adı altında bir bakanlığın kurulması da vardı. İşte o tarihte alınan karar ile 2002 yılında bu bakanlık kuruldu. Bu kürsüye ilk kez de Sima SEMER(1380-1381 h ş) oturdu; ondan sonra Doktor Habibe SURABİ (1381-18-1383 h ş), SURABİ'den sonra Mes'ude CELAL (1383-1385 h ş) bakan olarak bu kürsüde görev yaptılar ve en son da Doktor Husn-ı Banu Gazanfer başa geçti ve hala da bu görevi yürütmektedir. Adı geçen bakanlığa "UNIFEM" ve "USAID" gibi

³⁹⁷ Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan, s. 23.

³⁹⁸ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, s. 3.

³⁹⁹ Yukarıdaki dip.

⁴⁰⁰ Sanduk-ı İnkişafı Melel-ı Muttahid Berayi Zenan, Yek Proheyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu'lumat-ı Dest-ı Duvun Der Bareyi Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, s. 11.

kurumlar maddi yardımda bulunmaktadır. Böyle bir bakanlığın kurulmasından amaç ise kadın haklarını savunma, kadınları eğitime yönlendirme, onların sosyal hayat ve siyasete girmelerini sağlama vs.dir.⁴⁰¹ Kadınlar Bakanlığının çatısı altında, kadın haklarını savunma, kadının kendi kendine yeterliliği, kadının yeteneklerinin gelişmesi gibi pek çok kurum kabil ve diğer şehirlerde faaliyet yapmaya başladı. Adı geçen bakanlığın çatısı altında faaliyet yapmakta olan kurumların sayısı oldukça fazladır. Örneğin, 2004 yılında kadınlar Bakanlığının kurulmasından hemen iki yıl sonra 117 özel kurum faaliyet yapmak için bu bakanlıkta kaydedilmişti.⁴⁰² Tabii ki bu kurumlardan kimileri gerçek amaçları dışında da farklı farklı şekillerde faaliyette bulunmaktalar. Bunların yanı sıra Kadınlar Bakanlığının en önemli görevleri arasında kadınların iş hayatına girmelerini, eğitim, sağlık ve siyasi haklarının alınmasını sağlamak⁴⁰³ ve kadınlara yönelik yapılan şiddet olaylarını yakından takip edip çözüm yolları bulmaktır.

Kadınlar Bakanlığını tanıdıktan sonra şimdi ise genel olarak devletin kadınlar için yaptığı işlere bir göz atacağız.

2. Devletin Yaptığı Çalışmalar

Afganistan'da yürürlükte olan Anayasanın 53. maddesine göre “...devlet yaşlılara, kadınlara, kimsesizlere ve yetim çocuklara kanuna göre yardım edecektir.” İşte yukarıdaki kanun gereği kadınlar için aşağıdaki girişimlerde bulunmuştur:

- Kadınlar Bakanlığını Kurmuş.
- Anayasada hak konusunda erkekle kadın arasında ayırım yapmamıştır.
- Huzurevleri Açmış. Şu an Afganistan'ın farklı illerinde mevcut olan 14 huzurevinde toplam 250 kadın barınmaktadır.⁴⁰⁴ Söylemek gerekir ki huzurevlerinde barınmakta olan kadınların çoğu şiddete ma'ruz kalan kadınlardır.
 - Kadına şiddeti önleyecek yasa çıkartmıştır.⁴⁰⁵
 - H § 1388 yılında “Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan- kadına şiddete Hayır Kanunu” adı altında bir kanun çıkartmıştır. Adı geçen kanun 4 bölüm ve 44 maddeden oluşmaktadır.⁴⁰⁶ İşte bu kanunda yer alan maddelerden birkaç tanesi aşağıda verilmiştir:
 - Kadının şer'i ve kanuni haklarını ve insani kerametini korumak.
 - Aile sağlığını korumak ve İslam'a aykırı olan gelenek ve göreneklere karşı mücadele etmek.

⁴⁰¹ Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 514-515.

⁴⁰² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 316.

⁴⁰³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Desteri Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalişha, s. 17.

⁴⁰⁴ http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120620_k01_un_women_shelters.shtml
26.06.2012.

⁴⁰⁵ Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Tayi Deh Sal-ı Guzeşte, s. 9.

⁴⁰⁶ Resmi Ceride, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, s. 5.

- Kadına karşı yapılmakta olan şiddeti Engellemek.

Bunlara ek olarak devlet tarafından “Tevanmend Sahten-ı Mehel ve İnkişaf-ı İktisadi” adlı programda 600 bayan eğitim alıp meslek sahibi oldu; aynı zamanda bu proje kapsamında 1100 yaşlı bayan okuma-yazmayı öğrendi ve 1381 kadın terzilik, halı dokuma ve kuaförlük gibi mesleklere sahip oldu.⁴⁰⁷

- Çıkarılması beklenen “Plan-ı Kari Milli Berayi Zenan-ı Afganistan” projesi de devletin yapacağı çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu projede aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

- Kadına şiddeti Yok Etmek.
- Kadınlarla ilgili olarak daha fazla yatırımlar yapmak.
- Kadınların sosyal faaliyetlerde yer almalarını sağlayacak ortamları hazırlamak.⁴⁰⁸

Kısacası kadınlarla ilgili olarak aşağıdaki kurumlar devletin çatısı altında faaliyet yapmaktadırlar:

- Kadınlar Bakanlığı.
- Encümen-ı Difa’ Az Hukuk-ı Zenan Der Belh.
- Komisyon-ı Mustakil-ı Huku-u Beşer Der Afganistan.
- Encümen-ı Kuzzat-ı Zenan-ı Afgan.
- Şurayi Zenan-ı Hukukdan-ı Afganistan.
- Şebekiy-ı Zenan.
- Merkez-ı İnkişaf-ı Meharethayi Zenan-ı Afgan.
- Mahkamıy Familı.
- Sazman-ı Beynel Milel.
- Midika Mondiyal.
- Şurayi Mühacirin-ı Narvi.

- Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal: Bu kurum çok önemli olduğundan kısa bir şekilde ondan bahsetmek istiyoruz. Bu kurum 2002 yılında faaliyete başlamış ve 2004’e kadar aşağıdaki faaliyetleri yapmıştı: kızların kan bedeli olarak verilmeleriyle ilgili iki çalışma, kadın ve siyaset isminde bir proje, Vaki’iyet adında bir dergi çıkartmış, gelenek ve göreneklerin Afgan kadınlarının hayatı üzerindeki etkileri adı altında konferanslar vermiştir vs.⁴⁰⁹

-

⁴⁰⁷ Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, Vereki İtla’ati UNIFEM, s. 5.

⁴⁰⁸ Sıddike RIZAYİ, a.g.e, s. 174-175.

⁴⁰⁹ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzariş-ı Tahkikati Müşarık-ı Siyasi Zenan Der Afganistan, s. 12-14.

F. Kadının Geri Kalma Sebepleri

Kadınların konumu, problemleri ve onlara karşı yapılan şiddetlerden bahsettikten sonra şimdi ise Afganistan'da kadınların geri kalmışlarından da biraz bahsetmek istiyoruz. Gözlemlediğimiz kadarıyla Afgan kadınlarının geri kalmış sebepleri şunlardır:

1. Eğitimsizlik: Afganistan'da kadınların geri kalmış olmalarına sebep olan en büyük neden onların çoğunun okuma-yazma bilmemeleridir. İşte bu nedenden dolayı onlar kendilerini geliştirememiş ve kendi haklarını savunamamışlar. Durum böyle olunca da onların dünyadaki diğer kadınlara nazaran daha geride olmaları normaldir. Kadınlar Bakanı yardımcısı Şerife NECİB'e göre eğitimsizlik ve erkekçi bir zihniyet kadınların geri kalmış olmalarına sebep olan nedenler arasındadır.⁴¹⁰ İnsan Hakları Komisyon Başkanı Sima SEMER'e göre Afganistan'da kadınlara eğitim hakkı verilmedi. Onlar kendiliğinden bilgisiz kalmadılar. Büyükler onlara hak tanımadı. kısacası Afganistan'da kızlarının eğitimi için uygun fırsat ve şartlar sunuldu da kadınlar ondan istifade etmediler öyle mi!⁴¹¹

Kadınların Eğitim Alanındaki problemlerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Kitap, okul ve üniversitelerin yetersiz olması.

-Afganistan'daki kimi din hocaların kızların yüksek eğitim almalarının ahlaksızlığa yol açabileceği düşüncesine sahip olmaları⁴¹² ve bunun neticesinde kimi ailelerin kızların okula gitmelerine karşı çıkmaları.

-Kimi insanların kızlarını sadece liseye gönderip üniversiteye göndermemeleri.⁴¹³

-Köylerde ve uzak bölgelerde Kız liselerinin olmaması. İlkokul ve ortaokuldan mezun olan kimi kızlar liseye girmek için şehre gidemedikleri için eğitimden uzaklaşmaktalar.

-Şehir dışında okumak isteyen kızlar için uygun mekânın olmaması.

-Kimi kızlara yurtlarda kalabilme izninin aile tarafından verilmemesi. Çünkü onlara göre yurttan kalan kızların can ve ırzları güvende değildir. Nitekim 2005 yılında Mezar-ı Şerif'teki bir kız yurdu saldırıya uğramıştı.

2. Aile Baskısı: Aile baskısı dediğimiz zaman aşağıdaki durumları kastetmiş oluyoruz:

- Kız çocukların erkek çocuklarla aynı statüde olmamaları. Böyle bir durum az da olsa Afganistan'da yaşanmakta olup ve kızların kendilerini düşük seviyede hissetmelerine sebep olmaktadır.

- Kimi ailelerin kız çocukların yetişmeleri için erkek çocuklara gösterdikleri kadar çaba göstermemeleri.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 58.

⁴¹¹ BBC, Bişter Nihad Hayi Devleti Mani'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend, s. 1.

⁴¹² Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 330.

⁴¹³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 330.

3. Kadınların Kültür bilgilerinin düşük olması: Aslında bu konu da eğitimle alakalıdır. Zira eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar genelde kültürlü olurlar. Bunun anlamı şudur ki kültürlü kadınlar kiminle ne zaman ve nasıl davranacaklarını? iyi bilir ve öyle davranmaktalar.

4. Siyasi Nedenler: kadınların geri kalmış olmalarına sebep olan bir diğer husus siyasi nedenlerdir. Bu nedenleri de aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Kadın Olmak: Afganistan’da halk arasında cins ayırımının yapılması.⁴¹⁵
- Fitrat Olarak Siyasete Uygun Olmamaları: Kimileri Kur’an-ı Kerim’deki “...Erkekler kadınlara hâkimdirler...”⁴¹⁶ Ayetinden yola çıkarak kadınların siyasete girmeye uygun olmadıklarını söylemektedirler.⁴¹⁷

- Kadınların kendi varlıklarını göstermek ve programlara katılmak gibi durumlarının olmaması.

- Siyasi bilgiye sahip olmamaları.

- Kadınlara Siyasi faaliyetlere Katılabilme İmkânının çok geç bir tarihte (1963 yılında) verilmesi.⁴¹⁸

5. Geleneksel Bir Toplumda Yaşamaları: örf ve adetlere bağlı olan geleneksel toplumlardaki kadınların ev dışına çıkması ve özellikle siyasete atılıp devlette görev yapmaya başlamaları hiç de kolay bir durum değildir. Zira mahalle baskısı birçok kadını bu tür faaliyetler yapmaktan alıkoymaktadır. Geleneksel toplumun özelliklerinden biri olan küçük yaşta evlenme de kadınların siyasete atılmalarını engellemekte olan durumlardan biridir.

6. Savaşlar: Afganistan’da meydana gelen iç savaşlar herkesi ve özellikle kadınları zarar soktu. Çünkü iç savaşlar nedeniyle pek çok kadın dul ve binlerce kız yetim ve öksüz kaldı.

7. Ekonomik Özgürlüğün Olmaması. Afganistan’da kadınların çoğunun kendilerine ait herhangi bir gelir kaynağı yoktur ve bütün ihtiyaçlarını kocaları tarafından giderilmektedir. İşte bu durum da onların gelişmelerini engelleyen nedenler arasında yer almaktadır.

8. Kadına şiddet.

9. Kimi kadınların iş yerlerinde Ahlaksız tekliflere maruz kalmaları: Devlette çalışmakta olan kadınlara kimi büyükleri kendilerine karşı kötü davranışta bulunmaktalar. Örneğin, ismini vermek istemeyen bir bayana göre “Biz terfiinin ardından koştüğümüzde müdürümüzün bizimle iyi davranmamasından ve bunun sonucu olarak işimizden olmamızdan korktuğumuz için olduğumuz mevkide kalmayı tercih ederiz.”⁴¹⁹ Kimi kadınlar da terfi’ esnasında amirlerin ahlak dışı teklifleriyle karşılaşmaktalar. Nitekim yapılan bir anketin sonucuna göre kadınlardan %5’i

⁴¹⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 333.

⁴¹⁵ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 148.

⁴¹⁶ Kur’an-ı Kerim, Nisa/34.

⁴¹⁷ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 148.

⁴¹⁸ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 331.

⁴¹⁹ Melaley Efzeli, a.g.e, s. 16.

ahlaksız tekliflere maruz kaldıklarını bildirmişler.⁴²⁰ Yapılan bir diğer araştırmaya göre çalışmakta olan kadınlardan %11,2'si amir ve erkek iş arkadaşlarının kendilerine karşı kavranışlarını uygun görmediklerini dile getirmişler.⁴²¹

10. Bayan Gazetecilerin Öldürülmeleri. Kimliği bilinmeyen kimi kişiler tarafından öldürülen birkaç bayan gazeteci kadınların medya işlerine girmelerini engellemektedir. Çünkü bu olaylardan sonra kimi kadınlar bu işe girmeye pek cesaret edememekteler.

G. Kadın Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri

Afganistan'da mevcut olan kadın sorununu çözmek için farklı yolları denememiz gerekmektedir. Çünkü bu sorunlar sadece bir tek el ve organ tarafından yapılmamaktadır. İşte bundan dolayı da biz kadın sorununu çözmeyi aşağıdaki noktalara ayırmayı uygun gördük:

1. Kişisel: Afganistan Anayasası komisyon üyesi Emine EFZELİ'ye göre Afgan kadınları sosyo-kültürel faaliyetlere katılarak varlıklarını göstermelidir.⁴²² Bu cümleden anlaşılan şu ki kadın sorununu çözmek için ilk iş kadınlara düşmektedir. Yani:

- Kadın kendini ve sorumluluğunun bilmeli ve tanınmalıdır.
- Kadın Yüce İslam'ın kendisine verdiği hak ve sorumlulukları bilmelidir.
- Kadın kendi kültür ve tarihini bilmelidir.⁴²³ Buna ek olarak da başkalarının kültürü hakkında da bilgi sahibi olmalıdır.

- Kadın kendi meşru hakkını elde etmek için mücadele etmelidir.

2. Ailevi: Ülkedeki kadın sorununu çözmek için sadece kadınların çabaları yetmiyor; aynı zamanda ailelerin de büyük adımlar atmaları lazımdır. Yani:

- Aileler erkek ve kız çocukları arasında ayrımcılık yapmamalıdır.
- Aileler Kız çocukların okumaları için gerekli ortam ve koşulları hazırlamalıdır.

- Aileler Kız çocukları okumaya teşvik etmelidir.

- Aileler Kızlara çalışma izni vermeliler. Çünkü ancak bu şekilde kadınlar kendilerini daha rahat ifade edebilir ve ekonomik özgürlüğe sahip olabilirler.

3. Eğitimle İlgili Olan: Kadınların gelişmeleri için onları eğitmek zorundayız. Zira eğitim kadınların sorunlarını çözmeye rol oynamakta olan en önemli etkenlerden biridir.

4. Toplumsal: Toplum veya başka bir ifadeyle mahalle baskısı kadınların önündeki en önemli engellerden biridir. Zira kimi bölgelerde kadınlar başkalarının malı olarak görülmekte, kimi bölgelerde kızlara okul ve üniversiteye gitme hakkı verilmemekte ve kimi bölgelerde kadının ev dışında çalışması ayıp sayılmaktadır.

⁴²⁰ Melaley Efzeli, a.g.e, s. 29.

⁴²¹ Melaley Efzeli, a.g.e, s. 27.

⁴²² Mecit MUHAMMEDPUR, a.g.e, s. 57.

⁴²³ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 335.

Durum böyle olunca da kadınlar gelişemez ve kendilerini olması gereken şekilde ifade edemezler. Bu sorunu çözmek için toplumu eğitmek gerekmektedir.

5. Devletle İlgili Olanlar: Afganistan'daki kadın sorununu çözmeye en büyük ve önemli rol devlete düşmektedir. Hükümet, kadın sorununu çözmek veya en aza indirmek için aşağıdaki önlemleri almalıdır:

- Âlimler vasıtasıyla bütün insanları bilgilendirmelidir.
- Emniyeti sağlamalıdır.
- Toplumda mevcut olan kimi hurafeleri ortadan kaldırabilmek için camii⁴²⁴, medya ve okul yollarıyla mücadele etmelidir.
- Kız çocukların okumaları için gerekli ortamı hazırlamalıdır. Örneğin, uzak köy ve bölgelerde liseler açmak, üniversite civarlarında güvenilir kız yurtları açmak, üniversitelerde kızların sınıflarını ayrı kılmak vs. Zira kimi aileler kız çocuklarını üniversiteye bu sebepten dolayı göndermemektedir.
- Şiddet olaylarının önünü keserek kadınların can güvenliğini sağlamalıdır.⁴²⁵
- Kızlarını Küçük yaşta evlendirenleri cezalandırmalıdır.⁴²⁶
- Resmi Nikâhı Zorunlu kılmalıdır.
- kadına şiddet uygulayanları cezalandırmalıdır.⁴²⁷
- Kadınlara İslam kültürünü anlatmak.
- Kadınları, İslam'ın kendilerine verdiği hakların tanımaları konusunda bilgilendirmelidir.
- Kadınların çalışmaları için gerekli ortamı hazırlayıp onları işe almalıdır.
- Kadınlara seçme ve seçilme hakkının sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır.
- Kadına şiddeti engelleme niteliğinde olan projeler geliştirmeli ve bu projeleri yakından takip etmelidir.
- İlçelerde Kadına şiddet olayını çözebilecek mahkemeleri açmalıdır.⁴²⁸
- Kadın haklarını savunmalıdır.⁴²⁹ Yani Kadınlar devletin kendilerini koruyacağından emin olmalıdırlar.
- Başarılı kadınları teşvik etmeli ve ödüllendirmelidir.
- Cins ayırımını ortadan kaldırmalıdır.
- Kadın hakları değil de insan haklarını ön plana çıkartmalıdır.
- Kız çocukların eğitim durumunu yıllık olarak kontrol edip ona göre gerekli tedbirler almalıdır.⁴³⁰

⁴²⁴ Halilur Rahman HANNANİ, a.g.e, s. 334.

⁴²⁵ Sanduk-ı İnkişafı Melel-ı Muttahid Berayi Zenan, Yek Proheyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu'lumat-ı Dest-ı Duvun Der Bareyi Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, s. 26.

⁴²⁶ "İzdivac Hayi Piş Az Vakit Der Afganistan", s. 35.

⁴²⁷ Sanduk-ı İnkişafı Melel-ı Muttahid Berayi Zenan, Yek Projeyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu'lumat-ı Dest-ı Duvun Der Bareyi Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, s. 28.

⁴²⁸ Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Teyi Deh Sal-ı Guzeşte, s. 13.

⁴²⁹ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 176.

⁴³⁰ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 201.

- Kadınları çalışmaktan alıkoyan engelleri ortadan kaldırmalıdır.
- Kızlar için en azından liseye kadar eğitimi zorunlu kılmalıdır.
- Mülteci olarak yurt dışında yaşamakta olan Afganları ve özellikle aydın kadınların ülkeye dönmelerini sağlamalıdır. Zira gelişmiş ülkelerde yaşamakta olan kadınların çoğu kaldıkları ülkelerde kendilerini geliştirme imkânı bulabilmişler ve ülkeye döndüklerinde başka kadınlara da katkıda bulunabilirler.
- Okul ve üniversite sayılarını çoğaltmalıdır.
- Kadınların çalışabilecekleri meslek kursları açmalıdır.⁴³¹
- Siyasi faaliyetlerde bulunmak isteyen kadınlara her gereken imkanları sağlamalıdır..
- İslam'a aykırı ve kadının aleyhine olan kimi gelenek ve görenekleri ortadan kaldırmak için çalışmalar yapılmalıdır.
- Camilerde Kadınlara ayrı bir yer ayırmalıdır. Zira günümüzdeki kadınlar camiye gitmemekteler.
- Kadınlara özel din eğitimi veren yerler açmalıdır.⁴³²
- Evlenme ve boşanma oranını tespit etmek için resmi kurumlar açmalıdır.
- Aile Mahkemeleri açmalıdır.
- Aileleri Bilgilendirme programları düzenlemelidir.
- Kadına karşı yapılan cinayetlerin sağlam bir şekilde tespit edilebilmesi için Adli Tıp kurumları açmalıdır.⁴³³
- Genç kızların polislik, avukatlık ve kadılık gibi mesleklere yönelmelerini sağlamak için faaliyetler yapılmalıdır.⁴³⁴
- Kadınların siyasi bilgilere ulaşmaları için gerekli imkanlar ve ortamları hazırlamalıdır..
- Kadınlara siyaset yapma imkânı vermelidir.
- Siyaset yapmakta olan kadınları korumalı ve savunmalıdır.

⁴³¹ Siddike RIZAYİ, a.g.e, s. 212.

⁴³² Seyyid Abdullah KAZİM, a.g.e, s. 388.

⁴³³ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Dest Resi Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalişha, Kabil, h ş 1387, s. 16.

⁴³⁴ Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Dest Resi Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalişha, s. 63.

SONUÇ

Yaptığımız araştırma sonucu gördük ki Afganistan'da kadınlar farklı zaman diliminde çeşit çeşit sıkıntı ve sorunlarla karşı karşıya kalmışlar. Zira krallık döneminde başa geçen her bir kral kendi kafa ve düşüncesine göre kadınlarla ilgili olarak kanun ve yasa çıkartmıştır. Yasa ve kanun çerçevesinde kadınlara sosyo-kültürel hak ve özgürlük tanımıştır. Bundan dolayı da Afganistan'da kadınlar özgürlükleri konusunda istikrarlı bir süreç yakalayamamıştır. Örneğin, Kral Emanullah Han döneminde ve özellikle kralın Avrupa turundan dönmesiyle eğitim, sosyo-kültürel ve siyasi haklar gibi pek çok hakka sahip olurken, Habibullah Kelakani ve Nadir Şah döneminde neredeyse kadınlara hiçbir hak ve özgürlük verilmemiştir. Çünkü yukarıdaki iki dönemde kral Emanullah Han döneminde açılan kız okulların çoğu kapatılmış ve kadınların sosyal hayata katılmaları yasaklanmıştır. Zahir Şah döneminin ilk yıllarında da kadınlara yeteri derece hak ve özgürlükler verilmemiştir. Fakat Davut Han'ın başbakanlık koltuğuna oturmasıyla kadınlara yönelik önemli ve olumlu adımlar atılmıştır.

Gördüğümüz kadarıyla kadınlar Davut Han'ın cumhurbaşkanı olması ve ondan sonraki yaklaşık 12 yılda eğitim, çalışma, sosyal ve siyasal hayata katılma, evden dışarı çıkma, medyada yer alma gibi pek çok hak ve özgürlüklere sahip olmuşlar ve Afganistan tarihinde ilk kez o yıllarda kadınlar kendilerine ait kurum ve kuruluşlar kurmuşlardır. Mücahitlerin yönetimi ele geçirmeleriyle kadınların özgürlük meselesi tekrar gündeme gelmiş ve bu konuda farklı görüşler ileri atılmıştır. Elde ettiğimiz sonuca göre bu dönemde yönetici ve din âlimlerinin çoğu kadınlara eğitim ve sosyal hayata katılma haklarını İslam kurallarına riayet etme şartıyla vermişler; ancak siyasal hakka pek sıcak bakmamışlardır.

1996 yılında iktidarı ele alan Taliban döneminde ise kadınlar evde oturmaktan başka herhangi bir hak ve özgürlüğe sahip olmamışlar. Hatta kadınların evden dışarı çıkmaları da belli şartlara bağlanmıştır.

Günümüz Afganistan'ında kadının konumunu ele alan araştırmamızın ikinci bölümünden elde ettiğimiz sonuçlar neredeyse cevaplarını aradığımız bütün soruları doğrulayacak niteliktedir. Örneğin, burkanın Afgan kültürüne ait olmadığını tespit ettik. Zira ankete katılan dindar bayanların %41.964'ü burkayı İslami bir örtü olarak gördükleri halde bayanların %33.928'i onu örfi örtü olarak görmekte ve %24.107'i de burkaya karşı olduklarını beyan etmişler. Hatta şehirde yaşamakta olan bayanların %60.256'i burkaya karşı olduklarını dile getirmişler. Aynı zamanda gördük ki kadınların çoğa buna karşı olmakla beraber burka takmaktalar. Bize göre bunun sebebi toplum baskısı ve aksine davranıldığında toplumdaki dışlanma korkusudur. En kötüsü de burkanın siyasi bir araç olarak teröristler tarafından kullanılmasıdır. Afganistan'da kadınların sadece yüz ve elleri değil, çoğunluk olarak kadının ismi bile mahrem sayılmaktadır. Bu da kişilerin dindarlık ve yaşayış şekillerine göre değişmektedir. Örneğin, dindar kadınların %83.035'i kadın isminin mahrem olduğuna inandığı halde az dindarlar arasında bu oran %25'e inmekte; aynı zamanda

köyde ve kırsal kesimde yaşamakta olan bayanların %93.181'i kadın isminin mahrem olduğuna inandığı halde bu oran şehirlerde yaşamakta olanlar arasında %27.564'e inmektedir. Demek ki insanların dine bağlılığı ve şehirleşme onların düşünceleri ve olaylara bakış tarzları üzerinde etkilidir.

Kadınların aile içi sorunlarından biri kızların çok küçük yaşlarda ve çoğu zamanda da kendi rızaları dışında evlendirilmeleridir. Hatta anketi cevaplayan dindar bayanların %70.535'ine göre kızlar 15-18 yaşları arasında evlendirilmekteler. Buna karşı 28 yaş ve üzerinde evlenmekte olan kızların oranı %8.928'dir. Ancak şehirde yaşamakta olan kızların %27.564'ü 15-18 yaşları arasında ve %50'si 18-25 yaşları arasında evlendirilmekte iken köyde yaşayanlar arasında bu oran %70.454 ile %22.727'dir. Anlaşılan o ki kırsal kesimdekiler kızlarını erken yaşlarda evlendirilmekteler.

Mehir konusunda tasarrufun ailede olduğu da tespit edilmiştir. Anketimizi dolduranların çoğunun mehrin yüksek olmasına karşı oldukları halde Afganistan'da mehrin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan mehrin yüksek olması ülkede birtakım problemlere yol açmaktadır.

Afganistan'da kadınların çoğunun çok evliliğe karşı olmalarına rağmen. Örneğin, aşırı dindarların %79.464'ü, dindarların %58.73'ü, şehirde yaşayanların %82.692'si ve köyde yaşamakta olanların %70.452'ü çok evliliğe karşı oldukları halde ülkede çok evlilik olayının fazla olduğu saptanmakta ve bu konuda insanların çoğunun devletin konuyla ilgili olarak koydukları şart ve yasalara uymadıkları görülmektedir.

Kızların eğitim durumuna baktığımızda ankete katılanlardan hiçbiri kızların eğitimine karşı olmadıkları halde kimi bölgelerde kızların aileleri tarafından okula gönderilmediklerini ve bunun en önemli sebebi de toplumun buna hazır olmaması ve aynı zamanda güvenliğin olmadığı olarak gösterilmektedir. Devlet ise var gücüyle cins ayırımı yapmadan bütün çocukları okula gönderme çabasındadır.

Yine araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bir diğer husus da Müslüman bir ülke olmasına rağmen, Afganistan'da kadınlar dini hayata katılmaz ve hatta bizim anketimizi dolduran 200 genç kızdan hiçbiri şu ana kadar camide namaz kılmamışlar. Buna karşı kadınların sosyal ve siyasal hayata katılma oranı oldukça fazladır. Zira anketin sonucuna göre günümüzde kadınlar evden dışarı çıkabilir, okula gidebilir, devlet ve özel sektörde çalışabilir ve siyasi görev yapabilirler.

Kadınların sosyo-kültürel ve siyasal hayata katılmaları ve eğitim almaları konusunda onların dindarlık düzeyi ve yaşadığı çevrenin etkisi de elde ettiğimiz sonuçlar arasındadır. Örneğin, şehirde yaşamakta olan kızların çoğu okula gitmekte, eğitilmiş kadınların ekseriyeti devlet ve özel sektörde çalışmakta ve aynı zamanda kadınların çalışmasından yana oldukları halde; köylerde yaşayan kızların çoğu aileleri tarafından okula gönderilmemekte ve hatta onlardan bir kısmı da kadınların sosyo-kültürel faaliyetlere katılmalarına karşıdır.

Afganistan’da kadınların geri kalma sebebinin en önemli etkeni eğitimsizlik ve eski gelenek ve görenek olduğu tespit edilmiştir. Devlet ise pek çok alanda kadınlara öncelik hakkı tanımakta ve onların ma’ruz kaldıkları sıkıntı ve problemleri çözmeye konusunda önemli adımlar atılmaktadır. Hatta öyle ki Kadınlar Bakanlığı altında bir bakanlık kurulmuş ve bu kurumun altında kadınlara yönelik onlarca serbest kurum ve kuruluşlar faaliyet yapmaktadır. Ülkede kadına şiddet olayının gün be gün arttığı da elde edilen sonuçlar arasındadır. Aynı zamanda talak da insanlar arasında yayılmaya başlamıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Afganistan’da halkın çoğu kadınlara yönelik olan kanun ve yasaların aksine amel etmekte ve bundan dolayı da insanların çoğu cezaya da çarptırılmamaktadır. Ülkede kanun ile insanların çoğunun yaptığı iş ve amel örtüşmemektedir. Aynı zamanda Afganistan’da kadınlar hiçbir dönem ve zamanda istikrarlı bir hak ve özgürlüğe sahip olmamışlar. Yani hiçbir dönemde kadınlara İslam’ın verdiği hak ve özgürlüklere verilmemiş; aksine kimi zamanlar daha az ve kimi zamanlar daha fazla verilmiştir. Kısacası gelenek ve görenek dine galip gelmekte ve hatta dinselleşmiş bir geleneğin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Yani modernizmle gelenek bir çatışma içindedir. Şunu da söylemek gerekir ki yabancı yazalar ve araştırmacılar Afganistan hakkında yazar ve fikir beyanında bulunurken toplumun ve özellikle yüzyıllardır süre gelen Afgan kültürünü göz önünde bulundurmayı aşırı derecede yadırganacak cümleler sarf etmekte.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

EBU DAVUT.

EFZELİ, *Melaley, Ber Resi Vaz'iyet-ı Şağil Der İdaret-ı Devleti Afganistan*, Kabil, 2009.

EFZELİ, Şahin, *Tecavüz-ı Amerika Be Afganistan*, Çap-ı Sıvum, ?, Kabil, h ş 1386.

EI- BEYHEKİ, Şu'abu'l-İman.

ENSARİ, Hacı Beşir Ahmet, *Afganistan Der Ateş-ı Nift* (Hakayiki ki Nagofta Mand), Çap-ı Haftum, İntişarat-ı Meyvend, Kabil, h ş 1385.

HANNANİ, Halilur Rahman, *Zen-ı Afgan Az Mevkı'iyet-ı şer'i Ta Vakı'iyet-ı İctima'i, Matba'ay-ı Taba'ati Ve San'ati*, Ahmet, Kabil, h ş 1386.

HASİN, Şah Mahmut, *Muhteser-ı Az Zindegi İctima'i Zenan-ı Afganistan*, ?, Kabil, h ş 1367.

İBN-I MACE, *Kitab'un Nikâh*, Ma Cae Fi hakkız Zevc a'lel Mer'eti 1845.

KANUN-I ESASİ AFGANİSTAN, Kabil, h ş 1382.

KAZİM, Seyyid Abdullah, *Yek Ber Resi Tehlili, Tarihi; Zenan-ı Afgan Zir-ı Fişar-ı An'ane ve Teceddüt*, California, ?, 2005.

KEVSER, Nurullah, *Ançi Ki Yek Zen-ı Müslüman Bayed Bidaned (Peyam Be Haheran-ı Müslüman)*, Çap-ı Duvum, Matba'ayi Taba'ati Measir, Kabil, h ş 1389.

KUR'AN-I KERİM.

MUHAMMEDPUR, Mecit, *Afganistan Fursetha ve Teditha*, Çaphani Ferayin, Tahran, h ş 1385.

MÜCDE, Vehit, *Afganistan ve Penc Sal Saltay-ı Taliban*, Bungah-ı İntişarat-ı Meyvend, Pişavir, h ş 1381.

PETER, McIntyre, *Married Adolescents*, WHO Press, Switzerland, 2006.

RESMİ CERİDE, Kanun-ı Men'-ı Huşunet Aleyhi Zenan, Kabil, 1388

REŞİT, Ahmet, *İslam, Nift ve Bazi Buzurg Der Asyay-ı Miyane*, Çev. Abdul Vudut, İntişarat-ı Meyvend, Kabil, h ş 1384.

RIZAYİ, Sıddike, *Zenan-ı Afganistan; Müşareket- Tevsi'a, İntişarat-ı Ferhang*, Kabil, h ş 1389.

SAİDİ, Ali Can, *Tarihçeyi Ma'arif-ı Afganistan*, ?, ?.

SARIM, Muhammed Eşref, *Kanun-ı Medeni Afganistan*, Müessesey-ı İntişarat-ı Aryana, Kum, h ş 1384.

TENİN, Zahir, *Afganistan Der Kern-ı Bistum 1900-1996 Az Mecmu'a Bernamehayi BBC*, Teyfi Nigar, Tahran, Kabil, h ş 1384.

TİRMİZİ, *Kitabu'r Rıza', Ma Cae Fi hakkız Zevc a'lel Mer'eti* 1161. İbn-ı Mace, kitab'un Nikâh, Ma Cae Fi hakkız Zevc a'lel Mer'eti 1845.

WOMEN AND CHILDREN LEGAL RESEARCH FOUNDATION, *Polygamy In Afghanistan*, Kabil, 2006.

B. MAKALE

FİKRET, Hasan, “*İzdivac Ya Ticaret*”, Kabil, h ş1388.

C. MÜLAKATLAR

Abdullah TENHA

Abdul Fettah ZERİFİ

Ferhat ?

Hakim GAİZADE

Hatice ?

Latife MURADİ

Sefiyullah ZAHİT

Zarife HAŞİMİ

D. ARAŞTIRMALAR

Afghanistan: Marriage Practice Victimized Young Girls, Society,
<http://www.rferl.org/content/article/1079316.html> (04.06.2013)

BBC, *Bişter Nihad Hayi Devleti Manı'i Te'min-ı Hukuk-ı Zenan Hastend*, 2010.

Early Marriage In Afghanistan, WCLRF, Research Report: 2008.

İstiklal-ı İktisadi Zenan Der Afganistan, Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Kabil, h ş 1385.

İzdivachay-ı Piş Az Vakit Der Afganistan, WCLRF, Rapor-ı Tahkikati, Kabil, 2008.

Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Ber Resi Vaz'iyeti Umumi Zenan Der Afganistan, Kabil, h ş 1384.

Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Ber Resi Vaz'iyeti Umumi Zenan Der Afganistan, Kabil, h ş 1384.

Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan- Behş-ı Tahkik ve Bername Rizi, Rapor-ı Tahkiki Ber Resi Vaz'iyet-ı Umumi Etfal Der Afganistan, Kabil, h ş 1386.

Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan, Vaz'iyet-ı Hukuk-ı Beşer Der Afganistan, Kabil, h ş 1387.

Komisyon-ı Mustakil-ı Hukuk-ı Beşer-ı Afganistan- Behş-ı Tahkik ve Bername Rizi, Rapor-ı Tahkiki Ber Resi Vaz'iyet-ı Umumi Etfal Der Afganistan, Kabil, h ş 1388.

Müessiseyi Hukuk ve Demokrasi –Behşi Himayet Az Cami'ay-ı Medeni, Dest Nameyi Amuzişi Kahiş-ı Huşunet Hayi Hanevadegi Der Pertev-ı Ahkam-ı İslami, Kabil, h ş 1387.

Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzarişi Tahkiki Ta'addud-ı Zevcat Der Afganistan, Kabil, h ş 1385.

Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Guzariş-ı Tahkikati Müşarik-ı Siyasi Zenan Der Afganistan, Kabil, 2006.

Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, Kabil, h ş 1387.

Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan ve Etfal, Dest Resi Zenan Be Adalet Muşkilat ve Çalişha, Kabil, h ş 1387.

Nihad-ı Tahkikati Hukuk-ı Zenan-ı Afganistan, İ'lamiyey-ı Matbu'ati, Kabil, h ş 1388.

Pişreft-ı Zenan Der Hakikat Pişreft-ı Heme Ast, Vereki İtla'ati UNIFEM, Kabil, 2008.

Polygamy In Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006.

Polygamy İn Afghanistan, WCLRF, Research Report, 2006.

Silence Is Violence End The Abuse Of Women In Afghanistan, UNAMA, OHCHR, Rapor-ı Tahkikatı 2009.

Sanduk-ı İnkişafı Milel-ı Muttahid Berayi Zenan, Yek Projeyi Tahkiki Ber Mebnayi Mu'lumat-ı Dest-ı Duvun Der Barey-ı Huşunet Aleyhi Zenan Der Afganistan, Kabil, 2006.

Sazman-ı Siyasi Zenan, Erzyabi Vaz'iyeti Zindegi Dohteran ve Zenan-ı Afgan Der Tayi Deh Sal-ı Guzeşte, Kabil, 2008.

E. İNTERNET SAYFALARI

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120619_k02-bamian-girls-poisoning.shtml. 26.06.2012.

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120624_k02_sar-e-pol_girls_poisoning.shtml. 26..6.2012.

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120620_k01_un_women_s_helters.shtml 26.06.2012.

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/06/120603_mar_takhar_school.shtml 26.06.2012.

S. Bahgam, W. Mukhtari, Study on Child Marriage in Afghanistan, Medika Mondiale, 2004; http://www.medicamondiale.org/fileadmin/content/07_İnfothek/Afghanistan_C_hild_marriage_Medico_Mondiale_study_2004_e.pdf 06.07.2012.

http://www.afghangerman.net/upload/Tahlilha_PDF/sistani_azam_hech_marje_az_zane.pdf) 06.07.2012.

http://www.afghangerman.net/upload/Tahlilha_PDF/sistani_azam_hech_marje_az_zane.pdf), 06.07.2012.

<http://www.esalat.org/images/Zanan%20mazlom%20tarin%20qeshre%20jameae%20Afghanistan.htm>, 06.07.2012.

Zenan Mazlum Terin Kışr-ı Cam'i Afganistan'' <http://www.esalat.org/images/Zanan%20mazlom%20tarin%20qeshre%20jameae%20Afghanistan.htm>), 06.07.2012.

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38301>) 08.07.2012
<http://asiafoundation.org/resources/pdfs/AGGirlsEducationDari.pdf>)
08.07.2012.

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38398> 10.07.2012.
<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38398> 10.07.2012.

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38452> 11.07.2012.

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=38455> 11.07.2012.

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=37823>, 26.06.2012.
www.mohe.gov.af/p=gov 27.11.2012.

Sarah BERNING, Afgan Women escape marriage through suicide,
<http://www.rawa.org/temp/runews/2013/04/19/afghan-women-escape-marriage-through-suicide.html>, 08.06.2013.

http://en.wikipedia.org/wiki/Polygamy_in_Afghanistan 09.06.2013.

<http://wwrn.org/articles/13901/?&place=afghanistan§ion=polygamy> 09.06.2013.

AFGHANISTAN: Child forced marriages still a common tradition ,
<http://www.irinnews.org/indepthmain.aspx?indepthid=28&reportid=69984>,
09.06.2013.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=9511913> 09.06.2013.

Esedullah OĞUZ, Afganlı Kadınların Geleneksel Hayati,
http://www.esedullahoguz.com/makale_afganlikadinlar.asp 10.06.2013.

EKLER

Burada deneklere sorduğumuz soruların Farsçası ve aynı zamanda konuyla ilgili olarak bazı fotoğraflar yer almaktadır.

*پرسشنامه

- 1- جنسیت
الف. مرد ب. زن
- 2- سن
- 3- سکونت الف. شهر ب. ده (قریه)
- 4- درجه تحصیل الف شاگرد مکتب ب بکلوریا ج لیسانس د ماستر
- 5- ارتباط با دین
- الف. دیندار ب. نورمال دیندار ج. کم دیندار د. به دین علاقه ندارم
- 6- نظر شما در مورد برقه (چادری) چیست؟
الف. برقه حجاب اسلامی است ب. حجاب عرفی است ج. مخالف چادری هستم د. فکر ندارم
- 7- به نظر شما نام زن محرم است یا نه؟ جواب تانرا با چند ستر ارایه فرمایید.
الف. بلی
ب. نخیر
- 8- به نظر شما بهترین وظیفه برای یک زن چیست؟
الف. انجام امور منزل ب. معلمی ج. داکتری د. وغيره
- 9- در مورد تحصیل زنان چی فکر میکنید؟
الف. تحصیل حق هر فرد بوده و زنان نیز میتوانند تحصیلات عالی داشته باشند ب. زنان خواندن و نوشتن را یاد بگیرند و بس ج. شرایط کنونی کشور برای تحصیل زنان آماده نمیباشد د. زنان به هیچ وجه تحصیل کرده نمیتوانند.
- 10- اگر مخالف تعلیم و تربیه ای زنان هستید پس سبب آن چیست؟
11. حین به شوهر دادن دختر رضایت موصوف گرفته میشود یا نه؟
الف. بلی همیشه گرفته میشود ب. اکثر اوقات گرفته میشود ج. بسیار نادر گرفته میشود د. هیچ گرفته نمیشود
- 12- در مورد مقدار مهر مروج در کشور چی فکر میکنید؟

*دوستان عزیز نظرات شما جهت یک پژوهش علمی گرفته میشود و کاملن به شکل مخفی نگهداری میشود

الف. بسیار زیاد است ب. مناسب است ج. بسیار کم است د. و غیره.

13- در باره ای تعدد زوجات (ازدواج یک مرد با چند زن) چی نظر دارید؟

الف. از اینکه اسلام اجازه داده مرد میتواند بدون رضایت زن اولی با زن دیگری ازدواج کند ب.
حین ازدواج با خانم دیگر، باید رضایت خانم قبلی گرفته شود ج. مخالف تعدد زوجات هستم د. و غیره

15- به نظر شما اکثر دختران در بین کدام سن و سال ازدواج میکنند؟

الف. زیر سن 12 ب. در بین سن 15 و 18 ج. در بین سن 18 و 25 د. در سن 28 و بالاتر از آن

16- در مورد ازدواج های دختران در سن کوچک چی فکر میکنید؟

الف. دین خوب نیست ب. اخلاق خوب نیست ج. هم دین و هم اخلاق خوب نیست د. هیچ باکی ندارد

17- تا حال در مسجد هیچ نماز ادا کرده اید؟

الف. بلی همیشه ب. اکثر اوقات ج. نادرن د. هیچ نماز ادا نکرده ام.

18- به نظر شما بعضی خانواده ها چرا مخالف رفتن دختران به مکتب هستند؟

الف. وضعیت امنیتی کشور خوب نیست ب. خانواده خود مخالف تعلیم و تربیه ای دختران میباشد
ج. جامعه برداشت آنرا ندارد. د. و غیره

از اینکه به سوالات بالا پاسخ ارایه فرمودید جهان سپاس.

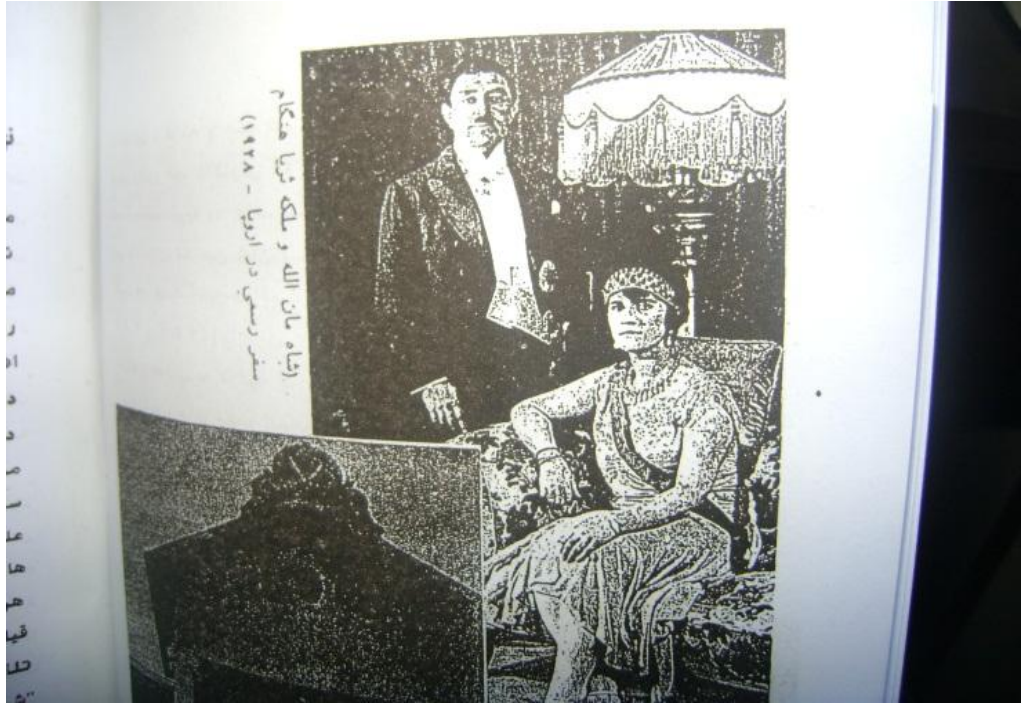
FOTOĞRAFLAR

Afganistan Haritası

18. Yüzyılın Sonlarındaki İlk Burka Şekli

Kral Emanullah Han ve Eşi Hümeyra (1928)

Türkiye'ye Gönderilen İlk Kız Öğrenciler (1929)

Kâbil Üniversitesi'nin İlk Kız Öğrenciler (1962)

Loye Cirge (Parlamento)'ya Katılan İlk Dört Kadın (1965)

1970'lerdeki Kabil Üniversitesi Kız Öğrencileri

Günümüz Afganistan Bayan Polisler

Günümüz Afganistan Bayan Ordu Mensupları

İlk Afgan Bayan Asker Pilotu

Afganistan İlk Bayan Kaymakam

Afganistan Bayan Basketbol Takımı

Bayanlar Alışverişte

Seçimle İlgili Yapılan Yürüyüşte Bir Görüntü

Türkiye Devleti Yardımı İçin Sıraya Giren Bayanlar

Kırsal Kesimde Su Taşımakta Olan Bir Bayan

